

วัฒนธรรมโลงไม้: วัฒนธรรมแห่งเอเชียอาคเนย์

Log Coffin Culture: The Culture of Southeast Asia

เชิดศักดิ์ ตรียาภิวัฒน์ *

1. บทนำ

ความตายเป็นวัฏจักรสามัญของสิ่งมีชีวิตบนโลกนี้ การจากไปของผู้เป็นที่รักและสมาชิกที่อยู่ร่วมในสังคมทำให้มนุษย์สร้างพิธีกรรมและประเพณีที่เกี่ยวข้องกับความตายขึ้น เพื่อแสดงความผูกพันอาลัยแด่ผู้ที่จากไป ดังเช่นที่ ปราณี วงษ์เทศ ได้กล่าวไว้ว่าพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับศพเป็นปรากฏการณ์ที่เป็นสากลของมนุษย์ทั่วโลก มนุษย์ทำการปลงศพด้วยวิธีการต่างๆ ตามค่านิยมทางสังคมและวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มคน รวมทั้งปัจจัยสภาพแวดล้อมของแต่ละสังคมที่ทำให้มีพิธีกรรมแตกต่างกัน (ปราณี วงษ์เทศ 2543: 232)

ดังนั้น นักโบราณคดีจึงได้ใช้พิธีกรรมการปลงศพและโบราณวัตถุที่เกี่ยวข้องกับพิธีแห่งความตาย ในฐานะที่เป็นเครื่องมือสำหรับศึกษาพฤติกรรมและความเชื่อของคนในอดีต ตามแต่ละกลุ่มแต่ละพื้นที่

นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พิธีการปลงศพของคนในเอเชียอาคเนย์จัดว่ามีอยู่มากมายหลายวิธีด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็น การฝังทั้งร่าง การนำอัฐิใส่ไหฝังดิน การเผา ฯลฯ ตามแต่ความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในบทความนี้จะกล่าวถึงการใช้โลงไม้สำหรับประกอบพิธีกรรมปลงศพของคนในเอเชียอาคเนย์เมื่อครั้งอดีต ซึ่งมีจุดเด่นจากรูปลักษณะของโลงไม้และการค้นพบอยู่ตามถ้ำและเพิงผา ทั้งนี้เป็นผลมาจากการที่ผู้เขียนได้เป็นส่วนหนึ่งในการศึกษาเกี่ยวกับโลงไม้ที่มีลักษณะดังกล่าวซึ่งพบในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

วัฒนธรรมโลงไม้ที่พบตามถ้ำหินปูนของอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นรูปแบบพิธีกรรมความเชื่ออย่างหนึ่งของมนุษย์ในอดีต จากการศึกษาค้นคว้าทางด้านโบราณคดีตั้งแต่ในช่วงปี พ.ศ. 2541 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน สามารถยืนยันได้ว่าเป็นพิธีที่เกี่ยวข้องกับการปลงศพของมนุษย์ซึ่งมีอายุอยู่ในช่วงประมาณ 2,100-1,200 ปีมาแล้ว และเป็นลักษณะวัฒนธรรมเด่นที่พบกระจายทั่วไปบนพื้นที่สูงของปางมะผ้า โดยมีโบราณวัตถุที่มีลักษณะโดดเด่นของวัฒนธรรมคือโลงไม้ที่ได้รับการแกะสลักตกแต่งที่ปลายทั้งสองข้างเป็นรูปแบบต่างๆ (จักรินรัฐ นิยมคำ 2542; เชิดศักดิ์ ตรียาภิวัฒน์ 2541; รัศมี ขุทรงเดช 2543, 2546ก) นอกจากนี้ยังมีกรณีศึกษาที่เน้นเฉพาะบางเรื่องหรือบางแง่มุม

* ผู้ช่วยนักวิจัย

โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ของวัฒนธรรมโลงไม้มีหลายชิ้น (เชิดศักดิ์ ตรียาภิวัฒน์ 2541; วีระศักดิ์ แคล้วคำพุด 2543; พิพัฒน์ กระแจะจันทร์ 2544; สนิทนาฏ วรรณศรี 2546)

วัฒนธรรมโลงไม้ไม่ได้กระจายอยู่เฉพาะในบริเวณปางมะผ้าเท่านั้น แต่ยังพบลักษณะพิธีกรรม ปลงศพที่คล้ายคลึงกันนี้ กระจายอยู่ทั่วไปในเอเชียอาคเนย์ (สถาพร ขวัญยืน 2530:80-81; สุรศักดิ์ อนันต์เวทยานนท์ 2530; เชิดศักดิ์ ตรียาภิวัฒน์ 2541: 7-34; Ketudhat 1979) ทั้งในจีนตอนใต้ (ทอง แถม นากจาง 2534) บนเกาะบอร์เนียว (Cheng 1969; Harrison and Harrison 1971) และเกาะใน ประเทศฟิลิปปินส์ (Tenazas 1983) หรือแม้แต่เทือกเขาด้านตะวันตกของประเทศไทยในจังหวัด กาญจนบุรี (ปรีชา กาญจนาคม 2526; วรวิธ สุวรรณฤทธิ์ 2531; Sørensen 1973) และยังพบไปถึง จังหวัดอุบลราชธานีอีกด้วย (สุกัญญา เบาเน็ด 2543)

เมื่อพิจารณาถึงรูปแบบการนำเสนอของเอกสารและข้อมูลทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมโลง ไม้ในเอเชียอาคเนย์ มักเป็นรายงานการค้นพบที่ทำการศึกษากายในขอบเขตพื้นที่เท่านั้น แต่ยังไม่เคย มีการประมวลข้อมูลโลงไม้จากพื้นที่ต่างๆ มาศึกษาเพื่อเปรียบเทียบและเชื่อมโยงหาความสัมพันธ์ ระหว่างกัน

ในบทความนี้ จึงประมวลข้อมูลโลงไม้ที่พบจากพื้นที่ต่างๆ ในเอเชียอาคเนย์ นำมาศึกษา เปรียบเทียบถึงลักษณะร่วมของวัฒนธรรมโลงไม้และนำเสนอเรื่องราวบางแง่มุมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ ระหว่างวัฒนธรรมโลงไม้ที่พบในภูมิภาคแห่งนี้ เพื่อให้เป็นข้อเสนอและให้เกิดการตั้งประเด็นปัญหาใน เวลาเดียวกัน อันจะนำไปสู่การศึกษาวัฒนธรรมโลงไม้ในระดับภูมิภาคต่อไป

อนึ่ง บทความนี้เป็นการนำเสนอประมวลงานค้นคว้าเพื่อหาความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมโลงไม้ ในเอเชียอาคเนย์เป็นครั้งแรก และเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการทำงานซึ่งยังไม่ตกผลึกทางความคิดอย่าง สมบูรณ์ แต่ต้องการนำเสนอเพื่อให้เกิดการถกเถียงและการระดมความรู้เพื่อไขปัญหาเรื่องราวเกี่ยวกับ วัฒนธรรมโลงไม้ที่พบให้กว้างขวางในอนาคต

2. คำนิยาม

ปัญหาที่สำคัญของวัฒนธรรมโลงไม้ ซึ่งจะมีสร้างความยุ่งยาก สับสนและคลุมเครือให้เกิดขึ้น หลายครั้งในการศึกษาที่ผ่านมา คือการทำความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะทางวัฒนธรรม และรวมไปถึง ชื่อที่ต่างกัน ซึ่งนำมาใช้นิยามเรียกหลักฐานที่เป็นโลงศพของวัฒนธรรมนี้

ปัจจุบันเป็นที่ค่อนข้างแน่ชัดว่า พิธีกรรมปลงศพของมนุษย์โดยใช้โลงศพที่ทำจากไม้ ไม่ได้เป็น ลักษณะพิเศษของพิธีกรรมแต่อย่างใด เพราะสามารถพบกระจายในแหล่งโบราณคดีหลายแห่งของเอ ชีอาคเนย์ เช่น แหล่งโบราณคดี เปาหลุนหยวน (Pao-Lun-Yuan) ในประเทศจีน (Chang 1977: 446-447) แหล่งโบราณคดีเวียดเค (Viet Khe) และ จัวคาน (Chau Can) ในเวียดนาม (Higham 1989: 194-195) ซึ่งแหล่งโบราณคดีเหล่านี้ เป็นแหล่งที่พบว่ามีการใส่ร่างผู้ตายในโลงแล้วนำไปฝังในดิน

จากการศึกษาเอกสารทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ พบว่ามีการเรียกชื่อโบราณวัตถุที่เป็นโลงไม้แต่ต่างกันไป ตามเหตุผลที่ใช้อ้างเกี่ยวกับรูปแบบและหน้าที่เช่น *เรือขุด* (ชิน อยู่ดี 2529: 23, 29; สุรศักดิ์ อนันต์เวทยานนท์ 2530) *โลงศพขุด* (สถาพร ขวัญยืน 2530) *โลงรูปเรือ* (กรมศิลปากร 2531: 32-34) *โลงผืนแมน* (พิมุข ชาญธนะวัฒน์ 2537) *โลงไม้* (เชิดศักดิ์ ตรียาภิวัฒน์ 2541; รัศมี ชูทรงเดช 2543, 2546ก, 2546ข) *Coffin* (Harrison and Harrison 1971) *Boat-Coffin* (Tenazas 1983) *Dug-Out Boat, Boat-Burial, Ancient coffin* (Cheng 1969: 9) เป็นต้น

ในที่นี้ จึงจำเป็นต้องจำกัณฑ์คำนิยามศัพท์เกี่ยวกับวัฒนธรรมโลงไม้และหลักฐานโลงไม้ที่พบ เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกันและเป็นรูปแบบเดียวกันทั้งบทความ คือ

“วัฒนธรรม” ในทางสังคมศาสตร์ได้มีการให้ความหมายของคำว่า “วัฒนธรรม” คือ ทุกสิ่งที่มนุษย์คิดประดิษฐ์ขึ้นเพื่อช่วยเป็นแนวทางในการดำรงชีวิต อาจเป็นวัตถุ กฎข้อบังคับต่างๆ รวมทั้ง ประเพณี ค่านิยมและความเชื่อ ซึ่งคนส่วนใหญ่ในสังคมเห็นชอบและรับไปใช้ร่วมกัน เป็นเสมือนแบบแผนชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมหนึ่งซึ่งคนในสังคมอื่นอาจเห็นว่าดีหรือไม่ดีก็ตาม (พวงเพชร สุรัตน์กวีกุลและคณะ 2545: 51) โดยลักษณะของวัฒนธรรมกล่าวได้ว่าเป็นสิ่งที่ต้องมีการเรียนรู้ สังคมและเปลี่ยนแปลง (Learned Behavior) เป็นวิถีชีวิต (Way of Life) ที่กำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตายและถือว่าเป็นมรดกทางสังคม (Social Heritage) ที่ถ่ายทอดกันไป (พวงเพชร สุรัตน์กวีกุลและคณะ 2545: 55-58) นอกจากนี้ยังสามารถแบ่งวัฒนธรรมเป็นสองประเภทคือ วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Culture) ได้แก่ สิ่งของต่างๆ ที่เป็นวัตถุจับต้องได้ และอีกประเภทคือ วัฒนธรรมที่ไม่ใช้วัตถุ (Non Material Culture) ได้แก่ ความคิดความเชื่อหรือแบบแผนพฤติกรรมในการดำรงชีวิต (พวงเพชร สุรัตน์กวีกุลและคณะ 2545: 61-62)

“โลงไม้” หรือ “Log Coffin” หมายถึงหลักฐานโบราณวัตถุที่ถูกสร้างขึ้นจากการนำไม้ซุงทั้งท่อน มาทำการเจาะให้เป็นช่อง แกะสลักและตกแต่งที่ปลายทั้งสองด้าน เพื่อใช้เป็นเครื่องบรรจุหรือเครื่องประกอบในพิธีปลงศพซึ่งพบได้ตามถ้ำและเพิงผา

“วัฒนธรรมโลงไม้” หรือ “Log Coffin Culture” จึงหมายถึง แบบแผนพิธีกรรมของมนุษย์ซึ่งสร้างโลงไม้จากไม้ซุงและมีการแกะสลักที่ปลายทั้งสองด้าน เป็นวัฒนธรรมการปลงศพที่พบตามถ้ำและเพิงผา ซึ่งพบกระจายในบริเวณเอเชียอาคเนย์ โดยคำว่า “วัฒนธรรมโลงไม้” เคยเป็นนิยามที่มีการกำหนดเรียกใช้มาก่อนหน้านี้แล้ว (รัศมี ชูทรงเดช 2543) เพื่อเป็นตัวแทนของกลุ่มคนที่อาจเป็นเครือญาติหรือสายตระกูลเดียวกันที่มีความเชื่อและมีลักษณะทางวัฒนธรรมการปลงศพที่เหมือนกัน (รัศมี ชูทรงเดช 2546ก: 96)

3. แนวความคิดเกี่ยวกับลักษณะร่วมของวัฒนธรรมโลงไม้

การศึกษาทางโบราณคดีว่าหลักฐานที่พบเป็นสิ่งที่อยู่ในวัฒนธรรมเดียวกันหรือไม่นั้น สามารถใช้การพิจารณาจากแนวความคิดเรื่อง “แบบแผนการกระทำ” (Style) สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นใช้ในการดำรง

ชีวิตและเป็นสิ่งที่สามารถแสดงออกถึงลักษณะกลุ่มของตน อาจเป็นรูปแบบวัตถุทางวัฒนธรรม (Material culture) ที่ทำขึ้นตามรูปแบบลักษณะที่เหมือนกัน เช่นรูปแบบของภาชนะและเครื่องมือเครื่องใช้ในแต่ละพื้นที่ซึ่งเป็นแบบเฉพาะอย่างเดียวกัน หรืออาจเป็นข้อปฏิบัติที่คนในสังคมเข้าใจตรงกันหรือเป็นแบบแผนของการกระทำที่เป็นพฤติกรรม ซึ่งมีการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนกันจนเป็นที่รับรู้ในสังคมและมีการกระทำเหมือนกัน เช่น การแต่งกายชุดสีดำไว้ทุกข์ในงานศพ ดังนั้นในส่วนหนึ่งยังสามารถนำ "แบบแผนการกระทำ" มาใช้อธิบายถึงขอบเขตของวัฒนธรรม (Cultural boundary) ที่วัตถุทางวัฒนธรรมหรือพฤติกรรมที่เป็นแบบแผนปฏิบัติได้กระจายอยู่ รวมทั้งยังเป็นสิ่งที่แสดงถึงลักษณะความเป็นกลุ่มเดียวกัน (Identity) แม้จะอยู่คนละพื้นที่ก็ตาม (รัศมี ชูทรงเดช 2546ก: 96; David and Kramer 2001: 168-224)

ตัวอย่างความเป็นกลุ่มวัฒนธรรมเดียวกันในทางโบราณคดี โดยอาศัยแนวคิดเรื่อง "แบบแผนการกระทำ" ที่พิจารณาจากโบราณวัตถุที่พบเหมือนกัน เช่น การพบภาชนะดินเผาลายเขียนสีแดงแบบบ้านเชียงเป็นจำนวนมากในหลายพื้นที่ อาจแสดงถึงความสัมพันธ์ของกลุ่มคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในจังหวัดอุดรธานีและบริเวณจังหวัดรอบๆ ซึ่งสามารถจัดได้ว่าแหล่งโบราณคดีในวัฒนธรรมบ้านเชียงเป็นต้น

ในบทความนี้ จึงได้ใช้แนวคิดเรื่อง "แบบแผนการกระทำ" (Style) เป็นแนวคิดหลักในการเชื่อมโยงลักษณะร่วมทางวัฒนธรรมโลงไม้ที่พบในเอเชียอาคเนย์ โดยพิจารณาจากลักษณะและรูปแบบของหัวโลงที่พบตามพื้นที่ต่างๆ ถึงความเหมือนและความแตกต่างกันอย่างไร รวมทั้งอภิปรายเกี่ยวกับที่ตั้งของแหล่งโบราณคดีวัฒนธรรมโลงไม้ในเอเชียอาคเนย์

4.วิธีการศึกษา

วิธีการศึกษาที่ใช้ในบทความนี้ เป็นการทบทวนวรรณกรรมจากเอกสารทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยเอกสารภาษาไทยมีจำนวน 13 ชิ้น ประกอบด้วยข้อมูลแหล่งโบราณคดีในวัฒนธรรมโลงไม้ที่ ชิน อยู่ดี (2529) ได้ทำการสำรวจแหล่งโบราณคดีในจังหวัดกาญจนบุรี และข้อเสนอจากการศึกษาของซอเรนเซน (Sørensen 1973) ซึ่งได้มีการขุดค้นแหล่งโบราณคดีถ้ำองปะ รวมทั้งการสำรวจทางโบราณคดี โดย ปรีชา กาญจนาคม (2518) ในบริเวณลุ่มน้ำแควน้อยตอนบน และการศึกษาของวรวิธ สุวรรณฤทธิ์ (2531) ข้อมูลโลงไม้ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ส่วนใหญ่ได้มาจากการสำรวจของกรมศิลปากร (สถาพร ขวัญยืน 2530) และข้อมูลการศึกษาในโครงการวิจัยคือ โครงการการสำรวจและจัดทำระบบฐานข้อมูลเกี่ยวกับถ้ำ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ของ สิทธิพงษ์ ดิลกวนิช แห่งมหาวิทยาลัยมหิดล เมื่อปี พ.ศ. 2541-2543 (รัศมี ชูทรงเดช 2543) และโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ในปีพ.ศ. 2544-2546 (รัศมี ชูทรงเดช 2546) รวมทั้งการศึกษาอื่นๆที่เกี่ยวกับโลงไม้ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน (จักรินรัฐ นิยมคำ 2542; เติตศักดิ์ ตริยาภิวัฒน์ 2541; วีระศักดิ์ แคล้วคำพุด

2543; พิพัฒน์ กระแจะจันทร์ 2544; สนิทนาฏ วรรณศรี 2546) ข้อมูลโลงไม้ในจังหวัดอุบลราชธานี เป็นการสำรวจโดย สุภัตตญา เบาเน็ด (2543)

สำหรับเอกสารที่เป็นภาษาอังกฤษได้มาจากการสำรวจของนักโบราณคดีชาวต่างชาติจำนวน 4 ชั่น โดยได้แก่ข้อมูลโลงไม้ที่มาจากเกาะบอร์เนียวในส่วนที่เป็นของประเทศมาเลเซียคือ รัฐซาราวัก และรัฐซาบาห์ (Harrison and Harrison 1971; Cheng 1969; Nik Hassan 1999) และข้อมูลข้อเสนอกเกี่ยวกับโลงไม้ที่พบบนเกาะต่างๆ ในประเทศฟิลิปปินส์ (Tenazas 1983) ยกเว้นเพียงข้อมูลจากจีนตอนใต้เท่านั้น ที่ได้ใช้เอกสารที่ได้รับการแปลและเรียบเรียงมาจากภาษาจีนและภาษาอังกฤษ (ทองแถม นาถจำนง 2533; สุรินทร์ ภูษจร 2533)

ข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมเอกสารเหล่านี้ จะมีลักษณะเป็นข้อมูลเชิงพรรณนาซึ่งนำมาใช้ในการเปรียบเทียบลักษณะที่เหมือนกันหรือแตกต่างกันของวัฒนธรรมโลงไม้ในแต่ละพื้นที่

ข้อตกลงอีกประการหนึ่งคือ การกำหนดอายุสมัย เพราะว่าแหล่งโบราณคดีในวัฒนธรรมโลงไม้แต่ละแห่งที่ปรากฏข้อมูลในเอกสารแต่ละเล่มนั้น มีลักษณะข้อมูลที่บอกถึงอายุของแหล่งโบราณคดีไม่เหมือนกัน กล่าวคือ มีทั้งการระบุช่วงค่าอายุที่ได้จากวิธีการคาร์บอน14 หรือ เป็นค่าอายุที่คำนวณค่ามาตรฐานเป็นปีคริสต์ศักราช หรืออายุที่กำหนดโดยการเปรียบเทียบจากโบราณวัตถุที่เป็นภาชนะดินเผาของจีนในช่วงราชวงศ์ต่างๆ ดังนั้นในส่วนเนื้อหาของเนื้อหาที่กล่าวถึงข้อมูลแหล่งในแต่ละพื้นที่ จะระบุอายุของวัฒนธรรมโลงไม้ในแต่ละแห่ง ตามเอกสารพร้อมอ้างอิงที่มาของข้อมูล และในขณะเดียวกันช่วงอายุต่อท้ายในวงเล็บทั้งหมดที่เป็นตัวเอียงนั้น เป็นค่าที่คำนวณขึ้นใหม่จากที่มีการกล่าวไว้ โดยเทียบเป็นปี "คริสต์ศตวรรษหรือพุทธศตวรรษ" และ "ปีมาแล้ว" โดยประมาณจากปีปัจจุบัน (คือปี ค.ศ.2003 หรือ พ.ศ. 2546) เพื่อความสะดวกแก่การศึกษาเปรียบเทียบอายุในภาพรวม

5. วัฒนธรรมโลงไม้ในเอเชียอาคเนย์

ในหัวข้อนี้ เป็นการรวบรวมข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการค้นพบโลงไม้ตามพื้นที่ส่วนต่างๆ ของเอเชียอาคเนย์ ซึ่งแบ่งตามลักษณะของสภาพพื้นที่หลักๆ ออกเป็นสองส่วนคือ ภาคแผ่นดินใหญ่ (Mainland Southeast Asia) และ หมู่เกาะเอเชียอาคเนย์ (Island Southeast Asia) เพื่อความสะดวกในการทำความเข้าใจและเปรียบเทียบข้อมูลจากพื้นที่แต่ละแห่งให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

5.1 ภาคแผ่นดินใหญ่

วัฒนธรรมโลงไม้ที่พบบนภาคแผ่นดินใหญ่ของเอเชียอาคเนย์ ซึ่งประกอบด้วยวัฒนธรรมโลงไม้ในประเทศจีนตอนใต้และบริเวณที่เป็นประเทศไทยเท่านั้น เพราะในส่วนของประเทศอื่นๆ ที่อยู่บนภูมิภาคแห่งนี้ ยังไม่มีข้อมูลเอกสารเกี่ยวกับเรื่องโลงไม้

5.1.1 วัฒนธรรมโลงไม้ในประเทศจีนตอนใต้

วัฒนธรรมโลงไม้ในจีนตอนใต้ เชื่อว่าเป็นพิธีกรรมของชนกลุ่มน้อยแถบมณฑลกว่างซี (Guangxi) และมณฑลยูนนาน (Yunnan) ซึ่งมีการปลงศพโดยการใส่โลงไม้นำไปวางไว้ตามถ้ำ หรือซอกหน้าผาบนภูเขาหินปูน เป็นการปลงศพที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาในกลุ่มชนชาวย้อหรือเยว่ (Yue) (สุรินทร์ ภูษจร 2533: 77-95)

ชาวยเยว่และชาวจ้วง เป็นกลุ่มเชื้อสายคนไทยที่อยู่ในมณฑลกว่างซีมาช้านาน ทำให้เชื่อว่า วัฒนธรรมโลงไม้ที่พบนั้น เป็นส่วนหนึ่งที่เหลือจากบรรพบุรุษของชนกลุ่มนี้ ในงานแปลเอกสารของ ทองแถม นาถจำนง (2533) กล่าวว่า การปลงศพไว้ตามถ้ำและซอกหน้าผา โดยส่วนใหญ่เป็นการฝังศพครั้งที่สองหรือการเก็บกระดูกที่ผ่านขั้นตอนทางประเพณีมาฝังอีกครั้ง เช่นที่ ผาแดง ตำบลเพ็งอู่ อำเภอผิงกั๋ว พบโลงไม้ขนาดเล็กอยู่ในถ้ำจำนวน 14 โลง ในโลงชั้นหนึ่งซึ่งมีความยาวประมาณ 91 เซนติเมตร พบโครงกระดูก 4 โครง ซึ่งจากการตรวจสอบพบว่าเป็นกระดูกของผู้ใหญ่ เพศชายและหญิงอย่างละหนึ่งโครงและเป็นโครงของเด็กทารกอีกสองโครง ทำให้เชื่อว่าเป็นการปลงศพร่วมของครอบครัว (ทองแถม นาถจำนง 2533: 233)

ภาพที่ 1 ภาพโลงไม้พบที่ถ้ำผาตายในมณฑลกว่างซี
(ที่มา: ทองแถม นาถจำนง 2533: 233)

เท่าที่มีการพบโลงไม้ในถ้ำบน “ผาลาย” (ภาพที่ 1) มณฑลกว่างสี เห็นได้ว่าโลงไม้ของบริเวณนี้น่าจะมีลักษณะเป็นโลงยาว ซึ่งประกอบด้วยฝาขึ้นบนและล่างประกบเข้าด้วยกัน ทำขึ้นจากไม้ท่อนที่นำมาผ่ากลางและแกะสลักตกแต่งส่วนปลายให้เหมือนกันทั้งสองฝา ลักษณะของหัวโลงเป็นแบบแท่งไม้ยาวทรงสี่เหลี่ยมปลายแหลมสองแท่ง ซึ่งบริเวณที่ใกล้กับตัวโลงมีการแกะสลักเป็นแผ่นไม้ที่เชื่อมแท่งของหัวโลงทั้งสองข้างเข้าด้วยกัน

อายุสมัยของวัฒนธรรมโลงไม้ในจีนตอนใต้ มีการเสนอว่าน่าจะเป็นพิธีการปลงศพที่เริ่มขึ้นตั้งแต่ช่วงสมัยราชวงศ์เว่ย, จิ้น ลงมาจนถึงสมัยราชวงศ์หมิงและชิง (ทองแถม นาถจำนง 2533: 233) เมื่อพิจารณาเทียบอายุตามช่วงเวลา แล้วพบว่าอยู่ในช่วงปี ค.ศ. 220-1911 (กำจร สุนพงษ์ศรี 2536: 8-9) (หรือประมาณพุทธศตวรรษที่ 8-25 หรือประมาณ 1,800-100 ปีมาแล้ว) แต่ในการค้นคว้าโดยซอเรนเซนเสนอว่า น่าจะมีอายุที่เก่าไปถึงประมาณ 600 ปี ก่อน ค.ศ. (6th century B.C.) (Sørensen 1974: 168) (หรือราวๆ 100 ปีก่อนพุทธกาล หรือ ประมาณ 2,600 ปีมาแล้ว)

ช่วงระยะแรกของการศึกษาวัฒนธรรมโลงไม้ที่พบตามถ้ำหินปูนในจังหวัดแม่ฮ่องสอนของไทย ได้มีการอธิบาย โดยเปรียบเทียบอายุสมัยของวัฒนธรรมโลงไม้ที่พบกับแหล่งโบราณคดีเป่าหลุนหยวน (Pao-Lun-Yuan) ในจังหวัดเจ้าฮัว (Chao-Hua) ทางตอนเหนือของมณฑลเสฉวน (Szechwan) ประเทศจีน (สถาพร ขวัญยืน 2530; สุรศักดิ์ อนันต์เวทยานนท์ 2530) ซึ่งเป็นแหล่งที่พบการทำโลงในรูปลักษณะที่คล้ายกับเรือท้องแบนถูกฝังอยู่ใต้ผืนดิน ภายในโลงบรรจุของอุทิศ (Grave goods) ซึ่งเป็นโบราณวัตถุที่กำหนดอายุอยู่ในสมัยช่วงสงครามนครรัฐ (Warring State) (Chang 1977: 446-447) หรือมีอายุราวๆ 329 B.C. (สถาพร ขวัญยืน 2530:81 อ้างจาก Chang 1977) การนำพิธีปลงศพโดยการฝังโลงศพในดินเทียบกับการนำโลงศพไปวางไว้ตามถ้ำนี้ เป็นประเด็นที่น่าสนใจเพราะมีการเสนอว่า พิธีกรรมทั้งสองที่เปรียบเทียบกันนั้น ดูจะไม่มีรูปแบบความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมเลย ยกเว้นเพียงการใช้โลงที่ทำจากไม้เพื่อการบรรจุศพและสิ่งของที่อุทิศเท่านั้น (เชิดศักดิ์ ศรีวิทยาภิวัฒน์ 2541: 20)

จากการสัมภาษณ์ ทองแถม นาถจำนง (2546) กล่าวว่า โลงไม้ที่ถ้ำผาลายที่กล่าวถึงข้างต้น พบอยู่บริเวณทางใต้ของมณฑลกว่างสีซึ่งอยู่ติดกับประเทศเวียดนาม แต่ขึ้นไปทางทิศเหนือ บริเวณอื่นๆ ของจีนตอนใต้ยังพบพิธีปลงศพตามหน้าผากระจายอยู่ ซึ่งมีลักษณะที่แตกต่างออกไป

ข้อมูลที่น่าสนใจเกี่ยวกับพิธีกรรมการทำศพในจีนตอนใต้ โดยอธิบายตามหนังสือเรื่อง “พิธีศพในประเทศจีนกับวัฒนธรรม” ซึ่งเป็นเอกสารภาษาจีนที่ยังไม่มีการถ่ายทอดเป็นภาษาไทย (สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, ทองแถม นาถจำนง 2546) สามารถสรุปได้ว่า การปลงศพโดยใช้โลงที่ทำจากไม้แขวนบนหน้าผา เป็นพิธีกรรมที่กระจายอยู่ทั่วไปทางตอนใต้ของจีน ไม่ว่าจะเป็นในเสฉวน ยูนนาน กวางสี กุ้ยโจว กุ้ยโจว หูเป่ย์ หูหนาน ฮกเกี้ยน เจ้อเจียง ไต้หวัน เจียงซี และในแถบเมืองฮั่นจง มณฑลซานซี โดยพื้นที่ทั้งหมด 12 มณฑลนี้ นักประวัติศาสตร์ชาวจีนได้ค้นเพิ่มเติมจากเอกสารประวัติศาสตร์และพบแหล่งปลงศพบนหน้าผาที่สอดคล้องกับเอกสาร โดยการปลงศพแขวนบนหน้าผาทั้งหมดที่พบสามารถแบ่งได้เป็น 3 ลักษณะ 1) การวางบนหลืบชั้นตามหน้าผา 2) การวางบนไม้ที่เจาะเสียบลงบนหน้าผา และ 3) การ

เจาะหน้าผาให้เป็นช่องเพื่อใส่โลง ลักษณะของโลงจะมีรูปร่างคล้ายกับเรือซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 3 รุ่น คือ 1) **โลงในยุคขุนชีว** อยู่ในช่วง 722-481 ก่อน ค.ศ.หรือ ราวๆ 179 ปีก่อน พ.ศ.-ปี พ.ศ. 62 (ประมาณ 200 ปีก่อนพุทธกาล-พุทธศตวรรษที่ 1 หรือ 2,700-2,400 ปีมาแล้ว) มีลักษณะเป็นโลงที่ทำจากไม้ท่อนเดียวและมีการขุดช่องบรรจุเป็นร่องตื้นๆ ซึ่งภาพด้านตัดของโลงจะดูคล้ายพระจันทร์เสี้ยว 2) **ยุคจ้านกั๋ว** อยู่ในช่วง 403-221 ปีก่อน ค.ศ. หรือ ราวๆ ปี พ.ศ.140-322 (ประมาณพุทธศตวรรษที่ 2-4 หรือ 2,400-2,200 ปีมาแล้ว) โลงในยุคนี้ เมื่อมองภาพด้านตัดของตัวโลง จะมีลักษณะเป็นช่องสี่เหลี่ยมแตกต่างจากยุคแรก 3) **โลงในยุคจิ้น** อยู่ในช่วง 201ปี ก่อน ค.ศ.ลงมา หรือ ราวๆ ปี พ.ศ.342 (ประมาณพุทธศตวรรษที่ 4 หรือ ประมาณ 2,200 ปีมาแล้ว) มีลักษณะโลงที่ทำเป็นเรืออย่างชัดเจน จากลักษณะของโลงที่กล่าวมาเห็นได้ว่า เอกสารวิชาการจีนนั้น ไม่ได้ให้รายละเอียดของโลงรูปเรือมากนัก (ทองแถม นาถจำนง 2546)

ความเก่าแก่ของพิธีปลงศพบนหน้าผาโดยใช้โลงที่ทำจากไม้ นี้ อาจเป็นพิธีกรรมที่เก่ากว่าสมัยขุนชีว เนื่องจากผลการหาอายุด้วยวิธีคาร์บอน14 จากโลงรูปเรือที่เขาคู้อีซาน ในมณฑลฮกเกี้ยน มีอายุอยู่ในช่วง 3,930-3,290 ปีมาแล้ว (ทองแถม นาถจำนง 2546) (ประมาณ 1933-1293 ปีก่อน ค.ศ. หรือ 1393-744 ปีก่อน พ.ศ.) ซึ่งตรงกับสมัยราชวงศ์ซางของจีน ดังนั้น นักวิชาการชาวจีนจึงสรุปว่าการปลงศพบนหน้าผานั้น น่าจะเริ่มขึ้นตั้งแต่ในสมัยราชวงศ์ซางไปจนถึงสมัยราชวงศ์หมิง นอกจากนี้ยังมีการตั้งข้อสังเกตจากหลักฐานที่พบว่าแหล่งโบราณคดีที่เป็นการปลงศพบนหน้าผาทางด้านตะวันออกของจีน มีความเก่าแก่กว่าทางด้านตะวันตกซึ่งอาจหมายถึงการกระจายของวัฒนธรรมหรืออาจเป็นการอพยพของผู้คนตามทิศทางดังกล่าว (ทองแถม นาถจำนง 2546)

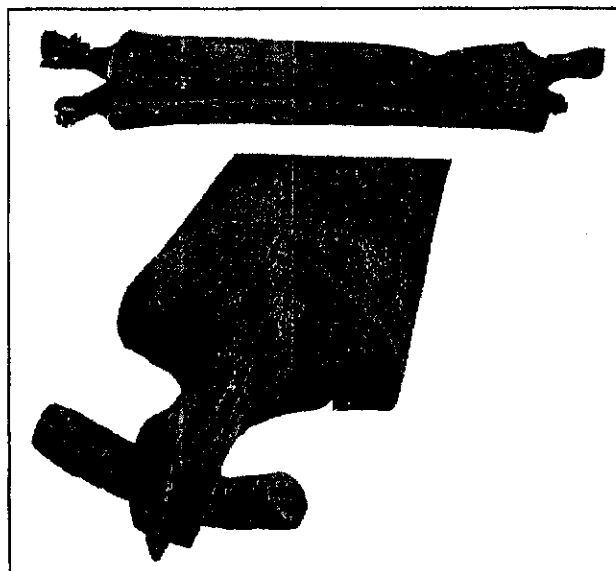
โดยสรุปแล้ว การปลงศพในวัฒนธรรมโลงไม้ที่ถ้ำผาลาย มณฑลกว่างสี ซึ่งพบโลงไม้ที่แกะสลักปลายหัวโลงทั้งสองด้าน ใส่ไว้ตามถ้ำ น่าจะเป็นเพียงรูปแบบพิธีกรรมอย่างหนึ่งในพิธีปลงศพบนหน้าผา ซึ่งสามารถสืบย้อนกลับไปได้เก่ากว่า 3,000 ปี และเป็นพัฒนาการทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ (Internal Development)

5.1.2 วัฒนธรรมโลงไม้ในประเทศไทย

วัฒนธรรมโลงไม้ในประเทศไทยมีข้อมูลการค้นพบและการศึกษาอยู่ค่อนข้างมากกว่าภูมิภาคอื่นๆของเอเชียอาคเนย์ในรอบทศวรรษที่ผ่านมา ซึ่งสามารถแบ่งพื้นที่ที่พบวัฒนธรรมโลงไม้ได้เป็นสามบริเวณคือ 1) บริเวณจังหวัดกาญจนบุรี 2) บริเวณจังหวัดแม่ฮ่องสอน และ 3) บริเวณจังหวัดอุบลราชธานี โดยในบริเวณจังหวัดกาญจนบุรีและแม่ฮ่องสอนจะพบวัฒนธรรมโลงไม้กระจายอยู่ตามแนวของเทือกเขาถนนธงชัย แต่ในส่วนของอุบลราชธานีพบอยู่ในลักษณะภูมิประเทศที่แตกต่างออกไป ดังนั้น เพื่อความสะดวกในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับข้อมูล จึงขอกล่าวแยกตามลำดับไป

1) **โรงไม้ในจังหวัดกาญจนบุรี** เป็นพื้นที่ที่มีเอกสารกล่าวถึงการค้นพบหลักฐานโรงไม้ที่เก่าที่สุดของประเทศไทย ดังที่ปรากฏข้อความในหนังสือพระราชนิพนธ์ “ประพาสไทรโยค” ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อปี พ.ศ. 2420 ซึ่งในขณะนั้นยังเข้าใจว่าเป็นเรือโบราณที่ทำจากไม้ประดู่ มีการบรรยายถึงขนาดความยาว จำนวนและสภาพที่พบตามแบบอย่างวิธีในสมัยนั้น ต่อมาในปี พ.ศ. 2503 การสำรวจของ ชิน อยุติ ร่วมกับคณะสำรวจไทยเดนมาร์ก ได้สำรวจแหล่งโบราณคดีในบริเวณที่กล่าวไว้ในพระราชนิพนธ์ และพบแหล่งโบราณคดีในวัฒนธรรมโรงไม้จำนวนสามแห่งคือ ถ้ำผี ถ้ำวังตะเคียนและถ้ำองบะ (ชิน อยุติ 2529: 23) ข้อมูลการดำเนินงานเกี่ยวกับโรงไม้ที่กาญจนบุรี ตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2420-2503 มีลักษณะเป็นรายงานเบื้องต้นที่ให้ข้อมูลการสำรวจ แต่ยังไม่มีการเสนอข้อคิดเห็นหรือการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจหลักฐานที่พบมากนัก

จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2517 เปีย ซอเรนเซน (Sørensen 1974) เขียนบทความเกี่ยวกับการขุดค้นเมื่อปี พ.ศ. 2503-2504 ที่ถ้ำองบะ อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งเป็นถ้ำหินปูนที่อยู่บนแนวเทือกเขาถนนธงชัยบริเวณลุ่มน้ำแควใหญ่ ในบทความได้กล่าวถึงโรงไม้จำนวนกว่า 90 ชิ้น ทั้งที่มีสภาพสมบูรณ์และไม่สมบูรณ์ ความยาวของโรงไม้ที่ถ้ำองบะอยู่ในช่วงประมาณ 3-3.5 เมตร หัวโรงไม้มีลักษณะรูปแบบหัวสัตว์ที่มีเขา เป็นแบบที่ทำเหมือนกันทั้งสองข้างของโรง (Sørensen 1974: 137-139) (ภาพที่ 2) นอกจากนี้ ซอเรนเซนยังได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับอายุของโรงไม้ที่พบตามที่ต่างๆในเอเชียอาคเนย์และเสนอว่าวัฒนธรรมโรงไม้ น่าจะเกิดขึ้นในจีนตอนใต้แถบมณฑลเสฉวน แล้วมีการกระจายมาทางทิศใต้ตามเทือกเขาด้านตะวันตกของประเทศไทย สู่เกาะบอร์เนียวและฟิลิปปินส์ (Sørensen 1974: 168-169) ซึ่งหมายถึงในช่วงวัฒนธรรมโรงไม้ที่กาญจนบุรี เป็นพัฒนาการทางวัฒนธรรมที่ได้รับหรือติดต่อกับชุมชนภายนอก (External Development)

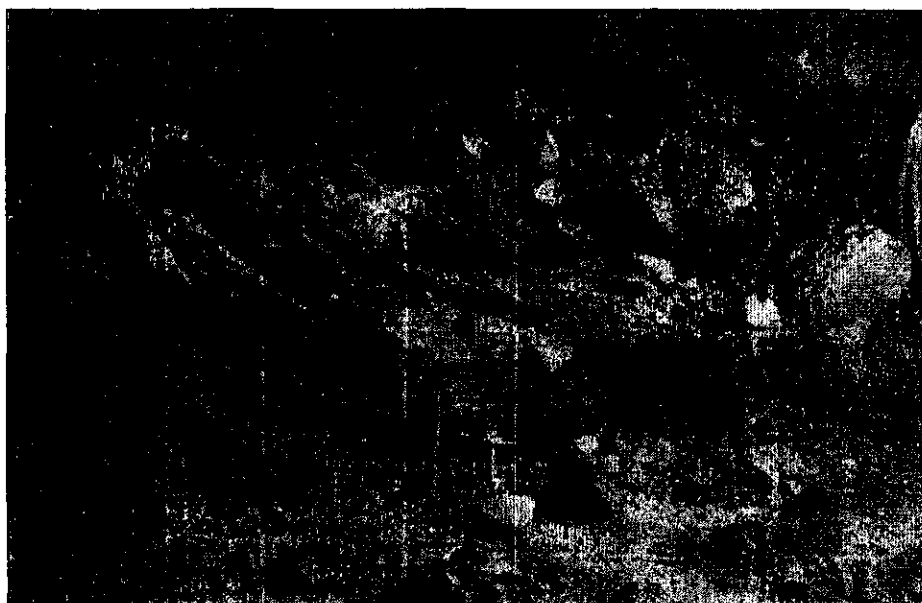

ภาพที่ 2 ลักษณะโรงไม้ที่ถ้ำองบะในจังหวัดกาญจนบุรี
(ที่มา: Sørensen 1974)

ปรีชา กาญจนาคม (2526) ได้ทำการสำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2518 พบถ้ำวัฒนธรรมโลงไม้แห่งหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า "ถ้ำอาบยา" มีลักษณะเป็นเพิงผาขนาดใหญ่ (ภาพที่ 3) ภายในแหล่งโบราณคดีแห่งนี้พบ โลงไม้ที่ทำจากไม้ประดู่จำนวน 15 ชิ้น มีความยาวตั้งแต่ 2.3-3.5 เมตร กว้างประมาณ 45-50 เซนติเมตร สามารถแบ่งรูปแบบของหัวโลงได้เป็นสองกลุ่มคือ แบบที่เป็นเดือยยื่นออกมาและอีกกลุ่ม หนึ่งมีลักษณะหัวโลงเหมือนกับที่พบในถ้ำองบะ (ภาพที่ 4) จากรูปแบบของหัวโลงไม้ ทำให้มีการเสนอ ว่าการทำหัวโลงนั้น นอกจากเป็นการทำเพื่อประโยชน์ใช้สอยแล้ว ยังอาจแฝงคติความเชื่อบางอย่าง ด้วย(ปรีชา กาญจนาคม 2526: 11-12)

ในปี พ.ศ. 2531 วรุธ สุวรรณฤทธิ์ (2531) ได้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับโลงไม้ที่พบในจังหวัด กาญจนบุรี ในฐานะแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ โดยเสนอว่าหลักฐานโลงไม้ที่พบน่าจะ เป็นเรือหรือพาหนะสำหรับส่งวิญญาณ เพราะเปรียบเทียบกับโลงไม้ที่พบร่วมกับภาพเขียนสีรูปเรือส่ง วิญญาณในถ้ำ Niah บนเกาะบอร์เนียว (วรุธ สุวรรณฤทธิ์ 2531: 34-39)

อายุของโลงไม้ที่ถ้ำองบะจากการกำหนดด้วยวิธีคาร์บอน14 โดยซอเรนเซน พบว่าน่าจะมีอายุ ประมาณ 230 ปีก่อน ค.ศ. (Sørensen 1974: 137-139) (ราวๆ พุทธศตวรรษที่ 3 หรือประมาณ 2,300 ปีมาแล้ว)

ภาพที่ 3 สภาพโลงไม้ที่พบในถ้ำอาบยา จังหวัดกาญจนบุรี
(ที่มา: Suvarnasuddhi et al 1975)

ภาพที่ 4 รูปแบบหัวโลงที่พบในถ้ำอาบยาจังหวัดกาญจนบุรี
(ที่มา: Suvarnasuddhi et al 1975)

2) **โลงไม้ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน** หลักฐานโลงไม้ที่พบในจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยเฉพาะในอำเภอปางมะผ้า ได้รับการศึกษาอย่างมากตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2541 เป็นต้นมา ทั้งในด้านที่ตั้งของแหล่ง รูปแบบหัวโลง เศษภาชนะดินเผาที่พบ ตลอดจนถึงข้อเสนอเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและสภาพสังคม (เชิดศักดิ์ ตรียาภิวัฒน์ 2541; จักรินรัฐ นิยมคำ 2542; รัศมี ชูทรงเดช 2543, 2546ก,

2546ข) รวมทั้งการศึกษาโรงไม้โดยใช้ความรู้ทางด้านวงปี (พิพัฒน์ กระแจะจันทร์ 2544; สินีนาฏ วรรณศรี 2546)

ปัจจุบันมีการสำรวจพบแหล่งโบราณคดีในวัฒนธรรมโรงไม้อย่างเป็นทางการจำนวน 33 แห่ง มีจำนวนโรงไม้ทั้งหมด 195 ซิ่นฝา หรือประมาณ 97-98 โรง (2 ซิ่นฝา เท่ากับ 1 โรง) กระจายอยู่ตามลุ่มน้ำต่างๆ ในอำเภอปางมะผ้า (รัศมี ชูทรงเดช 2546ข) โรงไม้ส่วนใหญ่ทำขึ้นจากไม้สักซึ่งเป็นไม้เนื้อแข็ง แต่ในขณะเดียวกันก็มีไม้ชนิดอื่นปนอยู่บ้างเช่น ไม้สน ไม้หว้า (พิพัฒน์ กระแจะจันทร์ 2544) โดยแหล่งโบราณคดีในวัฒนธรรมโรงไม้เหล่านี้ ส่วนใหญ่พบอยู่ตามถ้ำที่อยู่สูงเกือบถึงยอดเขา ซึ่งจากลักษณะทางกายภาพของถ้ำที่พบ ทำให้มีการเสนอถึงการเลือกใช้ถ้ำสำหรับการปลงศพ (เชิดศักดิ์ ตีรียาภิวัฒน์ 2541; รัศมี ชูทรงเดช 2546ก: 111) ขนาดของโรงไม้ที่พบในปางมะผ้าสามารถแบ่งได้เป็นสามขนาดคือ ก) โรงขนาดใหญ่ มีความยาวมากกว่า 5 เมตร ข) โรงขนาดกลาง มีความยาวตั้งแต่ 2-5 เมตร และ ค) โรงขนาดเล็ก คือมีความยาวน้อยกว่า 2 เมตร โดยโรงไม้ที่พบส่วนใหญ่มักจะพบตั้งอยู่บนเสาและคาน (รัศมี ชูทรงเดช 2546ข อ้างจาก จักรินรัฐ นิยมคำ 2542; 107-118) (ภาพที่ 5) แต่ก็พบโรงไม้อีกจำนวนมากที่อยู่ในสภาพค่อนข้างชำรุดและพบกระจายอยู่ตามพื้นถ้ำ (ภาพที่ 6)

ภาพที่ 5 ลักษณะการวางโรงไม้ที่พบในจังหวัดแม่ฮ่องสอน
(ที่มา: โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงฯ เอื้อเฟื้อภาพ)

ภาพที่ 6 สภาพโลงไม้จากถ้ำแห่งหนึ่งที่พบในจังหวัดแม่ฮ่องสอน
(ที่มา: โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงฯ เอื้อเฟื้อภาพ)

นัทธมน ภูริพัฒน์พงษ์ (2542: 128-139) ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ชิ้นส่วนกระดูกของมนุษย์ที่พบในถ้ำร่วมกับโลงไม้จากแหล่งโบราณคดีจำนวน 5 แห่ง ซึ่งสามารถจำแนกได้จำนวน 25 โครง เป็นโครงกระดูกที่อยู่ในวัยเด็กไปจนถึงวัยกลางคนคือมีอายุระหว่างประมาณ 20-40 ปี และยังพบอีกว่าลักษณะของกะโหลกที่พบมีความแตกต่างจากกะโหลกของคนไทยในปัจจุบัน แต่ลักษณะของฟันตัดด้านหน้ามีลักษณะคล้ายกับจอบ ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะที่พบในกลุ่มคนที่มีเชื้อสายมองโกลอยด์ (รัศมี ชูทรงเดช 2546ข: 100 อ้างจากนัทธมน ภูริพัฒน์พงษ์ 2542: 128-139)

สุภาพร นาคบัลลังก์ (2546) ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ฟันจำนวน 503 ซี่ จากแหล่งโบราณคดีในวัฒนธรรมโลงไม้จำนวน 17 แหล่ง สรุปว่าเป็นลักษณะของฟันที่คล้ายกับกลุ่มคนในเอเชียอาคเนย์มากกว่ากลุ่มชาวเอเชียตะวันออกหรือจีน (สุภาพร นาคบัลลังก์ 2546: 87) ดังนั้น การศึกษาของนัทธมน ภูริพัฒน์พงษ์และสุภาพร นาคบัลลังก์ เกี่ยวกับคนในวัฒนธรรมโลงไม้ที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน จึงมีความสอดคล้องกันกล่าวคือ เป็นลักษณะของคนที่มีเชื้อสายมองโกลอยด์ ซึ่งใกล้เคียงกับคนในกลุ่มเอเชียอาคเนย์ ที่มีลักษณะแตกต่างจากคนไทยในปัจจุบัน

ผู้เขียนในฐานะผู้ช่วยนักวิจัย ได้ทำการจัดจำแนกรูปแบบหัวโลงไม้ที่พบในปางมะผ้า มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 จนถึงปัจจุบัน สามารถแบ่งหัวโลงได้เป็น 12 แบบ ตามรูปร่างและลักษณะการทำ (ตารางที่ 1) ซึ่งในแต่ละแบบนั้นจะประกอบด้วยแบบย่อยๆ ในจำนวนที่แตกต่างกันไป (รัศมี ชูทรงเดช 2543; 2546ข) จากรูปแบบของหัวโลงที่จัดจำแนกไว้นี้ รัศมี ชูทรงเดช (2546ข) ได้นำมาใช้ศึกษาและแบ่งได้เป็นสองกลุ่มคือรูปแบบหัวโลงที่พบเฉพาะลุ่มน้ำและรูปแบบหัวโลงที่พบทั่วไป เมื่อใช้แนวคิดเกี่ยวกับแบบแผนการกระทำ (Style) เข้ามาพิจารณาทำให้สันนิษฐานเบื้องต้นว่าอาจมีพื้นที่แกนของวัฒนธรรมโลงไม้ (Core area) ก่อนที่จะมีการขยายชุมชนออกไปในพื้นที่อื่นๆ (รัศมี ชูทรงเดช 2546ข: 106-107)

ตารางที่ 1 รูปแบบหัวโลงที่พบจากแหล่งวัฒนธรรมโลงไม้ในอำเภอบางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

รูป แบบ	ภาพ ประกอบ	คำอธิบายรูปแบบหัวโลง	รูป แบบ	ภาพ ประกอบ	คำอธิบายรูปแบบหัวโลง
1A		แท่งไม้ปลายมน ขนาดยาวยื่นออกมา 1 แท่ง	6C		แท่งไม้สี่เหลี่ยมมน ขนาดเล็ก ยื่นออกมา 1 แท่ง คล้ายแบบ 1B แต่มีขนาดเล็ก และเพรียวบางกว่า
1B		แท่งไม้ปลายมน ขนาดสั้น ยื่นออกมา 1 แท่ง	6D		แท่งไม้ขนาดยาว เล็ก ทรงครึ่งวงกลม ยื่นออกมา 1 แท่ง
2A		แท่งไม้สี่เหลี่ยมปลายมน ขนาดยาว ยื่นออกมา 1 แท่ง มีสันแบนด้านล่าง ที่สันด้านล่างมีการเจาะรู	6E		แท่งไม้ขนาดยาวยื่นออกมา 1 แท่ง แบน ตรง ทรงผาย คล้ายแบบ 4B
2B		แท่งไม้สี่เหลี่ยมปลายมน ขนาดสั้น ยื่นออกมา 1 แท่ง มีสันแบนด้านล่าง	6F		แท่งไม้ขนาดยาว ยื่นออกมา 1 แท่ง ปลายทรงแฉ คล้ายแบบ 5C
2C		แท่งไม้สี่เหลี่ยมปลายมน ขนาดสั้น ยื่นออกมา 1 แท่ง มีสันแบนด้านล่างเจาะรู	7		แท่งไม้ยาว ยื่นออกมา 1 แท่ง มีสัน ทรงเหลี่ยม
3A		แท่งไม้แกะสลักคล้ายหัวหมู	8A		แท่งไม้แบน ยื่นออกมา 1 แท่ง
3B		แท่งไม้แกะสลักคล้ายหัวสัตว์เลื้อยคลานจำพวกงู	8B		แท่งไม้ลักษณะเป็นแผ่น ปลายหัวแกะโค้ง ยื่นออกมา 1 แท่ง
3C		แท่งไม้แกะสลักคล้ายหัวสัตว์สี่เท้าขนาดเล็ก จำพวกแมว	8C		แท่งไม้ ปลายหัวแกะโค้ง ยื่นออกมา 2 แท่ง
3D		แท่งไม้แกะสลักคล้ายสัตว์สี่เท้าขนาดใหญ่ จำพวกลา	8D		แท่งไม้แบน แกะเป็นแท่งสี่เหลี่ยมผืนผ้า ยื่นออกมา 2 แท่ง
3E		แท่งไม้แกะสลักคล้ายหัวนก	9A		แบบท่อนไม้ไร้รูปทรงแน่นอน แกะโค้ง เจาะรูแบบหัวงู
4A		แท่งไม้สี่เหลี่ยมยาว ยื่นออกมา 2 แท่ง ปลายตัดแหลม	9B		แท่งไม้สี่เหลี่ยม ทำมุมด้านล่าง ติดกับตัวโลง
4B		แท่งไม้แบนยาว ยื่นออกมา 1 แท่ง ด้านบนหักลาดเป็นสัน มักพบร่วมกับแบบ 3C	9C		แท่งไม้เหลี่ยม ทรงกระบอกก้นมน
4C		แท่งไม้แบบท่อนยาว ปลายโค้ง ยื่นออกมา 1 แท่ง	9D		แท่งไม้ปลายแหลม ยื่นออกมา 1 แท่ง
5A		แท่งไม้หัวจุกปลายมน ยื่นออกมา 1 แท่ง	9E		แท่งไม้ยื่นออกมาเล็กน้อย ทำเป็นเส้นนูนยาว 2 เส้น ติดกับปลายโลง
5B		แท่งหัวจุกปลายแหลม	9F		หัวโลงรูปหน้า
5C		แท่งหัวจุกทรงแฉ ปลายตัด ยื่นออกมา 1 แท่ง	10		แบบไม่มีการแกะสลักหัวโลง
		แท่งไม้หัวจุกทรงแฉ ปลายตัด ยื่นออกมา 2 แท่ง	11		แท่งไม้ยื่นออกมา 1 แท่ง แกะสลักเป็นเหลี่ยม ร่มลงด้านล่าง รอบโลงแกะเป็นชั้น
5E		แท่งไม้หัวจุกทรงกลม ยื่นออกมา 1 แท่ง	12		แท่งไม้ขนาดสั้น มีหัวโลงด้านเดียว ตัวโลงเป็นทรงโค้งรูปไข่
5F		แท่งไม้หัวจุกแท่งยาว ติดปลายโลง 1 แท่ง			
6A		แท่งไม้ยาว ปลายกลมมน คล้ายหัวไม้ขีด ยื่นออกมา 1 แท่ง			
6B		แท่งไม้ขนาดใหญ่ ทรงเพระตะ			

(ที่มา: รัศมี ชูทรงเดช 2546ข:105)

อายุของวัฒนธรรมโรงไม้ที่แม่ฮ่องสอน จากการกำหนดอายุด้วยวิธีคาร์บอน14 ซึ่งปีเตอร์ เกรฟ และคณะ (1993) ได้ทำไว้อยู่ในช่วง 2,100-1,200 ปีมาแล้ว (รัศมี ชูทรงเดช 2543) (ประมาณช่วงพุทธ ศตวรรษที่ 4-13) ซึ่งแสดงว่าเป็นวัฒนธรรมที่ยาวนานถึงประมาณ 900 ปี และได้ถูกนำมาใช้ในหาข้อ สนับสนุนเกี่ยวกับพัฒนาการของหัวโองอีกด้วย (รัศมี ชูทรงเดช 2546ข: 103)

นอกจากนี้ การศึกษาเพื่อจัดลำดับวัฒนธรรมในอำเภอปางมะผ้าซึ่งพบร่องรอยการอยู่อาศัย ของมนุษย์ตั้งแต่ประมาณหมื่นปีลงมา ทำให้มีการเสนอว่า วัฒนธรรมโรงไม้ที่ปางมะผ้า น่าจะเป็นวัฒนธรรม ที่พัฒนาขึ้นภายในท้องถิ่น (Local Development) (รัศมี ชูทรงเดช 2546ข: 116)

3) **โรงไม้ในจังหวัดอุบลราชธานี** เคยมีการกล่าวอ้างถึงการค้นพบโรงไม้ที่กิ่งอำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี (สถาพร ขวัญยืน 2530: 79) แต่ไม่มีการบอกที่มาของข้อมูลอย่างแน่ชัด จนกระทั่ง ปี พ.ศ. 2543 สุกัญญา เบาเน็ด (2543: 14-17) ได้ทำการสำรวจและรายงานการค้นพบโรงไม้ที่ บ้าน ชะชอม ตำบลนาโพธิ์กลาง จังหวัดอุบลราชธานี และยังคงกล่าวถึงการพบโรงไม้ที่บ้านผาชัน ตำบลลำโรง อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี โดยโครงการโบราณคดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อปี พ.ศ. 2526 อีกด้วย (สุกัญญา เบาเน็ด 2543: 14)

ข้อมูลโรงไม้ในอุบลราชธานีจากการสำรวจครั้งล่าสุดนั้น มีลักษณะเป็นรายงานการสำรวจ เบื้องต้น ซึ่งให้รายละเอียดเกี่ยวกับข้อมูลที่ตั้งของแหล่ง การเดินทางสู่แหล่งและสภาพหลักฐานที่พบ แหล่งโบราณคดีในวัฒนธรรมโรงไม้ที่บ้านชะชอม มีลักษณะเป็นเพิงผาหิน ซึ่งเกิดจากการยุบตัวของหิน หวาย สภาพคล้ายก้อนหินขนาดใหญ่วางซ้อนทับกัน มีความสูงจากพื้นถึงเพดานของเพิงผาประมาณ 120 เซนติเมตร ซึ่งปรากฏร่องรอยการสกัดหินออกอย่างจงใจ เพราะพื้นเดิมของเพิงหินจะอยู่ห่างจาก เพดานประมาณ 30-50 เซนติเมตรเท่านั้น (ภาพที่ 7) สภาพของโรงไม้ถูกทำลายอย่างมาก ความยาว ของโรงไม้ที่เหลืออยู่ประมาณ 213 เซนติเมตร และกว้าง 37 เซนติเมตร ทำขึ้นจากไม้กระดานซึ่งเป็น ไม้พื้นถิ่น ไม่มีรูปแบบหัวโองแน่ชัด (สุกัญญา เบาเน็ด 2543: 14-17)

สิ่งที่น่าสนใจในรายงานชิ้นนี้คือ ภาพของโรงไม้ที่บ้านผาชัน เพราะมีสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ กว่าที่บ้านชะชอม แต่ไม่มีรายละเอียดอธิบายไว้มากนัก (ภาพที่ 8) จากภาพพบว่ามีโรงไม้ที่บ้านผาชัน นี้ มีลักษณะการทำหัวโองเป็นแท่งไม้เรียววางปลายแหลมและค่อนข้างโค้ง แต่เนื่องจากความไม่ชัด เจนของภาพที่ถ่าย ทำให้ไม่ทราบว่าเป็นโรงที่ทำหัวโองแบบแท่งไม้เดี่ยวหรือแท่งไม้คู่ สภาพที่ตั้งแหล่ง เป็นเพิงหินเหมือนกับที่บ้านชะชอม

ภาพที่ 7 ภาพลายเส้นแสดงสภาพที่ตั้งเพิงผ้าที่พบโลงไม้
จากบ้านชะชอม จังหวัดอุบลราชธานี
(ที่มา: สุกัญญา เบาเนต 2543: 16)

ภาพที่ 8 สภาพโลงไม้ที่บ้านผาชัน ในจังหวัดอุบลราชธานี
(ที่มา: สุกัญญา เบาเนต 2543: 15)

เนื่องจากโลงไม้ที่พบในจังหวัดอุบลราชธานีเป็นหลักฐานที่เพิ่งมีการค้นพบ จึงยังไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมโลงไม้ที่เพียงพอ อีกทั้งมีเพียงแหล่งที่เป็นตัวอย่างเพียงไม่กี่แห่งเท่านั้น จึงไม่สามารถสรุปเรื่องราวของวัฒนธรรม รวมทั้งไม่สามารถกำหนดอายุที่แน่ชัดในขณะนี้

นอกจากทั้งสามพื้นที่นี้แล้ว ยังมีการกล่าวกันว่าพบวัฒนธรรมโลงไม้ที่อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ และพบที่จังหวัดสุโขทัยโดยเจ้าหน้าที่ป่าไม้อีกด้วย แต่ยังไม่มียกเอกสารยืนยันที่ชัดเจน (รัศมี ชูทรงเดช 2546:94) แต่น่าจะเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่ามีการพบร่องรอยของวัฒนธรรมโลงไม้ตามแนวเทือกเขาด้านตะวันตกของประเทศไทย

5.1.3 วัฒนธรรมโลงไม้ในประเทศอื่นๆ ของเอเชียอาคเนย์

ต้องยอมรับว่าบทความชิ้นนี้ ยังขาดข้อมูลในเกี่ยวกับวัฒนธรรมโลงไม้ในอีกหลายประเทศที่อยู่บนภาคพื้นแผ่นดินใหญ่ของเอเชียอาคเนย์ เช่น ในเวียดนาม ลาวและมาเลเซียส่วนปลายคาบสมุทรมลายู

สำหรับเวียดนามในส่วนที่อยู่ติดกับอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน จากการสัมภาษณ์ชาวไทยใหญ่ที่อพยพเข้ามาในประเทศไทย กล่าวว่าพบโลงไม้ที่คล้ายกันนี้ กระจายอยู่ตามถ้ำทางฝั่งของประเทศเวียดนามด้วย (สถาพร ขวัญยืน 2530: 80) แต่ยังไม่เคยมีเอกสารยืนยันอย่างแน่ชัด

ในประเทศเวียดนามและลาว มีการกล่าวถึงวัฒนธรรมโลงไม้เช่นกัน แต่ก็เพียงการบอกเล่าเท่านั้น ส่วนในมาเลเซียฝั่งปลายคาบสมุทรมลายูยังไม่มีรายงานการค้นพบเช่นกัน

5.2 หมู่เกาะเอเชียอาคเนย์

หลักฐานโลงไม้ที่พบในหมู่เกาะเอเชียอาคเนย์ เท่าที่สามารถค้นหาเอกสารได้ขณะนี้ มีเพียงการทำงานในสองประเทศเท่านั้น คือประเทศมาเลเซียในรัฐซาราวักและรัฐซาบาห์บนเกาะบอร์เนียว และประเทศฟิลิปปินส์

5.2.1 วัฒนธรรมโลงไม้บนเกาะบอร์เนียว

ข้อมูลโลงไม้ที่พบบนเกาะบอร์เนียวมาจากพื้นที่ศึกษาสองส่วนคือ รัฐซาราวัก (Sarawak) และรัฐซาบาห์ (Sabah) ของประเทศมาเลเซีย ในที่นี้จึงขอสรุปข้อมูลจากทั้งสองพื้นที่ตามลำดับ

1) **วัฒนธรรมโลงไม้ในรัฐซาราวัก** สภาพที่ตั้งของถ้ำในวัฒนธรรมโลงไม้ของที่นี่ ไม่มีรายละเอียดอธิบายชัดเจนนัก ทราบแต่เพียงว่าพบอยู่ในถ้ำหินปูน โดยถ้ำที่พบโลงไม้และได้รับการกล่าวถึงมากที่สุดในพื้นที่นี้คือถ้ำนิอาห์ (Great Niah Cave) โดยเฉพาะในส่วนที่เรียกว่า กัว เคน ฮิตัม (Gua Kain Hitam) หรือ Painted Cave ซึ่งพบภาพเขียนสีแดงจากแร่เฮมาไทต์ (Haematite) รูปเรือส่ง

วิญญาณ (Ships of the dead) ร่วมกับโลงไม้ซึ่งมีลักษณะที่คล้ายเรือมากกว่าโลงไม้จากที่อื่นๆ คือ เป็นโลงไม้ที่ทำจากไม้เนื้อแข็งนำมาผ่าครึ่งแล้วแกะด้านในให้เป็นช่องโค้งเว้าในรูปวงรีตามสภาพของตัวโลงที่ปลายของโลงทั้งสองด้านมีสภาพเรียวยาว มีการสลักหัวโลงเป็นลักษณะของกระเปาะหรือกลมมน (ภาพที่ 9) สภาพโลงไม้ที่พบส่วนใหญ่จะกระจายอยู่ตามพื้นถ้ำ แต่มีการระบุว่าพบเสาไม้ที่ใช้วางโลงร่วมอยู่ด้วยและเชื่อกันว่าจะเป็นพิธีกรรมการปลงศพแบบครั้งที่สอง (Secondary burial) (Cheng 1969: 9)

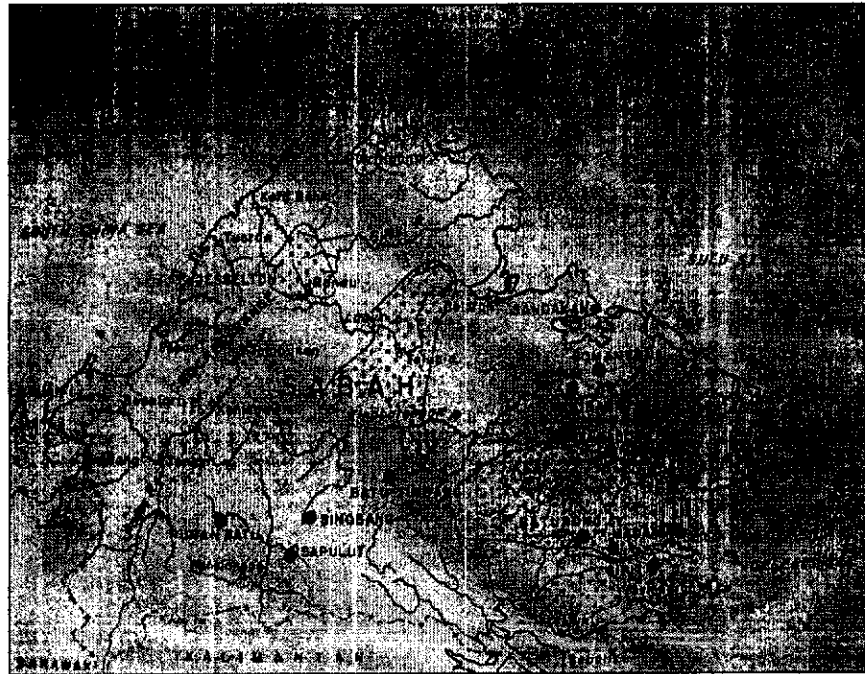

ภาพที่ 9 สภาพโลงไม้ในถ้ำนีอาห์ รัฐซาราวักบนเกาะบอร์เนียว
(ที่มา: Cheng 1969)

จากโบราณวัตถุที่เป็นเศษภาชนะดินเผาแบบเนื้อแกร่งของจีนซึ่งกำหนดอายุอยู่ในสมัยราชวงศ์ถังและราชวงศ์ซ่งหรือประมาณ 1,000 ปีมาแล้ว ได้นำมาใช้อธิบายถึงอายุสมัยของวัฒนธรรมโลงไม้จากถ้ำแห่งนี้ เช่นเดียวกับที่ใช้ค่าอายุที่ได้จากโลงไม้ซึ่งอยู่ในช่วงปี ค.ศ. 780 (Nik Hassan 1999: 56) (ราวๆ พุทธศตวรรษที่ 14 หรือประมาณ 1,200 ปีมาแล้ว)

นอกจากนี้ ยังมีเอกสารที่ให้ข้อมูลคล้ายกับที่กล่าวมาข้างต้น แต่มีรายละเอียดที่มากกว่า โดยกล่าวว่าโบราณวัตถุที่พบร่วมโลงไม้ยังประกอบด้วย เครื่องมือเหล็ก สำริด ทอง แก้ว ลูกปัดคาร์เนเลียน และเหรียญที่ใช้กันในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 7-11 (พุทธศตวรรษที่ 12-16) ซึ่งเป็นหลักฐานการติดต่อกับชายของจีนมายังเกาะแห่งนี้ โดยหลักฐานที่พบร่วมกับพิธีปลงศพมีจำกัดเพียงช่วงก่อนสมัยราชวงศ์หมิงของจีน และยังแสดงความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมโลงไม้ที่พบในซาราวักว่า เป็นพิธีกรรมที่พบทั่วไปในจีนตอนใต้แถบมณฑลเสฉวน ซึ่งที่นั่นมีอายุเก่าถึง 300-200 ปีก่อนคริสตกาล (3rd and 2nd century B.C.) (Cheng 1969: 9-10) (ราวๆ พุทธศตวรรษที่ 2-3 หรือ ประมาณ 2,300-2,200 ปีมาแล้ว)

2) **วัฒนธรรมโรงไม้ในรัฐซาบาห์** จากการสำรวจของ Tom and Barbara Harrison (1971) ในปี ค.ศ. 1952-1968 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับถ้ำที่พบวัฒนธรรมโรงไม้จำนวนมากทางด้านตะวันออกของรัฐซาบาห์หรือทางตอนเหนือของเกาะบอร์เนียว ซึ่งพบอยู่ตามเทือกเขาหินปูน (ภาพที่10) ทั้งยังให้ข้อมูลที่เป็นเรื่องเล่าของกลุ่มคนปัจจุบันเกี่ยวกับถ้ำบางแห่งด้วย (Harrison and Harrison 1971:35-116)

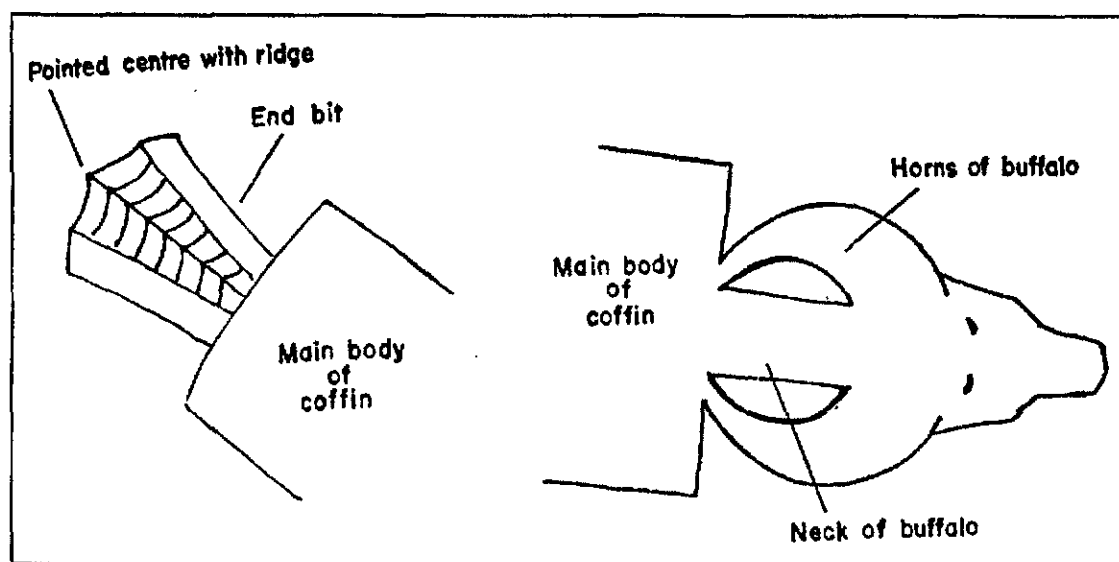

ภาพที่ 10 แสดงตำแหน่งถ้ำที่พบโรงไม้ในรัฐซาบาห์ บนเกาะบอร์เนียว
(ที่มา: Harrison and Harrison 1971: 37)

การค้นพบถ้ำโรงไม้ในรัฐซาบาห์ มีสาเหตุมาจากการเข้าไปเก็บรังนกตามถ้ำต่างๆ เพื่อนำมาค้าขายของคนปัจจุบัน แต่การค้ารังนกนั้นน่าจะเริ่มตั้งแต่ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 15 เมื่อมีการติดต่อกับจีนและอาหรับ (Harrison and Harrison 1971:35) ความเชื่ออย่างหนึ่งของคนที่เก็บรังนกในปัจจุบันกล่าวว่า รังนกเป็นสมบัติที่แต่ละคนได้รับสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ และบรรพบุรุษของพวกเขาตนนั้นคือผู้ที่อยู่ตามถ้ำต่างๆ

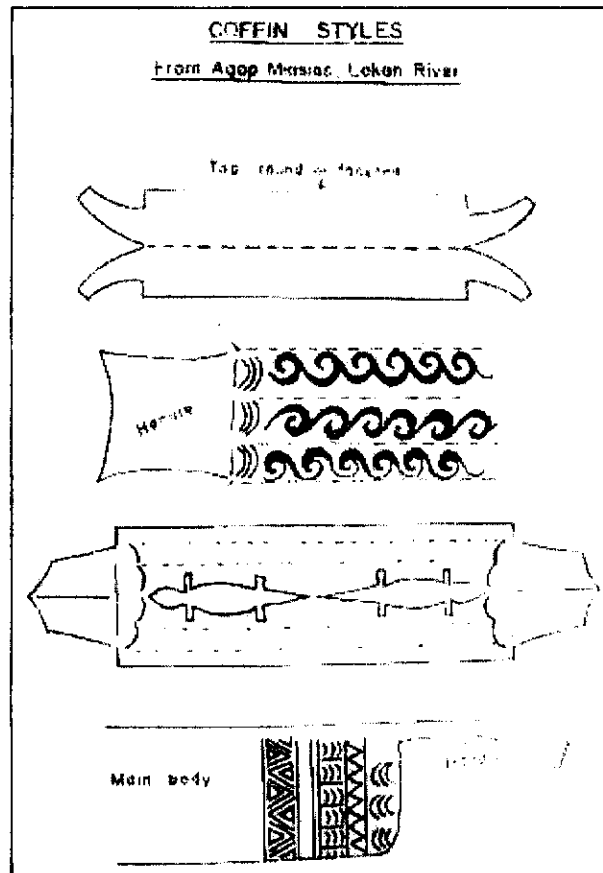
โรงไม้ที่พบในรัฐซาบาห์ส่วนใหญ่มีสภาพที่เป็นถ้ำถ้ำหินปูนยาวและมีความสลับซับซ้อน หรือเป็นเพิงผาขนาดเล็ก กระจายอยู่ตามลำน้ำสายต่างๆ โรงไม้ที่พบส่วนใหญ่จะกระจายอยู่ตามพื้นที่สภาพที่ขรุขระ หรือบางแห่งพบว่ามีการวางโรงไม้ไว้บนคานที่มีเสารองรับและบางแห่งพบวางตามพื้นถ้ำหรือวางซ้อนกันจนเต็มอยู่ภายในถ้ำ ลักษณะรูปแบบหัวโรงไม้ก็มีหลายหลากมาก (ภาพที่ 11-12) ทั้งเป็นที่ทำคล้ายหัวสัตว์ เช่น ควาย (Buffalo) จระเข้ (Crocodiles) และ Flying Lizard และแบบที่เป็นแท่งไม้ บางชิ้นมีการแกะสลักที่หัวโรง ส่วนใหญ่ของโรงไม้ที่พบทำจากไม้เนื้อแข็ง โบราณวัตถุที่พบร่วมกับโรงไม้มีทั้งเศษภาชนะดินเผาแบบเนื้อดิน ชิ้นส่วนกระดูก เศษภาชนะเนื้อแกร่งจากจีน จากหลักฐาน

ที่พบเชื่อว่าการปลงศพโดยใช้โลงไม้ในซาบาห์ เป็นพิธีกรรมปลงศพแบบครั้งที่หนึ่ง (Primary Burial) คือนำศพใส่ในโลงไม้ทั้งร่างเป็นส่วนใหญ่ จากตำนานพื้นบ้านของกลุ่มคนบางแห่งทำให้เห็นว่าโลงไม้นั้นอาจใช้กับคนตายมากกว่าหนึ่งคน (Harrison and Harrison 1971: 62) ถ้าบางแห่งเช่น Batu Blas Cave แสดงให้เห็นถึงปริมาณที่หนาแน่นของโลงไม้ที่ถูกนำมาใส่ไว้ในถ้ำ (ภาพที่ 13) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความต่อเนื่องในการใช้ถ้ำ (Harrison and Harrison 1971: 35-116; Nik Hassan 1999: 59)

ภาพที่ 11 หัวโลงรูปควายจากถ้ำ Sapa Tareng Cave
(ที่มา: Harrison and Harrison 1971: 53)

อายุของวัฒนธรรมโลงไม้ในรัฐซาบาห์ จากค่าอายุด้วยวิธีคาร์บอน 14 แสดงให้เห็นว่าน่าจะอยู่ในช่วง 1,000 ปีมาแล้ว และการวิจัยในบริเวณ Baturong-Madai Cave แสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรมโลงไม้อาจสิ้นสุดลงประมาณช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 16 (พุทธศตวรรษที่ 21 หรือประมาณ 500 ปีมาแล้ว) หลังจากการรับศาสนาอิสลามเข้ามา แต่ในพื้นที่ที่อยู่ห่างไกลออกไปก็ยังมีกรปลงศพโดยใช้โลงไม้ต่อมาอีกช่วงระยะหนึ่ง (Nik Hassan 1999: 59) แม้ว่าจะยังไม่มีการศึกษายืนยันว่ากลุ่มคนที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรมโลงไม้เป็นใครกันแน่ แต่จากความเชื่อในเรื่องการสืบทอดถ้ำที่เป็นสมบัติจากบรรพบุรุษนั้น น่าจะแสดงให้เห็นถึงความเป็นไปได้ที่คนในวัฒนธรรมโลงไม้คือกลุ่มคนที่อยู่สืบมาจนถึงปัจจุบัน แต่อาจมีการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมไปตามช่วงเวลา

ภาพที่ 12 รูปแบบโลงไม้จากถ้ำ Agop Miasais
(ที่มา: Harrison and Harrison 1971: 57)

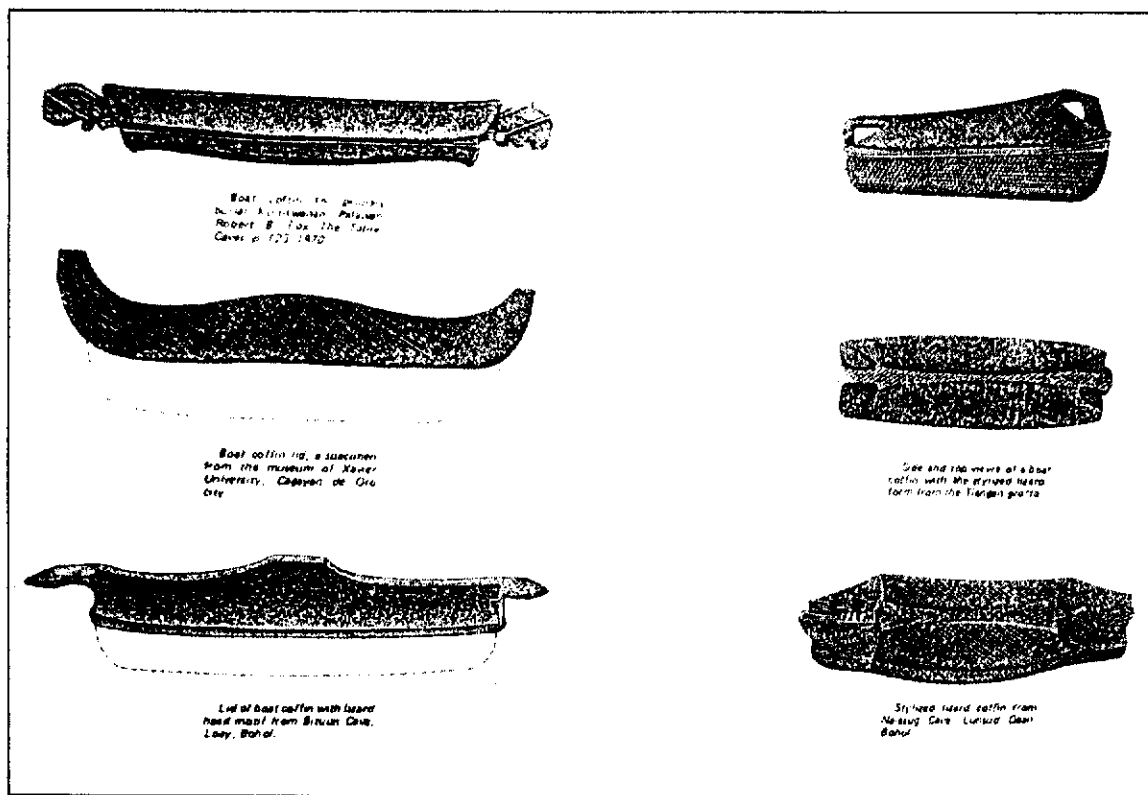

ภาพที่ 13 สภาพโลงไม้ในถ้ำ Batu Blas
(ที่มา: Harrison and Harrison 1971)

5.2.2 วัฒนธรรมโลงไม้ในหมู่เกาะฟิลิปปินส์

ในบทความของ Tenazas (1983) ได้เสนอข้อมูลโลงไม้ที่พบตามถ้ำในหมู่เกาะเซบู (Cebu) และหมู่เกาะโบโฮล (Bohol) เพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์เกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อการปลงศพในเอเชียอาคเนย์ โดยใช้การตีความโลงไม้เข้ากับความเชื่อเรื่องเรือส่งวิญญาณ

ข้อมูลโลงไม้ที่ปรากฏในบทความชิ้นนี้ แสดงให้เห็นถึงโลงไม้ที่ถูกทำขึ้นเพื่อใช้ปลงศพแบบครั้ง ที่หนึ่งและครั้งที่สอง โดยใช้ขนาดของโลงเป็นตัวกำหนด คือโลงที่มีความยาวประมาณ 2.25 เมตร จะใช้กับการปลงศพครั้งที่หนึ่ง ในขณะที่โลงที่มีความยาวประมาณ 90 เซนติเมตรจะใช้ในการปลงศพครั้งที่สองเพราะพบภาชนะดินเผาของจีนสำหรับบรรจุกระดูก ลักษณะของโลงไม้ขึ้นทำจากไม้สองชิ้น โดยมีเพียงชิ้นบนเท่านั้นที่มีการแกะสลักเป็นรูปของหัวโลง ซึ่งโลงที่พบนั้นถูกอธิบายว่าเป็นหัวโลงที่เลียนแบบหัวสัตว์ เช่น ควาย (Buffalo) กิ้งก่า (Lizard) และจระเข้ (Crocodiles) (ภาพที่ 14)

ภาพที่ 14 รูปแบบโลงไม้ที่พบในฟิลิปปินส์

(ที่มา: Tenazas 1983: 13)

แม้ว่าในบทความของเทนอาซาส (Tenazas 1983) ไม่ได้อธิบายถึงสภาพที่ตั้งแหล่งโลงไม้อย่างแน่ชัด แต่ภาพประกอบในบทความชิ้นนี้สะท้อนให้เห็นสภาพของถ้ำหินปูนซึ่งพบอยู่ตามเกาะใหญ่น้อยรอบเกาะโบโฮล (Bohol) และสภาพของโลงไม้ที่พบอาจถูกวางอยู่ตามพื้นถ้ำ (ภาพที่ 15)

ภาพที่ 15 สภาพโลงไม้ที่พบในถ้ำจากเกาะจิลานตาตาน (Jilantagaan)
จังหวัดเซบู(Cebu) ฟิลิปปินส์
(ที่มา: Tenazas 1983: 17)

อายุของวัฒนธรรมโลงไม้ที่พบในฟิลิปปินส์ อาศัยโบราณวัตถุที่พบเป็นภาชนะดินเผาเนื้อแกร่งจากประเทศจีน กำหนดอยู่ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 12-13 (พุทธศตวรรษที่ 17-18 หรือ ประมาณ 900-800ปีมาแล้ว) พิธีกรรมที่ใช้โลงไม้เชื่อว่าเป็นสิ่งที่แทนเรือในการนำวิญญาณผู้ตายไปสู่สวรรค์อันเป็นความเชื่อเดียวกับที่มีการค้นพบภาชนะดินเผารูปบุคคลบนเรือจากถ้ำ Manunggul (ภาพที่ 16) และภาพเขียนสีรูปเรือที่ถ้ำนีอาห์ รวมไปถึงรูปเรือวิญญาณที่บรรทุกคนในชุดขนนก (Bird-shaped man) บนกลองสำริดของดองซอน หลักฐานโลงไม้ที่น่าจะเป็นความเชื่อที่พัฒนามาจากกลุ่มคนที่อยู่ริมแม่น้ำหรือริมทะเลที่มีความเชื่อเรื่องเรือบรรทุกวิญญาณไปสู่โลกหน้า (Tenazas 1983: 11-18)

ภาพที่ 16 ภาชนะดินเผารูปบุคคล
บนเรือ จากถ้ำ Manunggul
(ที่มา: Tenazas 1983: 17)

6. ลักษณะร่วมทางวัฒนธรรมโองไม้ในเอเชียอาคเนย์

ในหัวข้อนี้ ได้ใช้แนวคิดเรื่องแบบแผนการกระทำ (Style) มาแสดงเพื่อเชื่อมโยงวัฒนธรรมโองไม้ในเอเชียอาคเนย์เข้าเป็นกลุ่มวัฒนธรรมเดียวกัน โดยใช้การพิจารณาจากความเหมือนหรือความแตกต่างของรูปแบบหัวโอง

หากพิจารณารูปแบบหัวโองที่มีลักษณะเป็นแท่งไม้คล้ายรูปทรงเรขาคณิตบนภาคแผ่นดินใหญ่ของเอเชียอาคเนย์ คือโองไม้ที่พบในจีนตอนใต้และประเทศไทยที่จังหวัดกาญจนบุรี แม่ฮ่องสอนและอุบลราชธานี เท่าที่มีข้อมูลในปัจจุบัน เห็นได้ว่ามีลักษณะคล้ายคลึงกันบางอย่าง กล่าวคือ การทำหัวโองเป็นแท่งไม้นูนออกมาสองแท่งดังที่พบได้จากโองไม้ที่ถ้ำผาลาย ในมณฑลกว่างสีทางตอนใต้ของจีน เป็นวิธีคิดออกแบบหัวโองที่คล้ายกับแบบ 4A 8C และ 8D ของโองไม้ที่พบจากแม่ฮ่องสอน (ดูตารางที่ 1) ให้มีตำแหน่งโครงสร้างของแบบหัวโองเป็นสองจุดหรือสองแท่ง แต่มีความแตกต่างกันที่ปลายของหัวโอง เพราะปลายหัวโองของจีนที่เห็นมีลักษณะเรียวแหลม ส่วนหัวโองที่แม่ฮ่องสอนมีลักษณะเป็นแบบปลายมนและแบบปลายตัดแหลม แต่เป็นลักษณะแท่งไม้สองแท่งเหมือนกัน เนื่องภาพถ่ายโองไม้ที่บ้านผาชัน จังหวัดอุบลราชธานี ไม่ชัดเจน จึงไม่ทราบว่าเป็นหัวโองแบบสองแท่งหรือแท่งเดียว หากเป็นแบบสองแท่งก็จะคล้ายกับหัวโองที่พบทั้งจีนตอนใต้และแม่ฮ่องสอนดังกล่าวข้างต้น แต่หากเป็นแท่งเดียวก็จะคล้ายกับหัวโองที่พบในแม่ฮ่องสอนเช่นกัน ลักษณะการทำหัวโองแบบแท่งไม้นูนออกมาแท่งเดียวหรือสองแท่ง น่าจะเป็นแนวการออกแบบหรือแบบแผนที่ใช้ในการทำโอง ซึ่งโองไม้อีกหลายชิ้นจากแม่ฮ่องสอน มีการทำตามแบบทั้งที่เป็นลักษณะแท่งเดียวและสองแท่ง แต่รูปร่างกลับมีการพัฒนาหรือออกแบบเป็นรูปทรงที่หดสั้นลงเป็นหัวจุลสั้นๆ หรือตุ้มกระเปาะเล็กๆ ติดกับตัวโองเท่านั้น

หัวโองไม้เป็นจุลสั้นที่พบในถ้ำอาบยา จังหวัดกาญจนบุรี เป็นแบบหัวโองที่คล้ายกับแบบ 5A ที่พบในจังหวัดแม่ฮ่องสอน (ดูรูปแบบหัวโองในตารางที่ 1 เปรียบเทียบกับภาพที่ 3) ซึ่งทำให้เชื่อว่ากลุ่มชนในวัฒนธรรมโองไม้ทั้งสองแห่งนี้ ซึ่งอยู่บนแนวเทือกเขาเดียวกัน น่าจะมีการติดต่อถึงกันด้วย

นอกจากนี้ หัวโองบางแบบที่พบในจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยอาศัยค่าอายุที่หาด้วยวิธีคาร์บอน 14 ถูกนำมาเสนอถึงพัฒนาการของรูปแบบหัวโองภายในพื้นที่อีกด้วย (รัศมี ชูทรงเดช 2546: 103)

หากเปรียบเทียบรูปแบบหัวโองที่เป็นแท่งไม้แท่งเดียวนูนออกมา ระหว่างภาคแผ่นดินใหญ่กับหมู่เกาะเอเชียอาคเนย์ แม้จะมีลักษณะเป็นแท่งเหมือนกัน แต่ก็มีรายละเอียดของรูปร่างและรูปทรงที่ไม่เหมือนกัน

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าการออกแบบหรือทำหัวโองไม้ในภาคแผ่นดินใหญ่ มีแบบแผนการทำเป็นหัวโองแบบแท่งเดียว สองแท่ง และแบบหัวจุลสั้นๆ ที่คล้ายกัน ในขณะที่โองไม้ที่พบในภาคหมู่เกาะเอเชียอาคเนย์ แม้จะมีการทำโองแบบแท่งเดียวอยู่ด้วย แต่ก็มีลักษณะที่แตกต่างออกไป

นอกจากหัวโองที่ทำเป็นแบบแท่งไม้คล้ายทรงเรขาคณิตแล้ว ยังมีหัวโองที่มีลักษณะคล้ายรูปสัตว์หรือทำขึ้นให้มีความหมายแทนสัตว์ ซึ่งเป็นแบบหัวโองที่น่าสนใจ เพราะแสดงความเหมือนและความแตกต่างได้อย่างชัดเจนระหว่างพื้นที่สองส่วนของเอเชียอาคเนย์

บนภาคแผ่นดินใหญ่ มีการพบหัวโลงที่คล้ายสัตว์เพียงสองที่เท่านั้น คือโลงไม้ที่พบในกาญจนบุรีซึ่งมีหัวโลงที่ทำให้มีส่วนที่คล้ายกับเขายื่นออกมา และหัวโลงไม้ที่แม่ฮ่องสอนซึ่งได้จัดอยู่ในหัวโลงแบบที่ 3 และแบ่งย่อยเรียกตามลักษณะที่ผู้แบ่งเห็นว่ามีลักษณะคล้ายสัตว์หลายประเภท ไม่ว่าจะเป็นหัวโลงไม้ที่คล้ายกับงู หมู แมว นก ลา?” และนก (รัศมี ชูทรงเดช 2543)

ส่วนในภาคหมู่เกาะเอเชียอาคเนย์ มีการกล่าวถึงการทำให้โลงให้มีลักษณะที่เป็นตัวแทนของควาย จระเข้ และกิ้งก่า เช่นที่พบในฟิลิปปินส์นั้น กล่าวกันว่าหัวโลงที่พบเป็นสิ่งที่แทนสัตว์สามประเภทดังกล่าว แม้ว่าที่เห็นจากภาพถ่ายและภาพถ่ายเส้นอาจดูไม่เหมือนนัก ส่วนหัวโลงคล้ายรูปสัตว์ที่พบในรัฐซาบาห์บนเกาะบอร์เนียว โดยเฉพาะรูปควายซึ่งเป็นการทำในลักษณะเหมือนจริง ในขณะที่แบบที่เป็นรูปจระเข้และกิ้งก่า มักจะแสดงจากหัวโลงหรือลวดลายที่อยู่บนตัวโลง

ตารางที่ 2 แสดงหัวโลงคล้ายสัตว์หรือแทนสัตว์ประเภทต่างๆที่พบในเอเชียอาคเนย์

พื้นที่	แบบหัวโลงไม้ที่คล้ายสัตว์							
	หมู	งู	แมว	ลา?	นก	ควาย	จระเข้	กิ้งก่า
จีนตอนใต้	-	-	-	-	-	-	-	-
แม่ฮ่องสอน	/	/	/	/	/	-	-	-
กาญจนบุรี	-	-	-	-	-	/	-	-
อุบลราชธานี	-	-	-	-	-	-	-	-
เกาะบอร์เนียว	-	-	-	-	-	/	/	/
หมู่เกาะในฟิลิปปินส์	-	-	-	-	-	/	/	/

หมายเหตุ ชื่อแบบหัวโลงคล้ายสัตว์ที่รวบรวมได้ในบทความชิ้นนี้

จากตารางที่ 2 แม้ว่าหัวโลงคล้ายรูปสัตว์หรือทำเป็นตัวแทนสัตว์ต่างๆที่พบในเอเชียอาคเนย์ มีทั้งข้อมูลอัตวิสัย (Subjective) ในการสันนิษฐานเรียกและบางส่วนเป็นข้อมูลที่เห็นได้จริงตามสภาพหัวโลงที่พบ แต่สิ่งที่สามารถประมวลได้จากประเภทของหัวโลงที่คล้ายกับสัตว์ชนิดต่างๆ นั้น พบว่าวัฒนธรรมโลงไม้ทั้งในภาคแผ่นดินใหญ่และภาคหมู่เกาะต่างก็มีความเชื่อเรื่องสัตว์เหมือนกัน แต่ก็มีความแตกต่างของประเภทสัตว์ที่พบด้วย โดยในแผ่นดินใหญ่ซึ่งพบในจังหวัดกาญจนบุรีและแม่ฮ่องสอนของไทย จะพบว่ามีสัตว์หลายประเภทที่ถูกนำมาใช้เป็นแบบในการทำหัวโลง เช่น หมู งู นก ลา? แมวและ

“ผู้เขียนได้จัดจำแนกไว้ในรายงานโครงการการสำรวจและจัดทำฐานข้อมูลเกี่ยวกับถ้ำ จังหวัดแม่ฮ่องสอน เมื่อปี พ.ศ. 2543 โดยอธิบายว่าเป็นแบบหัวโลงเพราะมีลักษณะรูปแบบที่ไม่เหมือนกับแบบแห้งไม้ทั่วไปพบ แต่ไม่สามารถระบุได้อย่างแน่ชัดว่าเป็นสัตว์ชนิดใด เพราะมีลักษณะก็เหมือนจริง จึงได้สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นสัตว์สี่เท้าขนาดกลางจำพวกลา, ดู รัศมี ชูทรงเดช 2543.

ควาย ซึ่งน่าสังเกตว่าเป็นสัตว์ที่มีขนาดใหญ่ไปจนถึงสัตว์เลื้อยคลาน ในขณะที่ภาคหมู่เกาะจะเป็นประเภทของสัตว์ที่แตกต่างออกไปคือควาย จะเข้และกิ้งก่า ซึ่งทั้งจะเข้และกิ้งก่าก็นับว่าเป็นสัตว์เลื้อยคลาน เห็นจะมีเพียงหัวโลงที่คล้ายกับรูปควายเท่านั้นที่สามารถพบได้ทั้งสองพื้นที่ ดังนั้นความเชื่อและการทำโลงคล้ายรูปสัตว์จึงน่าจะเป็นแบบแผนอย่างหนึ่งในวัฒนธรรมโลงไม้ ซึ่งอาจมีการปรับเปลี่ยนไปตามพื้นที่ที่วัฒนธรรมดำรงอยู่

ลักษณะที่แตกต่างของสัตว์ที่ปรากฏเป็นแบบหัวโลงไม้นี้ อาจจะมีนัยยะที่แสดงถึงความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาสัตว์ (Totem) โดยเชื่อว่าสัตว์เหล่านั้นถูกใช้เป็นสื่อระหว่างบรรพบุรุษที่ล่วงลับกับคนที่ยังมีชีวิตอยู่ อันเป็นลักษณะความเชื่อดั้งเดิมที่พบได้ทั่วไปในเอเชียอาคเนย์ เช่น นักเป็นสัญลักษณ์ของการสื่อสารหรือการเดินทางไปหาบรรพบุรุษ (ปราณี วงษ์เทศ 2543: 207-212) หรืออาจเป็นสัญลักษณ์ประจำโคตรตระกูล (Totem) ของแต่ละกลุ่มชน ซึ่งต้องหาวิธีการตรวจสอบทางโบราณคดีต่อไป

โดยสรุปแล้ว ลักษณะการทำหัวโลงของวัฒนธรรมโลงไม้ในเอเชียอาคเนย์ มีลักษณะของหัวโลงที่เป็นแท่งไม้ที่แสดงแบบแผนการทำที่คล้ายกันภายในภาคแผ่นดินใหญ่ แต่ในหมู่เกาะไม่เห็นความสัมพันธ์หรือความคล้ายคลึงชัดเจนนัก ส่วนหัวโลงที่คล้ายรูปสัตว์หรือทำขึ้นเป็นตัวแทนของสัตว์ประเภทต่างๆเป็นแบบแผนที่พบเหมือนกัน แต่ก็มีประเภทของสัตว์ที่เลือกใช้เป็นแบบหัวโลงต่างกัน ยกเว้นหัวโลงที่คล้ายควาย ซึ่งพบได้ทั้งสองพื้นที่

7. ที่ตั้งของแหล่งวัฒนธรรมโลงไม้

ระบบความเชื่อของกลุ่มชนต่างๆ ในเอเชียอาคเนย์ แสดงให้เห็นว่า ความตายมิได้หมายถึงการสิ้นสุด แต่เป็นการเดินทางไปสู่โลกหลังความตาย ดังนั้น ขั้นตอนในพิธีกรรมการปลงศพที่มีการปฏิบัติในแต่ละกลุ่มชน เป็นสิ่งที่เจือปนความเชื่ออยู่ทั้งสิ้น เช่น พวกคายน (Kayan) บนเกาะบอร์เนียวจะแต่งกายศพด้วยเสื้อผ้าและเครื่องประดับอย่างดี เพื่อผู้ตายเอาไปใช้ในโลกลคนตาย และยังมีการนำลูกปิดไปวางไว้ที่เปลือกตายทั้งสองข้างเพื่อเป็นค่าจ้างข้าม “แม่น้ำแห่งความตาย” ไปสู่อีกโลกหนึ่ง หรือคนบางกลุ่มในอินโดนีเซียจะฝังศพหันหัวไปทางทิศตะวันตก เพราะเชื่อว่าเป็นทางที่ลงไปสู่เมืองบาดาล หรือการฝังศพในท่งในในกลุ่มชนทางทะเลได้และกลุ่มไทดำหมายถึงการกลับไปเกิดอีกครั้งในครรรภ์มารดาเป็นต้น (ปราณี วงษ์เทศ 2543: 235-237)

จากการศึกษาทางด้านโบราณคดีพบว่าถ้ำและเพิงผาได้ถูกใช้เป็นพื้นที่ปลงศพตั้งแต่ประมาณหนึ่งหมื่นปีมาแล้ว ซึ่งพบกระจายอยู่ทั่วไปทั้งในภาคแผ่นดินใหญ่และหมู่เกาะเอเชียอาคเนย์ (สุรินทร์ ภูขจร; รัศมี ภูทองเดช 2546ก; Bellwood) เป็นลักษณะการปลงศพแบบครั้งทีหนึ่ง คือนำผู้ตายไปฝังในดินทั้งร่าง แม้แต่ในช่วง 4,000-3,000 ปีมาแล้ว ยังคงพบว่ามีการใช้ถ้ำเพื่อปลงศพทั้งร่างอยู่ (วิวรรณแสงจันทร์ 2545; Sørensen 1974) ซึ่งในขณะเดียวกันก็มีการปลงศพแบบครั้งที่สอง เช่นการนำกระดูกบรรจุในไหไปไว้ตามถ้ำในแหล่งโบราณคดีบนเกาะบอร์เนียวและในเกาะฟิลิปปินส์ (Nik Hassan 1999:

58; Fox 1970: 67-151) และในช่วง 4,000-3,000 ปีมาแล้วนั้น ยังพบแหล่งโบราณคดีที่เป็นการปลงศพตามเนินดินกระจายอยู่หลายแห่งในพื้นที่ราบ

ความหลากหลายของพิธีการปลงศพ น่าจะมีสาเหตุจากสภาพพื้นที่แวดล้อมโดยรอบเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ กล่าวคือ กลุ่มชนที่อยู่ในบริเวณที่มีถ้ำหรือเพิงผา ก็จะมีพิธีกรรมและความเชื่อในการปลงศพที่เกี่ยวกับถ้ำ ในขณะที่กลุ่มที่อยู่บนพื้นที่ราบลุ่มจะใช้ผืนดินเป็นที่ฝังศพ

หลักฐานโลงไม้ที่พบในเอเชียอาคเนย์ทั้งภาคแผ่นดินใหญ่และภาคหมู่เกาะ เป็นโบราณวัตถุที่พบอยู่ตามถ้ำและเพิงผา ซึ่งแสดงว่ากลุ่มชนที่ประกอบพิธีกรรมลักษณะนี้ น่าจะอาศัยอยู่บริเวณใกล้ๆ กับถ้ำและภูเขา หรือจัดว่าเป็นกลุ่มชนที่อยู่ในเขตพื้นที่สูง จึงมีการนำความเชื่อและพิธีกรรมเข้าไปเกี่ยวข้องกับธรรมชาติที่อยู่รอบๆ ตัว

นอกจากนี้ ร่องรอยทางโบราณคดีในช่วงที่เกิดวัฒนธรรมโลงไม้ตามถ้ำในประเทศไทย พบว่าพื้นที่ที่ส่วนอื่นๆ มีการปลงศพโดยการฝังในดินตามที่ราบริมน้ำ หรือโลงไม้ในถ้ำของฟิลิปปินส์เป็นพิธีกรรมที่อยู่ร่วมกับการปลงศพในไหลตามถ้ำเช่นกัน ซึ่งข้อมูลส่วนนี้แสดงว่าวัฒนธรรมโลงไม้ไม่น่าจะมีจำกัดอยู่ในกลุ่มคนบางกลุ่มเท่านั้น ไม่สามารถนำมาแยกเป็นช่วงยุคสมัยในระดับภูมิภาคได้

ดังนั้น วัฒนธรรมโลงไม้ที่ตามถ้ำและเพิงผาในเอเชียอาคเนย์จึงถือว่าเป็นพิธีกรรมที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน เนื่องจากเป็นพฤติกรรมที่มีสภาพแวดล้อมเป็นปัจจัยให้มีแนวคิดในการใช้ถ้ำและเพิงผาเป็นที่ปลงศพเช่นเดียวกัน แต่ที่น่าสนใจคือ โลงไม้ที่พบในบ้านชะจอมและบ้านผาชัน จังหวัดอุบลราชธานี ทั้งที่มีลักษณะการทำโลงเหมือนกับที่อื่นคือ นำไม้ซุงท่อนมาผ่าและแกะสลักที่หัวโลงเป็นแท่งไม้เรียว กลับพบอยู่ในเพิงผาหินทรายซึ่งมีร่องรอยการสกัดดัดแปลงเพิงผาให้กว้างพอที่จะวางหรือใส่โลง แสดงถึงความตั้งใจบางอย่างเป็นพิเศษที่ต้องการเก็บโลงไม้นั้นในเพิงผาที่มีลักษณะเป็นห้องคูหาเหมือนถ้ำ ซึ่งอาจมีนัยยะของความเชื่อบางอย่างที่แฝงอยู่ โดยในที่นี้ขอเสนอว่า การเลือกใช้ถ้ำและเพิงผาเป็นสถานที่ปลงศพนั้น น่าจะเป็นแบบแผนการกระทำที่อยู่คู่กับวัฒนธรรมโลงไม้ในเอเชียอาคเนย์ ในขณะที่พื้นที่ส่วนต่างๆ ไม่ว่าจีนตอนใต้ เทือกเขาในจังหวัดกาญจนบุรีและแม่ฮ่องสอนของไทย และหมู่เกาะเอเชียอาคเนย์ เป็นพื้นที่ที่มีภูเขาหินปูนซึ่งง่ายต่อการเกิดถ้ำ สภาพแวดล้อมเช่นนี้ จึงเอื้อให้มีการปรับรับความเชื่อการปลงศพโดยใช้โลงไม้ใส่เก็บไว้ตามถ้ำและเพิงผาได้ง่ายกว่า แต่เพราะเหตุใดสภาพที่ตั้งของโลงไม้ในจังหวัดอุบลราชธานี

8. อายุของวัฒนธรรมโลงไม้

การกำหนดอายุของวัฒนธรรมโลงไม้เป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องกล่าวถึง เพราะหากปราศจากช่วงเวลาแล้ว ก็จะไม่สามารถมองความต่อเนื่องของเหตุการณ์ได้ชัดเจน จากตารางที่ 3 ซึ่งได้รวบรวมข้อมูลค่าอายุของวัฒนธรรมโลงไม้ที่พบตามที่ต่างๆ ในเอเชียอาคเนย์ โดยค่าอายุที่เก่าที่สุดหมายถึงช่วงเวลาที่น่าจะเริ่มปรากฏวัฒนธรรมโลงไม้ในพื้นที่นั้นๆ ส่วนค่าอายุที่น้อยที่สุดหมายถึงอายุที่น้อยที่สุดของวัฒนธรรมโลงไม้ซึ่งพบในขณะนี้ และอาจเป็นค่าอายุที่ถึงการสิ้นสุดของวัฒนธรรมในขณะนี้ โดยใน

ความเป็นจริงอาจมากกว่าหรือน้อยกว่า จากข้อมูลในตาราง เห็นได้ว่าการกำหนดอายุเริ่มและสิ้นสุดของวัฒนธรรมโลงไม้ในเอเชียอาคเนย์ยังไม่สร้างระบุได้ทั้งหมด มีเพียงโลงไม้ที่พบในจินตอนใต้และบนเกาะบอร์เนียวเท่านั้น ที่มีข้อมูลกล่าวถึงช่วงระยะเวลาการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมโลงไม้ค่อนข้างชัดเจน ส่วนค่าอายุที่แม่ฮ่องสอนนั้น เป็นค่าอายุที่ยังไม่ถือว่าเป็นที่สุด เพราะมาจากตัวอย่างโลงไม้จำนวนที่ไม่มากนัก (รัศมี ชูทรงเดช 2546: 101-102)

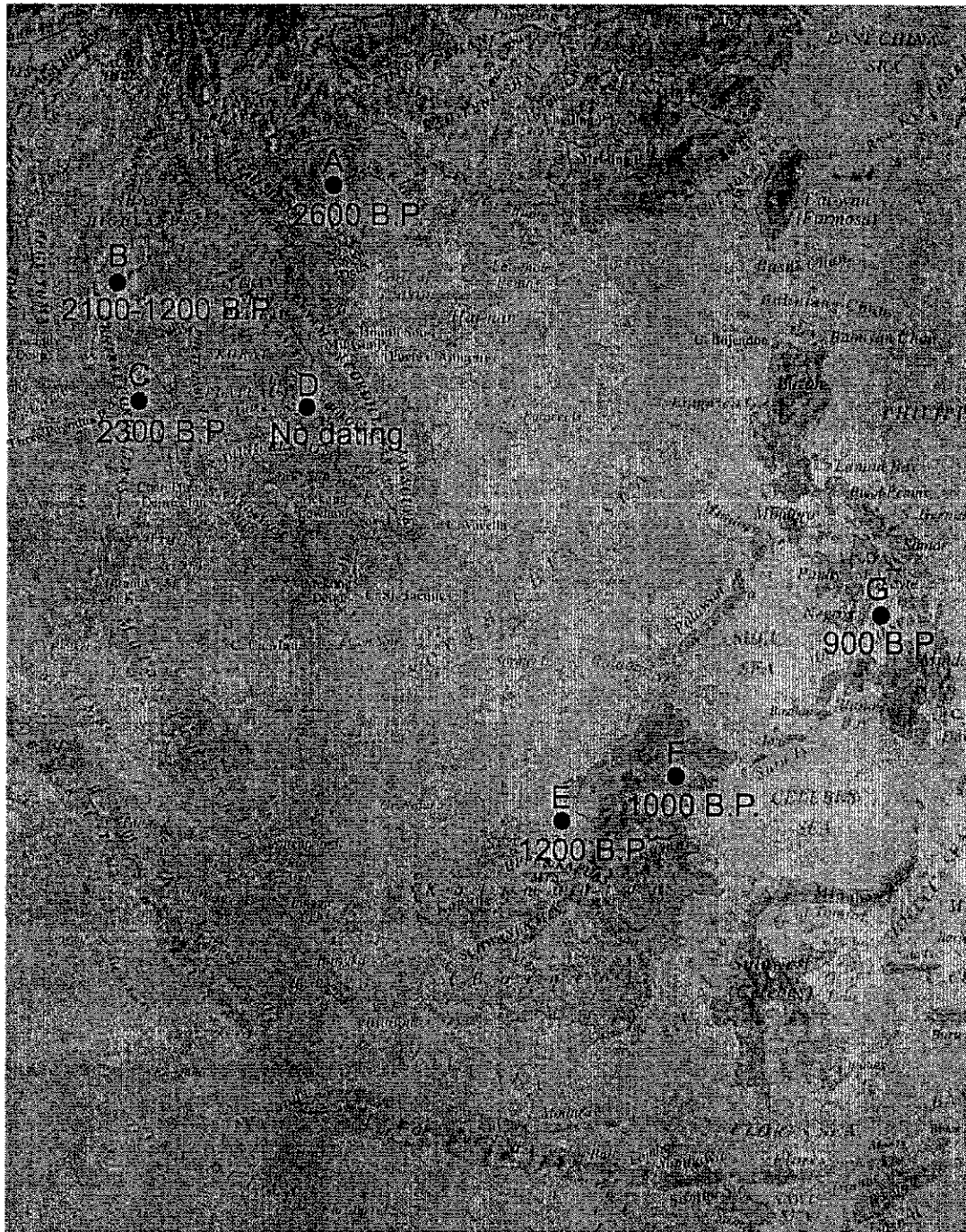
ตารางที่ 3 แสดงค่าอายุวัฒนธรรมโลงไม้ในเอเชียอาคเนย์

พื้นที่	ค่าอายุ (ปีมาแล้ว)*	
	เก่าที่สุด	น้อยที่สุด
จินตอนใต้	2,600-2,300	100
กาญจนบุรี	2,300	-
แม่ฮ่องสอน	2,100	1,200
อุบลราชธานี	-	-
ชาราวัก	1,200	-
ซาบารห์	1,000	500
หมู่เกาะในฟิลิปปินส์	900-800	-

หมายเหตุ เป็นค่าอายุที่รวบรวมจากเอกสารที่กล่าวถึงอายุของวัฒนธรรมโลงไม้

*จากค่าอายุต่างที่เอกสารค้นคว้า นำมาคำนวณเป็นช่วงเวลาจนถึงปัจจุบัน

เมื่อนำค่าอายุจากตารางที่ 3 ไปใส่ในแผนที่ 1 แสดงค่าอายุของแหล่งโบราณคดีในวัฒนธรรมโลงไม้ตามที่ต่างๆในเอเชียอาคเนย์ พบว่าบริเวณภาคแผ่นดินใหญ่ เป็นส่วนที่วัฒนธรรมโลงไม้มีอายุเก่าแก่กว่าในภาคหมู่เกาะเอเชียอาคเนย์ โดยเริ่มจากจินตอนใต้ ซึ่งน่าจะมีอายุเริ่มต้นอยู่ในช่วง 600 ปีก่อน ค.ศ. (100 ปีก่อน พ.ศ.) จนถึงปี ค.ศ. 220 (ราวๆ พุทธศตวรรษที่ 8) หรือ เริ่มเมื่อประมาณ 2,600-2,300 ปีมาแล้ว จนถึงสมัยราชวงศ์ซิง คือในปี ค.ศ. 1911หรือราวๆ พุทธศตวรรษที่ 25 (ประมาณ 100 ปีมาแล้ว)มีความต่อเนื่องของวัฒนธรรมประมาณ2400-2100ปี ส่วนบริเวณประเทศไทยทั้งที่จังหวัดกาญจนบุรีและแม่ฮ่องสอนจะมีอายุเริ่มต้นวัฒนธรรมที่ใกล้เคียงกันคือประมาณ 2,300-2,100 ปีมาแล้ว (230 ปีก่อน ค.ศ. -ประมาณ 100 ปี ก่อนค.ศ.หรือ ราวพุทธศตวรรษที่ 3-4) อาจดำรงอยู่จนถึงประมาณ 1,200 ปีมาแล้ว (ราวคริสต์ศตวรรษที่ 9 หรือพุทธศตวรรษที่ 14) ตามค่าอายุที่ได้จากโลงไม้ที่แม่ฮ่องสอนเป็นอย่างน้อย ความต่อเนื่องของวัฒนธรรมโลงไม้ในประเทศไทยจะอยู่ประมาณ 1,100-900 ปีเป็นอย่างน้อยเช่นกัน แต่น่าเสียดายเนื่องจากโลงไม้ที่พบในจังหวัดอุบลราชธานียังไม่มีค่าอายุที่แน่นอนจึงไม่สามารถกล่าวได้ในขณะนี้

แผนที่ 1 แสดงค่าอายุวัฒนธรรมโลงไม้ในเอเชียอาคเนย์
(ที่มา: Pluvier 1995: 1)

สัญลักษณ์

A=วัฒนธรรมโลงไม้ในจีนตอนใต้

C=วัฒนธรรมโลงไม้ในจังหวัดกาญจนบุรี

E=วัฒนธรรมโลงไม้ในรัฐซาราวัก

B=วัฒนธรรมโลงไม้ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

D=วัฒนธรรมโลงไม้ในจังหวัดอุบลราชธานี

F=วัฒนธรรมโลงไม้ในรัฐซาบาห์

ในภาคหมู่เกาะเอเชียอาคเนย์ หลักฐานที่พบในรัฐซาราวัก ของประเทศมาเลเซียบนเกาะบอร์เนียว มีค่าอายุจากคาร์บอน14 ประมาณปี ค.ศ. 780 (ราวๆ พุทธศตวรรษที่ 14) หรือประมาณ 1,200 ปีมาแล้ว และดำรงอยู่ต่อมาอีก 200 ปี เป็นอย่างน้อยเพราะพบภาชนะดินเผาเนื้อแกร่งของจีนสมัยราชวงศ์ถังและซ่ง ซึ่งมีอายุประมาณ1,000ปี มาแล้ว

วัฒนธรรมในรัฐซาบาห์ของประเทศมาเลเซีย บนเกาะบอร์เนียว จากค่าอายุประมาณ 1,000 ปีมาแล้ว (ราวคริสต์ศตวรรษที่ 10 หรือพุทธศตวรรษที่16) และอาจสิ้นสุดลงในคริสต์ศตวรรษที่16 (พุทธศตวรรษที่ 21) หลังการรับศาสนาอิสลามเข้ามาใช้ รวมระยะเวลาที่ปรากฏวัฒนธรรมโลงไม้ในพื้นที่ส่วนนี้ประมาณ 500 ปี

ส่วนในประเทศฟิลิปปินส์อายุวัฒนธรรมโลงไม้ที่พบ สามารถกำหนดอยู่ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 12-13 (พุทธศตวรรษที่ 17-18 หรือประมาณ 900-800 ปีมาแล้ว) แต่เนื่องจากไม่มีการกล่าวถึงช่วงเวลาสิ้นสุดที่แน่ชัด

ดังนั้น อายุวัฒนธรรมโลงไม้ที่พบในเอเชียอาคเนย์ในภาคแผ่นดินใหญ่จะมีความเก่าแก่มากกว่าในภาคหมู่เกาะเอเชียอาคเนย์ โลงไม้ที่พบในพื้นที่บริเวณจีนตอนใต้จะเก่ากว่าโลงไม้ที่พบในประเทศไทย รองลงไปเป็นอายุของโลงไม้ที่พบบนเกาะบอร์เนียว โดยโลงไม้ที่พบในรัฐซาราวักทางด้านตะวันตกของเกาะบอร์เนียวจะมีอายุที่เก่ากว่าโลงไม้ในรัฐซาบาห์ ซึ่งอยู่ทางด้านตะวันออกของเกาะบอร์เนียว ส่วนอายุโลงไม้ที่น้อยที่สุด พบในหมู่เกาะฟิลิปปินส์ซึ่งอยู่ทางตอนเหนือของรัฐซาบาห์

9. การกระจายตัวของวัฒนธรรมโลงไม้ในเอเชียอาคเนย์

จากค่าอายุที่กล่าวไว้ในหัวข้อที่ผ่านมา จะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมโลงไม้ที่พบในจีนตอนใต้มีอายุที่เก่าแก่ที่สุดและที่การสืบทอดต่อกันมายาวนานถึงประมาณ 2,400-2,100 ปี หากพิจารณาจากเอกสารจีนที่ศึกษาเกี่ยวกับการปลงศพบนหน้าผา (ทองแถม นาถจำนง 2546) กล่าวว่าพิธีกรรมปลงศพบนหน้าผาพบหลักฐานโลงที่ทำจากไม้เป็นรูปคล้ายเรือ โดยโลงรูปเรือจากเขาอู่ชาน มณฑลฮกเกี้ยน มีค่าอายุที่หาด้วยวิธีคาร์บอน14 อยู่ในช่วง 3,930-3,290 ปีมาแล้ว (ประมาณ 1933-1293 ปีก่อน ค.ศ.หรือ 1393-744 ปีก่อน พ.ศ.) ซึ่งตรงกับสมัยราชวงศ์ซางของจีน และน่าจะมีแหล่งกำเนิดด้านตะวันออกก่อนที่จะกระจายไปทางตะวันตก และยังเป็นพิธีกรรมที่ต่อเนื่องไปจนถึงสมัยราชวงศ์หมิง (ราวคริสต์ศตวรรษที่ 16-17 หรือพุทธศตวรรษที่ 21-22) จากข้อมูลดังกล่าวนี้ จึงอาจอนุมานได้ว่า วัฒนธรรมโลงไม้ที่พบในถ้ำผาลาย มณฑลกว่างสี ซึ่งมีการทำโลงไม้โดยแกะสลักหัวโลงเป็นรูปแบบต่างนั้น อาจเป็นเพียงวัฒนธรรมย่อยแบบหนึ่งของการปลงศพบนหน้าผาซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงตามสภาพของกลุ่มชนที่เป็นผู้ใช้ แต่ยังคงเลือกพื้นที่ปลงศพบนหน้าผาเช่นเดิม และบริเวณจีนตอนใต้ที่น่าจะเป็นแกนของวัฒนธรรมโลงไม้ด้วย

จากจีนตอนใต้ วัฒนธรรมโลงไม้ น่าจะมีการกระจายลงมาไปสู่เทือกเขาด้านตะวันตกของประเทศไทย ซึ่งจากค่าอายุที่พบในขณะนี้ ถือว่ามีอายุที่เก่าแก่กว่าพื้นที่อื่น ยกเว้นวัฒนธรรมโลงไม้ใน

ประเทศจีน หลังจากนั้น จึงปรากฏวัฒนธรรมโลงไม้ในหมู่เกาะเอเชียอาคเนย์ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 8 (พุทธศตวรรษที่ 14) บริเวณรัฐซาราวักบนเกาะบอร์เนียว ในคริสต์ศตวรรษที่ 10 (พุทธศตวรรษที่ 16) จึงเข้ามาปรากฏในบริเวณพื้นที่รัฐซาบะห์บนเกาะบอร์เนียว และในหมู่เกาะฟิลิปปินส์ในคริสต์ศตวรรษที่ 12-13 (พุทธศตวรรษที่ 17-18) ตามลำดับ

ค่าอายุและการกระจายของวัฒนธรรมโลงไม้ที่ปรากฏตามช่วงเวลาในแต่ละพื้นที่นั้น น่าจะเป็นนัยยะที่บอกถึงเส้นทางการกระจายของวัฒนธรรมที่กว้างขวาง โดยจากแกนของวัฒนธรรมในจีนตอนใต้ ทางหนึ่งน่าจะเป็นเส้นทางบกที่ลงมาตามเทือกเขาทำให้พบว่าโลงไม้ที่พบในแผ่นดินจะมีลักษณะที่ใกล้เคียงกัน ส่วนการพบเศษภาชนะดินเผาเนื้อแกร่งของจีนร่วมกับโลงไม้ในภาคหมู่เกาะเอเชียอาคเนย์ น่าจะแสดงถึงเส้นทางการติดต่อทางน้ำ ซึ่งอาจเป็นสื่อที่นำพาความคิดเรื่องการปลงศพในโลงไปไว้ตามถ้ำ ได้กระจายออกไปตามหมู่เกาะน้อยใหญ่ในฟิลิปปินส์ ลักษณะการกระจายของวัฒนธรรมที่กล่าวมานี้ เป็นสิ่งที่สอดคล้องตามที่ซอเรนเซนได้เคยเสนอไว้แล้ว (Sørensen 1974: 168)

สิ่งที่น่าสนใจอีกสิ่งหนึ่งคือ ค่าอายุของโลงไม้ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนซึ่งมีค่าอายุอ่อนที่สุดประมาณ 1,200 ปีมาแล้ว ซึ่งใกล้เคียงกับค่าอายุเริ่มต้นของวัฒนธรรมโลงไม้ในรัฐซาราวักและรัฐซาบะห์บนเกาะบอร์เนียวที่เริ่มต้นเมื่อประมาณ 1,200-1,000 ปีมาแล้ว น่าจะเป็นนัยยะบางอย่างเกี่ยวกับการกระจายทางวัฒนธรรมที่น่าจะทำการศึกษาค้นคว้าต่อไป

10. บทสรุป

วัฒนธรรมโลงไม้ที่พบในเอเชียอาคเนย์ มีลักษณะเป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการปลงศพโดยใช้ไม้ซุงท่อนมาทำการผ่า เจาะเป็นช่องบรรจุตรงกลางโลงและแกะสลักหัวและท้ายของโลงเป็นรูปแบบต่างๆ จากการศึกษารวบรวมข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมโลงไม้ตามพื้นที่ต่างๆ พบว่า รูปแบบหัวโลงไม้แบบเป็นแท่งไม้ ซึ่งพบภายในภาคแผ่นดินจะมีลักษณะการทำเป็นแบบแผนที่คล้ายกัน คือการทำหัวโลงแบบแท่งไม้นูนออกมาแท่งเดียว แท่งไม้สองแท่งและแบบหัวจุลันๆ ในขณะที่โลงไม้ภาคหมู่เกาะเอเชียอาคเนย์จะมีความเหมือนกับภาคแผ่นดินคือ มีแบบแผนการทำโลงไม้โดยตกแต่งหัวโลงคล้ายรูปสัตว์หรือแทนรูปสัตว์แบบต่างๆ เหมือนกันทั้งสองพื้นที่ แต่ก็ยังมีรายละเอียดปลีกย่อยของประเภทสัตว์ที่ใช้ต่างกันไป ยกเว้นหัวโลงที่ทำในลักษณะคล้ายหัวควายซึ่งพบได้ทั้งสองภูมิภาค โลงไม้ที่พบในพิธีปลงศพนี้ จะพบอยู่ตามถ้ำและเพิงผาเหมือนกันซึ่งส่วนหนึ่งน่าจะเป็นพฤติกรรมและประเพณีที่มีสภาพแวดล้อมธรรมชาติเป็นตัวกำหนด แต่มีร่องรอยบางอย่างเช่นโลงไม้ที่พบตามเพิงผาในจังหวัดอุบลราชธานีน่าจะเป็นหลักฐานที่แสดงความต้องการใช้ถ้ำเพื่อวางโลงไม้จึงมีการดัดแปลงเพิงผาตามธรรมชาติให้เหมาะสม ส่วนอายุวัฒนธรรมโลงไม้ที่พบในเอเชียอาคเนย์ที่เก่าที่สุดอยู่ในบริเวณจีนตอนใต้ ทำให้เชื่อว่่าน่าจะเป็นแหล่งกำเนิดวัฒนธรรมโลงไม้ก่อนที่จะกระจายวัฒนธรรมไปตามเทือกเขาสู่ประเทศไทยและกระจายสู่หมู่เกาะเอเชียอาคเนย์ในเวลาต่อมา

ประเด็นปัญหาและข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอในบทความชิ้นนี้ เป็นการค้นคว้าเบื้องต้นซึ่งยังขาดข้อมูลและหลักการศึกษาที่ถูกต้องชัดเจน ซึ่งผู้เขียนตระหนักดีถึงปัญหาหลายๆ อย่างที่เกิดขึ้นในการทำงาน เช่น ผู้เขียนยังไม่สามารถเข้าถึงรายละเอียดของข้อมูลโลงไม้จากพื้นที่ต่างๆ ข้อมูลเกี่ยวกับโลงไม้ในเอเชียอาคเนย์มีอยู่ไม่มากนัก และลักษณะของข้อมูลมีความแตกต่างกัน วัฒนธรรมโลงไม้ส่วนใหญ่เป็นเพียงข้อมูลเบื้องต้นจากการสำรวจซึ่งยังไม่มีข้อสรุปแน่ชัดจากการศึกษาและวิเคราะห์ในเชิงลึก หรือยังขาดข้อมูลการค้นพบวัฒนธรรมโลงไม้อีกหลายพื้นที่เช่น ในลาว เวียดนาม ในจีนตอนใต้ต่อกับเวียดนามหรือแม้แต่ตามแนวเทือกเขาด้านตะวันตกของประเทศไทย เป็นต้น

อย่างไรก็ดี ผู้เขียนมองเห็นประเด็นปัญหาบางข้อที่น่าสนใจและน่าจะเป็นการจุดประกายในการทำงานต่อไป คือ

1. การกระจายตัวของวัฒนธรรมโลงไม้ เนื่องจากยังขาดข้อมูลการพบโลงไม้ในอีกหลายๆ แห่งในภูมิภาค ดังนั้นจึงควรสนับสนุนให้มีการร่วมมือของนักโบราณคดีและผู้สนใจระดับภูมิภาค ร่วมกันทำการสำรวจแหล่งวัฒนธรรมโลงไม้ในเอเชียอาคเนย์ เพื่อให้ครอบคลุมพื้นที่กว้างขวางมากยิ่งขึ้นและได้ข้อมูลที่มีความใกล้เคียงกันซึ่งสามารถนำไปใช้ในการศึกษาอย่างลึกซึ้ง

2. ใครคือเจ้าของวัฒนธรรมโลงไม้และเจ้าของวัฒนธรรมโลงไม้ในแต่ละแห่งมีความเกี่ยวข้องกันอย่างไร ข้อมูลจากจีนตอนใต้และในภาคหมู่เกาะเอเชียอาคเนย์เชื่อว่าคนที่เป็เจ้าของวัฒนธรรมโลงไม้นั้นคือบรรพบุรุษของคนปัจจุบัน แต่หากมองในด้านชาติพันธุ์จะพบว่าคนในภาคแผ่นดินนั้นเป็นกลุ่มตระกูลที่พูดภาษาออสโตรเอเชียติก (Austroasiatic) ในขณะที่ในภาคหมู่เกาะจัดอยู่ในตระกูลภาษาออสโตรนีเซียน (Austronesian) ถ้าเช่นนั้น เหตุใดวัฒนธรรมโลงไม้ถึงแพร่กระจายในกลุ่มคนที่พูดต่างกันได้ หรือเป็นเพราะการติดต่อแลกเปลี่ยนของกลุ่มคนภายในภูมิภาคที่มีขึ้นมาช้านานตั้งแต่อดีตจึงทำให้มีการส่งผ่านความเชื่อถึงกัน

3. เหตุใดการกระจายของวัฒนธรรมโลงไม้จึงเกิดขึ้นไม่พร้อมกัน ทั้งที่ในช่วงที่ปรากฏวัฒนธรรมโลงไม้ในภาคแผ่นดินใหญ่ น่าจะมีการติดต่อของกลุ่มคนในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์อย่างกว้างขวางแล้วก็ตาม

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณ ดร.ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล ผู้อำนวยการศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) ที่สนับสนุนและให้โอกาสในการเสนอบทความขึ้นนี้ คุณทองแถม นาถจำนง บรรณาธิการผู้พิมพ์ผู้โฆษณาสำนักพิมพ์สยามรัฐ เป็นคำขอบคุณในความอนุเคราะห์ข้อมูลโยงไม้ที่พบในจินตอนได้ ขอขอบคุณ ผศ.ดร.รัศมี ชูทรงเดช จากภาควิชาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ที่ช่วยให้ข้อเสนอแนะและคำวิจารณ์ต่างๆ ในการเขียนบทความ และขอขอบคุณ อธิกฤต อภิรักษ์ขิต สำหรับความช่วยเหลือในการสำเนาภาพด้วยกล้องดิจิทัล สุดท้ายนี้ขอขอบคุณ โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่เอื้อเฟื้อข้อมูลบางส่วนประกอบการเขียนบทความ หากบทความนี้มีข้อบกพร่องใด ผู้เขียนขอน้อมรับไว้แต่เพียงผู้เดียว

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร

- 2531 โบราณคดีศึกษา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์หัตถศิลป์.

กำจร สุนพงษ์ศรี

- 2536 ประวัติศาสตร์ศิลปะจีน. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จักรินรัฐ นิยมคำ

- 2542 “โลงไม้วัฒนธรรมเฉพาะถิ่น” ใน ทรัพยากรเก่า. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการโครงการการสำรวจและจัดทำระบบฐานข้อมูลเกี่ยวกับถ้ำ จังหวัดแม่ฮ่องสอน, โรงแรมรอยัลซิติ้ กรุงเทพฯ, 4-5 สิงหาคม 2542

ชิน อยู่ดี

- 2529 “รายงานการสำรวจและการขุดค้นเรื่องราวก่อนประวัติศาสตร์ ที่กาญจนบุรีของคณะสำรวจไทย-เดนมาร์ก” ชิน อยู่ดี บิดาแห่งวิชาก่อนประวัติศาสตร์ไทย. พิมพ์แจกเป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์ชิน อยู่ดี, วันที่ 16 ตุลาคม 2529, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ พิมพ์เศ, 2529.

เชิดศักดิ์ ตรียาภิวัฒน์

- 2541 การศึกษาดำแหน่งและที่ตั้งของแหล่งโบราณคดีประเภท “ถ้ำผีแมน” สมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลาย ในบริเวณลุ่มน้ำของ-กลาง อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. สารนิพนธ์ระดับปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต, ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ทองแถม นาถจำนง (แปล)

- 2534 “ประเพณี “ทำศพ” ของชนชาวจ้วง” ศิลปวัฒนธรรม. ปีที่ 13 ฉบับที่ 2, (ธันวาคม 2534) หน้า 230-238.
- 2546 สัมภาษณ์และอธิบายจาก “พิธีศพในประเทศจีนกับวัฒนธรรม” โดย หลัว ไค อี้, สำนักพิมพ์ประชาชนไหหลำ, 1988. (ภาษาจีน)

นัทธมน ภูริพัฒน์พงษ์

- 2542 “ร่องรอยของคนโบราณในวัฒนธรรมโลงไม้” ใน ทรัพยากรเก่า. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการโครงการการสำรวจและจัดทำระบบฐานข้อมูลเกี่ยวกับถ้ำ จังหวัดแม่ฮ่องสอน, โรงแรมรอยัลซิติ้ กรุงเทพฯ, 4-5 สิงหาคม 2542

ปรานี วงษ์เทศ

- 2543 สังคมและวัฒนธรรมในอุษาคเนย์. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์.

ปรีชา กาญจนาคม

- 2526 รายงานเบื้องต้นการสำรวจนิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อม โครงการลุ่มแม่น้ำแควน้อยตอนบนด้านโบราณคดี. นครปฐม: แผนกบริการกลาง, สำนักงานอธิการบดีพระราชวังสนามจันทร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

พวงเพชร สุรัตน์กุล และคณะ

- 2545 มนุษย์กับสังคม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

พิพัฒน์ กระแจะจันทร์

- 2544 การศึกษาวัฒนธรรมโลงไม้ด้วยวิธีการศึกษาจากวงปีไม้: กรณีศึกษาแหล่งโบราณคดีหุบเขاب้านไร่ในเขตอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. สารนิพนธ์ระดับปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต, ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

พิมข ชาญธนะวัฒน์

- 2537 "เรื่องบอกเล่าเกี่ยวกับผีแมนที่แม่ฮ่องสอน" สยามอารยะ. ปีที่ 3 ฉบับที่ 26, (กุมภาพันธ์-มีนาคม) หน้า 33-35.

รัศมี ชูทองเดช

- 2543 รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ด้านโบราณคดี ใน โครงการการสำรวจและจัดทำระบบฐานข้อมูลเกี่ยวกับถ้ำ จังหวัดแม่ฮ่องสอน. เสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

- 2546ก "วัฒนธรรมโลงไม้หรือโลงผีแมน: ยุคก่อนประวัติศาสตร์ของแม่ฮ่องสอน?" ใน คน วัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมโบราณบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน, มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพฯ, วันที่ 20-21 กุมภาพันธ์ 2546.

- 2546ข "ภาพรวมของพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน" ใน คน วัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมโบราณบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน, มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพฯ, วันที่ 20-21 กุมภาพันธ์ 2546.

วรวิธ สุวรรณฤทธิ์

- 2531 กาญจนบุรีดินแดนสมัยก่อนประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ: บริษัท บพิธการพิมพ์ จำกัด.

วิวรรณ แสงจันทร์

- 2545 แหล่งโบราณคดียุคดึกดำบรรพ์ที่ประตูลำปาง จังหวัดลำปาง: ภาพเขียนสี พิธีกรรม 3000 ปีที่ผาตักดีสิทธิ์. ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ, กรุงเทพฯ: มติชน.

วีระศักดิ์ แคล้วคำพุด

- 2543 การวิเคราะห์เศษภาชนะดินเผาจากแหล่งโบราณคดีประเภทถ้ำผีแมน สมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายในเขตอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยวิธีศิลปกรรม. สารนิพนธ์ระดับปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต, ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สถาพร ขวัญยืน

- 2530 รายงานการสำรวจแหล่งโบราณคดีอำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน. โครงการโบราณคดีประเทศไทย (ภาคเหนือ), เอกสารสำเนา.

สินีนาง วรณศรี

- 2546 "การศึกษาวงปีไม้จากโรงไม้ถ้ำบ่อไร่" ใน คน วัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมโบราณบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน, มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพฯ, วันที่ 20-21 กุมภาพันธ์ 2546.

สุกัญญา เมาเนิด

- 2543 "โรงไม้แห่งใหม่ในอุบลราชธานี" สารกรมศิลปากร. 13 (1): 14-17.

สุรศักดิ์ อนันต์เวทยานนท์

- 2530 การศึกษารูปแบบของเรือขุดที่พบบริเวณวนอุทยานถ้ำลอด ตำบลสบป่อง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน. สารนิพนธ์ระดับปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต, ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สุนทร ภูษจร(แปล)

- 2533 "การศึกษาภาพเขียนสีบนหน้าผาต่างๆบริเวณหุบเขาลุ่มแม่น้ำขุเจียง ในมณฑลกว่างสี" วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับพิเศษ. 11(1): 77-95.

Chang, K. C.

- 1977 The Archaeology of Ancient China. Third edition, New Haven: Yale University.

Cheng, T.K.

- 1969 Archaeology in Sarawak. Cambridge: W. Heffer & Sons Ltd.

David, N. and C. Kramer

- 2001 Ethnoarchaeology in Action. Cambridge: Cambridge University Press.

Fox, R. B.

- 1970 **The Tabon Cave.** Manila: The National Museum of Philippines.

Grave, P. et al.

- 1993 **Dating of Log Coffin of Northwestern Thailand.** Paper Present at IPPA Conference, Chiang Mai: 5-12 January.

Harrison, T. and B. Harrison

- 1971 **The Prehistory of Sabah.** Sabah Society Journal, Vol. 14, Hong Kong: Cathay Press Ltd.

Higham, C. F. W.

- 1989 **The Archaeology of Mainland Southeast Asia: from 10,000 B.C. to The Fall of Angkor.** Cambridge: Cambridge University Press.

Ketudhat, P.

- 1979 **Early Watercraft Technology of Southeast Asia.** A Thesis in Anthropology, Presented to The Graduate Faculty of the University of Pennsylvania in Partial Fulfillment of the Requirement for the Degree Master of Science.

Nik Hassan Shuhaimi Nik Abdul Rahman (Volume Edition)

- 1999 **Early History.** The Encyclopedia of Malaysia, Singapore: Archipelago Press.

Pluvier, J. M.

- 1995 **Historical Atlas of South-East-Asia.** Leiden: E. J. Brill.

Sørensen, P.

- 1973 **Prehistoric Iron Implements from Thailand, Asia Perspective.** 16 (2):134-173.

Suvarnasuddhi, K. et al.

- 1975 **Preliminary Environment Study of the Upper Khwae Noi Basin.** Bangkok: the Applied Scientific Research Corporation of Thailand Press.

Tenazas, R. C. F.

- 1983 **The Boat-Coffin Burial Complex in the Philippines and Its Relation to Similar Practices in Southeast Asia, SPAFA Digest.** 4(1): 11-18.

แนวทางการศึกษาชาติพันธุ์วรรณนาทางโบราณคดีของกลุ่มคนบนที่สูง

อุดมลักษณ์ ชื่นตระกูล

1. บทนำ

วิชาโบราณคดีเป็นวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับมนุษย์เช่นเดียวกับวิชามานุษยวิทยา เพียงแต่วิชาโบราณคดีเป็นการศึกษาวิถีชีวิตและเรื่องราวของคนในอดีต โดยการอ่านจากหลักฐานที่ยังหลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน แต่เนื่องจากร่องรอยหลักฐานที่คนในอดีตทิ้งไว้นั้นไม่สามารถบอกเล่าเรื่องราวต่างๆ ได้ด้วยตัวหลักฐานเอง ทำให้นักโบราณคดีต้องใช้ศาสตร์จากหลายแขนงในการตีความเพื่อให้ได้เรื่องราวออกมา

วิธีการศึกษาทางโบราณคดีในการบอกเล่าเรื่องราวของอดีตนั้นมีอยู่หลายแนวทางและมีรูปแบบการศึกษาที่แตกต่างกันออกไป สำหรับการศึกษาโบราณคดีในประเทศไทยที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่า แนวคิดทางประวัติศาสตร์ศิลปะจะเป็นแนวทางที่มีอิทธิพลต่องานโบราณคดีอย่างมาก เพราะนักโบราณคดีมักจะให้ความสำคัญกับเทคนิคภาคสนามในการรวบรวมข้อมูลและตัวหลักฐาน การศึกษาตามแนวคิดนี้ถึงแม้จะช่วยในด้านการจัดลำดับอายุสมัยของแหล่งโบราณคดี แต่ก็ยังไม่สามารถใช้ในการแปลความทางด้านสังคมและวัฒนธรรมในอดีตได้มากนัก นอกจากนี้ยังมีการศึกษาโดยวิธีการอื่นซึ่งได้ประยุกต์มาจากวิธีทางวิทยาศาสตร์และศาสตร์อีกหลายแขนง ที่ได้นำเข้ามาใช้ในงานโบราณคดี

แต่สำหรับการแปลความแหล่งโบราณคดีที่พบบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งมีร่องรอยการอยู่อาศัยของมนุษย์มาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ จนกระทั่งสมัยประวัติศาสตร์ ยังแปลความได้ไม่เต็มที่นัก เพราะถึงแม้จะพบหลักฐานที่ชัดเจน แต่ในเรื่องวิธีการดำรงชีวิตของคนในอดีตยังคงเป็นสิ่งที่ขาดหายไป ดังนั้นผู้เขียนมีความเห็นว่าการเริ่มต้นทำความเข้าใจในพฤติกรรมของคนบนที่สูงในปัจจุบัน โดยวิธีการศึกษาชาติพันธุ์วรรณนาทางโบราณคดีซึ่งเป็นการศึกษาเรื่องราวของวัฒนธรรมต่างๆ ในปัจจุบัน เพื่อนำข้อมูลไปเปรียบเทียบและตีความหลักฐานทางโบราณคดี และสร้างเรื่องราวพฤติกรรมของคนบนที่สูงในอดีตขึ้นจากการตีความหลักฐานให้มีชีวิตขึ้นมา

บทความนี้เป็นการเสนอแนวทางสำหรับการทำงานโบราณคดีบนพื้นที่สูง โดยใช้แนวทางการแปลความหลักฐานทางโบราณคดีด้วยวิธีการเปรียบเทียบ (Analogy) ซึ่งลักษณะการเปรียบเทียบที่สามารถนำมาใช้ได้ในงานโบราณคดีบนพื้นที่สูงคือ การศึกษาเปรียบเทียบโดยใช้ข้อมูลทาง

ชาติพันธุ์วรรณาทางโบราณคดีกับหลักฐานทางโบราณคดีที่พบ ซึ่งผู้เขียนจะชี้ให้เห็นถึงวิธีการศึกษาและข้อจำกัดต่างๆ ต่อไป

2. คำนิยาม

ชาติพันธุ์วิทยา (Ethnology) เป็นสาขาวิชาหนึ่งในการศึกษามานุษยวิทยาวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการศึกษาเปรียบเทียบวัฒนธรรมที่มีอยู่ในปัจจุบัน โดยใช้ข้อมูลจากการศึกษาชาติพันธุ์วรรณา (Sharer and Ashmore 1987: 22-24, 591)

ชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography) เป็นการพรรณนาเรื่องราวของกลุ่มวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งอย่างละเอียด จากการเก็บข้อมูลโดยการสังเกตการณ์ของนักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม (Sharer and Ashmore 1987: 395, 591)

ชาติพันธุ์วรรณาทางโบราณคดี (Ethnoarchaeology) เป็นการศึกษาทางชาติพันธุ์ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อตอบคำถามและตีความทางโบราณคดี การเก็บข้อมูลจึงมุ่งเน้นที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการของพฤติกรรมมนุษย์ที่ทำให้เกิดหลักฐาน เพื่อใช้ในการสร้างภาพพฤติกรรมของมนุษย์และกระบวนการเกิดของหลักฐานทางโบราณคดีในอดีต (Sharer and Ashmore 1987: 395-398, 591; David and Kramer 2001: 12)

กลุ่มชนบนที่สูง คือ กลุ่มชนหรือกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่บนพื้นที่ ที่อยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเล 500 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลางขึ้นไป (กองสงเคราะห์ชาวเขา 2540: 3) ในบทความนี้ ผู้เขียนขอจำกัดอยู่ที่การศึกษากลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงอยู่ในเขตอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

3. การเปรียบเทียบและแปลความ/ตีความทางด้านโบราณคดี

ก่อนที่จะเข้าสู่วิธีการศึกษาชาติพันธุ์วรรณาทางโบราณคดี ผู้เขียนจะขอกล่าวนำถึงลักษณะของการเปรียบเทียบ (Analogy) ที่ใช้ในการแปลความ/ตีความ (Interpretation) ทางด้านโบราณคดีเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจว่านักโบราณคดีมีวิธีการสร้างภาพของกลุ่มชนในอดีตจากวิธีการเปรียบเทียบอย่างไร และเหตุใดนักโบราณคดีจึงต้องใช้การศึกษาชาติพันธุ์วรรณาทางโบราณคดีในการทำงาน

3.1 การเปรียบเทียบและลักษณะการใช้ (Specific Analogy)

นักโบราณคดีให้การเปรียบเทียบในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลทางโบราณคดีกับความคล้ายคลึงของหลักฐานที่ปรากฏอยู่ในสังคมมนุษย์ที่ดำรงชีวิตอยู่ในปัจจุบัน แต่การศึกษา

เปรียบเทียบก็มีข้อจำกัดที่ไม่สามารถใช้ได้กับทุกกรณีศึกษาเพราะการเปรียบเทียบเป็นการแปลความพฤติกรรมของมนุษย์ซึ่งอยู่ในความต่างของช่วงเวลา สถานที่ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งการเปรียบเทียบมีลักษณะการให้อยู่ 3 ลักษณะ (David and Kramer 2001; Sharer and Ashmore 1987;) คือ

3.1.1 ความต่อเนื่องของวัฒนธรรม (Cultural Continuity) เป็นการสร้างภาพสังคมในอดีตที่เชื่อมโยงกับกลุ่มคนในปัจจุบัน (Direct Historical Approach) โดยศึกษาจากความคล้ายคลึงกันของหลักฐานที่มีความต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน แต่การเปรียบเทียบโดยวิธีนี้ก็มีข้อจำกัดอยู่ที่ควรจะใช้ในกรณีที่แน่ใจว่ามีความต่อเนื่องทางวัฒนธรรมหรือกลุ่มคนมาตั้งแต่อดีตจริง จึงจะทำให้ผลการศึกษามีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น

3.1.2 การเปรียบเทียบสภาพแวดล้อม (Comparability of Environment) เป็นลักษณะการเปรียบเทียบที่อยู่ภายใต้การควบคุมตัวแปรที่เหมือนกันคือ สภาพแวดล้อม โดยเป็นการศึกษาการปรับตัวของคนในปัจจุบันที่อยู่ในสภาพแวดล้อมต่างๆ แล้วนำข้อมูลที่ได้ไปสร้างตัวแบบ (Model) การดำรงชีวิตของคนในอดีตที่อยู่ในสภาพแวดล้อมแบบเดียวกัน

3.1.3 ความคล้ายคลึงของลักษณะทางวัฒนธรรม (Similarity of Cultural Form) โดยเป็นการศึกษาเปรียบเทียบกลุ่มชนที่มีลักษณะทางวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน ว่ามีปัจจัยใดบ้างที่มีผลทำให้เกิดความคล้ายคลึงทางวัฒนธรรมนี้ ตัวอย่างการเปรียบเทียบแบบนี้คือ การแปลความเกี่ยวกับกลุ่มชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ดำรงชีพด้วยการเก็บของป่าล่าสัตว์นั้นมีพื้นฐานมาจากการศึกษาเปรียบเทียบกับข้อมูลของกลุ่มชนที่ดำรงชีพแบบเดียวกันนี้ในปัจจุบัน แต่ด้วยวิธีนี้นักโบราณคดีควรตระหนักว่าปัจจัยภายนอกที่ส่งอิทธิพลต่อกลุ่มชนในปัจจุบันนั้นอาจจะรุนแรงและรวดเร็วจนทำให้ปัจจัยต่างๆ เปลี่ยนแปลงไป ฉะนั้นจึงส่งผลให้การนำข้อมูลส่วนนี้ไปตีความอาจจะไม่สมบูรณ์และต้องใช้ความระมัดระวังเป็นอย่างมาก

3.2 ข้อมูลที่ใช้ในการเปรียบเทียบ (Sources for Analogs)

ในการแปลความทางโบราณคดีซึ่งใช้การเปรียบเทียบและเชื่อมโยงเข้ากับอดีต เราใช้ข้อมูลจากอดีตและปัจจุบัน กล่าวคือ ข้อมูลสังคมจากในอดีตนั้นใช้เอกสารและเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ส่วนข้อมูลของสังคมในปัจจุบันเป็นข้อมูลทางชาติพันธุ์วรรณา ข้อมูลทางชาติพันธุ์วรรณาทางโบราณคดี และจากการทดลองทางโบราณคดี ซึ่งในท้ายที่สุดต้องมีการเชื่อมโยงข้อมูลทั้ง 2 เข้าด้วยกันเพื่อสร้างภาพในอดีต

การใช้ข้อมูลประวัติศาสตร์ซึ่งได้จากการสังเกตการณ์ของนักประวัติศาสตร์ และมุมมองของบุคคลทั่วไป ทำให้ทราบถึงการติดต่อของกลุ่มชนและเรื่องราวในอดีต ในบางครั้งยังแสดงให้เห็น

เห็นถึงความต่อเนื่องทางวัฒนธรรม ทำให้นักโบราณคดีสามารถเปรียบเทียบพฤติกรรมของกลุ่มคนในอดีตกับกลุ่มคนในปัจจุบัน โดยวิธีทางประวัติศาสตร์ได้อย่างโดยตรง (Direct Historical Approach)

ข้อมูลทางด้านชาติพันธุ์วรรณาเป็นข้อมูลที่ดีสำหรับการเปรียบเทียบจากรูปแบบของคนในปัจจุบันที่แสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมของมนุษย์ที่ก่อให้เกิดหลักฐานทางโบราณคดี แต่ปัญหาคือใจความของคำถามในการเก็บข้อมูลซึ่งเก็บโดยนักมานุษยวิทยาและความต้องการในการใช้ข้อมูลของนักโบราณคดีนั้นต่างกัน จึงทำให้นักโบราณคดีไม่สามารถใช้ข้อมูลทางชาติพันธุ์วรรณาในการตีความเกี่ยวกับหลักฐานทางโบราณคดีได้

ในเมื่อข้อมูลทางชาติพันธุ์วรรณาที่ศึกษาโดยนักมานุษยวิทยา ไม่สามารถตอบสนองต่อการตอบคำถามในงานโบราณคดีได้ ทำให้นักโบราณคดีจำเป็นต้องเก็บข้อมูลทางด้านชาติพันธุ์วรรณาด้วยตัวเอง โดยจุดประสงค์ของการเก็บข้อมูลนั้นมีคำถามที่เกิดจากความต้องการที่จะแปลความหลักฐานทางโบราณคดี ที่ต้องการให้ความกระจ่างในพฤติกรรมของมนุษย์ในอดีตที่ก่อให้เกิดหลักฐานทางโบราณคดี ข้อมูลชนิดนี้เรียกว่า “ชาติพันธุ์วรรณาทางโบราณคดี”

ข้อมูลสุดท้ายที่นำมาใช้ในการเปรียบเทียบคือการทดลองทางโบราณคดี เป็นการสังเกตการณ์จากการจำลองการเกิดหลักฐานทางโบราณคดีโดยการปฏิบัติจริง เพื่อให้เห็นขั้นตอนและกระบวนการเกิดของหลักฐานทางโบราณคดี หรือประโยชน์หน้าที่ของหลักฐานทางโบราณคดีที่พบ ตัวอย่างการทดลองที่เห็นได้ชัดเจน คือการทดลองผลิตเครื่องมือหิน เพื่อให้เห็นกระบวนการผลิตที่ทำให้เกิดบริบททางโบราณคดีในแหล่งโบราณคดีที่พบเครื่องมือหิน เช่นการกะเทาะเครื่องมือหินแต่ละชิ้นทำให้เกิดเครื่องมือสะเก็ดหิน หรือสะเก็ดหินแบบใดบ้าง เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับเครื่องมือหินที่พบในแหล่งโบราณคดีแล้วทำให้เราทราบขั้นตอนการผลิตหรือไม่ อย่างไร ซึ่งวิธีการนี้ช่วยให้การแปลความหลักฐานทางโบราณคดีนั้นสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

4. ตัวอย่างกรณีศึกษาในประเทศไทย

การศึกษาชาติพันธุ์วรรณาในประเทศไทยยังไม่มีตัวอย่างที่ชัดเจนนักแต่มีงานศึกษาชาติพันธุ์วิทยาทางโบราณคดีของกลุ่มคนสำสั่วในปัจจุบันของ ดร.สุรินทร์ ภูษจร ซึ่งได้ทำโครงการวิจัยวัฒนธรรมโหบินเนียน (Hoabinhian) ในประเทศไทย โดย ดร.สุรินทร์ ได้ให้คำจำกัดความการศึกษาชาติพันธุ์วิทยาทางโบราณคดีว่า “เป็นการศึกษาโดยการนำข้อมูลและหลักฐานรวมทั้งพฤติกรรมของกลุ่มชนบางกลุ่มในปัจจุบันมาเปรียบเทียบกับหลักฐานทางโบราณคดีที่ได้จากการขุดค้นหลักฐานนั้นๆ ซึ่งนักโบราณคดีไม่สามารถวิเคราะห์และตีความให้เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักฐานที่เป็นนามธรรมที่ไม่สามารถพิสูจน์ตามวิธีการทางวิทยาศาสตร์เพื่องาน

โบราณคดีได้" (สุรินทร์ ภูษจร 2531 อ้างจาก Kramer 1979) คำถามของงานวิจัยครั้งนั้นคือ ลักษณะการเคลื่อนย้ายของกลุ่มคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในวัฒนธรรมโพนินเนียนว่ามีรูปแบบเป็นเช่นไร และจากร่องรอยของกลุ่มคนซึ่งบ่งบอกว่ามีพฤติกรรมเป็นกลุ่มสังคมล่าสัตว์และเก็บของป่าเพื่อยังชีพ (Hunter and Gatherer Society) ทำให้เกิดโครงการศึกษาชาติพันธุ์วิทยาของกลุ่มคนในสังคมล่าสัตว์ที่มีอยู่ในปัจจุบัน เพื่อนำข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมการเคลื่อนย้ายของคนในปัจจุบัน มาใช้ในการเปรียบเทียบ (Analogy) กับร่องรอยหลักฐานทางโบราณคดีของคนในอดีต การศึกษาได้ใช้ข้อมูลการศึกษาทางชาติพันธุ์ที่สำรวจศึกษาในปี พ.ศ. 2526, 2528 และ 2529 ของชนกลุ่มน้อยเผ่าเผ็ดองเหลือง ที่อาศัยอยู่ในเขตจังหวัดน่าน ซึ่งมีพฤติกรรมและวิถีชีวิตเป็นกลุ่มสังคมล่าสัตว์และเก็บของป่าเพื่อยังชีพ เป็นวิถีชีวิตแบบเดียวกับหรือคล้ายคลึงกับหลักฐานทางโบราณคดีที่ได้จากการขุดค้นถ้ำต่างๆ ในปี 2520 และ 2522 ในบริเวณตำบลบ้านเก่า จังหวัดกาญจนบุรี (สุรินทร์ ภูษจร 2531)

ในการวิเคราะห์ ดร.สุรินทร์ ใช้ข้อมูลชาติพันธุ์ที่เป็นวิถีการดำรงชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์เผ็ดองเหลืองทางด้านการเคลื่อนย้ายและอพยพ ลักษณะที่พักอาศัยและสภาพความเป็นอยู่ การล่าสัตว์และเก็บของป่า การประกอบอาหาร และการติดต่อและรับอิทธิพลจากภายนอก มาใช้ในการเปรียบเทียบและอธิบายวิถีชีวิตของกลุ่มชนในวัฒนธรรมโพนินเนียน โดยตีความ (Interpretation) ว่ากลุ่มคนทั้ง 2 ช่วงเวลานั้นมีวิถีชีวิตที่คล้ายคลึงกัน (สุรินทร์ ภูษจร 2531)

ปี พ.ศ. 2534-2538 เป็นการดำเนินงานช่วงที่ 2 ของโครงการวิจัยวัฒนธรรมโพนินเนียน โดย ดร.สุรินทร์ ภูษจร ได้เน้นทำการวิจัยบริเวณภาคใต้ฝั่งตะวันตกของประเทศไทย นอกจากทำการขุดค้นถ้ำหมอบะเจียว จังหวัดกระบี่ และถ้ำชาโก จังหวัดตรัง แล้วยังศึกษาชาติพันธุ์วิทยาของชนกลุ่มน้อยเผ่าชาโก ที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดตรังและจังหวัดสตูล ซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์ชาโกนี้เป็นกลุ่มสังคมล่าสัตว์อีกกลุ่มที่ยังหลงเหลืออยู่ในประเทศไทย การเปรียบเทียบในครั้งนี้นำข้อมูลด้านวิถีชีวิต ระบบความเชื่อ ประเพณี เครื่องมือเครื่องใช้ เพื่อนำไปใช้ในการทำความเข้าใจกับหลักฐานทางด้านโบราณคดีทั้งที่เป็นโบราณวัตถุ และแนวความคิดของคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ทั้งที่ถ้ำชาโกและแหล่งโบราณคดีอื่นในภาคใต้ รวมทั้งศึกษารูปแบบการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในสังคมเมื่อมีการติดต่อกับชุมชนภายนอกเพื่อทำความเข้าใจคนในวัฒนธรรมโพนินเนียนซึ่งมีหลักฐานการติดต่อกับชุมชนอื่น โดยรวมแล้ว ดร.สุรินทร์เชื่อว่ารูปแบบการดำรงชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ชาโกน่าจะมีความคล้ายคลึงกับกลุ่มชนในวัฒนธรรมโพนินเนียนที่อาศัยอยู่ในภาคใต้ของประเทศไทย อย่างไรก็ตามขณะนี้ยังไม่มีผลสรุปการศึกษาที่แน่นอน เพราะรายงานขั้นสุดท้ายในการตีความและเปรียบเทียบข้อมูลระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ชาโกกับหลักฐานทางโบราณคดีในวัฒนธรรมโพนินเนียน

ป็นเขียนที่พบทางภาคใต้ยังไม่ได้มีการตีพิมพ์เผยแพร่ (สุรินทร์ ภูษจร 2534) วิธีการศึกษาชาติพันธุ์วิทยาทางโบราณคดีของ ดร.สุรินทร์ ทั้ง 2 ชั้นนั้น เป็นลักษณะของการเปรียบเทียบโดยแปลความข้อมูลหลักฐานทางโบราณคดีเข้ากับลักษณะทางวัฒนธรรมและการดำรงชีวิตของกลุ่มคนในปัจจุบันโดยตรง (Direct Historical Approach) ซึ่งด้วยข้อจำกัดของหลักการเปรียบเทียบควรจะ มีหลักฐานที่แสดงถึงความต่อเนื่องทางวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มชนในอดีตกับกลุ่มชนในปัจจุบัน จึง จะทำให้งานทั้ง 2 ชั้นนี้มีความหนักแน่นในการแปลความ (ดูรายละเอียดในหัวข้อ 3.1.1)

งานวิจัยอีกชิ้น เป็นการศึกษาชาติพันธุ์วรรณนาที่ลงลึกเฉพาะด้าน โดยนางสาวสุรวิรัตน์ บุปผา นักศึกษาปริญญาโทสาขาวิชาโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ได้เสนอวิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ปีการศึกษา 2544 ต่อภาควิชาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร เรื่อง “การศึกษาชาติพันธุ์วรรณนาทางโบราณคดีเกี่ยวกับระบบนิเวศของภาชนะดินเผาที่บ้านหัวบึง จังหวัดขอนแก่น” ซึ่งผู้วิจัยมีคำถามหลักที่เกิดจากการศึกษาวิเคราะห์เศษภาชนะดินเผาจากแหล่ง โบราณคดีในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยตั้งแต่อดีตที่มักจะศึกษาในแง่ของรูปแบบ แต่ ไม่มีข้อมูลความสัมพันธ์ระหว่างระบบนิเวศทางธรรมชาติกับกระบวนการผลิตภาชนะดินเผาเลย ในข้อสันนิษฐานเบื้องต้นผู้วิจัยคาดว่ากระบวนการผลิตภาชนะดินเผาในอดีตและปัจจุบันน่าจะมี ลักษณะร่วมบางอย่างที่คล้ายคลึงกัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ศึกษาชาติพันธุ์วรรณนาของกลุ่มชาวบ้าน ในปัจจุบันซึ่งยังมีการผลิตภาชนะดินเผาด้วยกรรมวิธีแบบดั้งเดิมอยู่ทั้งการเตรียมดิน และกระบวนการ เผาที่เป็นแบบเผากลางแจ้ง สำหรับประเด็นที่ศึกษานั้นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างระบบ นิเวศกับกระบวนการผลิตภาชนะดินเผา บทบาทการแบ่งหน้าที่ในการผลิตภาชนะดินเผาของคน ภายในชุมชน และการจัดระเบียบพื้นที่สำหรับกระบวนการผลิต ข้อมูลการศึกษาล้วนได้มาจากการ ศึกษาเอกสารข้อมูลชาติพันธุ์วรรณนาด้านภาชนะดินเผาที่เคยมีการศึกษาไว้ การสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์ ตลอดจนแบบสอบถามและแบบบันทึกจากช่างปั้นภาชนะดินเผาทั้ง 16 คนที่หมู่บ้านหัวบึง หมู่ที่ 5 ตำบลดอนช้าง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น (สุรวิรัตน์ บุปผา 2544)

ผู้วิจัยพบว่าปัจจัยด้านสภาพภูมิอากาศมีอิทธิพลต่อการผลิตภาชนะดินเผาอย่างมาก ส่วน ในกระบวนการผลิตภาชนะดินเผา มีการแบ่งพื้นที่สำหรับทำกิจกรรมซึ่งมีความสัมพันธ์ในด้านเพศ และวัยอย่างชัดเจน กล่าวได้ว่างานปั้นภาชนะเป็นงานของผู้หญิงอย่างแท้จริง ส่วนงานด้านแรง งานที่อยู่ในการบวนการผลิตนั้นมักเป็นหน้าที่ของผู้ชาย และมีการแบ่งพื้นที่สำหรับการผลิตอย่างเป็นระบบ ผลการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้เสนอไว้เป็นตัวแบบ (Model) สำหรับนำไปช่วยในการแปล ความทางโบราณคดีในการบวนการผลิตภาชนะดินเผา การจัดระเบียบหน้าที่ของคนในชุมชน การ แบ่งหน้าที่เพื่อใช้ในการกระบวนการผลิตภาชนะดินเผา และปัจจัยทางด้านระบบนิเวศ ของกลุ่มชนใน

อดีตที่อาศัยอยู่บริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยต่อไป การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยอาศัยแนวทางการศึกษาสองประเด็นหลักๆ คือ กรอบความคิดทางมานุษยวิทยาและโบราณคดีเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล ทั้งนี้ผู้วิจัยอาศัยการศึกษาทางชาติพันธุ์วรรณาทางโบราณคดีของกลุ่มชนในปัจจุบันโดยเน้นเฉพาะมาประกอบกับแนวทางการศึกษาอื่นๆ ซึ่งประกอบด้วยแนวทางการศึกษานิเวศวิทยาวัฒนธรรม ระบบนิเวศของภาชนะดินเผาและการศึกษาโบราณคดีเชิงพื้นที่ (สุริรัตน์ บุนผา 2544) ในการเปรียบเทียบผู้วิจัยได้ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างระบบนิเวศทั้งระบบนิเวศทางธรรมชาติ และระบบนิเวศทางวัฒนธรรมกับกระบวนการผลิตภาชนะดินเผา ซึ่งผู้วิจัยเชื่อว่าจะสามารถนำไปใช้ในการอธิบายพฤติกรรมภาชนะดินเผาในสมัยโบราณว่าได้รับอิทธิพลใดจากระบบนิเวศอย่างไรบ้าง

5. การศึกษาชาติพันธุ์วิทยาของกลุ่มชนบนพื้นที่สูง

ในพื้นที่อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีงานศึกษาเกี่ยวกับชาติพันธุ์วรรณาของกลุ่มชาติพันธุ์อยู่มากมาย แต่ยังไม่มีการเชื่อมโยงข้อมูลเข้ามามีในการตีความทางโบราณคดีที่ชัดเจน ในส่วนนี้ผู้เขียนจึงทบทวนการศึกษาที่มีความเกี่ยวข้องกับการเชื่อมโยงข้อมูลทางชาติพันธุ์เข้ากับการตีความทางโบราณคดีบนพื้นที่สูงเท่าที่ผ่านมา รวมทั้งข้อจำกัดของการศึกษา ที่ทำให้ต้องมีการศึกษาชาติพันธุ์วรรณาทางโบราณคดีในการแปลความ

5.1 การศึกษาที่ผ่านมา

ในปี พ.ศ. 2542 ผู้เขียนได้ทำการศึกษาชาติพันธุ์วิทยาทางโบราณคดีของกลุ่มชนบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน จากกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ทั้งหมด 6 กลุ่ม คือ ไทยใหญ่ กะเหรี่ยง ลัวะ ลีซอ มูเซอแดง และมูเซอดำ การศึกษาในครั้งนี้ ผู้เขียนได้ให้ความสนใจอยู่ที่การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคนบนพื้นที่สูง โดยใช้ข้อมูลที่มีอยู่และพยายามดึงเอาเฉพาะส่วนที่สามารถนำมาใช้ได้ในการศึกษา ประเด็นหลักที่น่าสนใจคือ ประวัติ/ลำดับ และลักษณะการเคลื่อนย้ายของกลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่ม ปัจจัยทางกายภาพและรูปแบบพื้นที่ในการเลือกตั้งถิ่นฐาน โดยมีจุดประสงค์เพื่อตอบคำถามเกี่ยวกับ

5.1.1 ประวัติของชุมชนเมื่อทำการเชื่อมโยงประวัติหมู่บ้านทั้งหมดเข้าด้วยกันจะทำให้สร้างภาพพัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น อันจะนำไปสู่การศึกษาความต่อเนื่องของกลุ่มคนในพื้นที่

5.1.2 ลักษณะของการเคลื่อนย้ายช่วยให้เข้าใจเกี่ยวกับการกระจายตัวของแหล่งโบราณคดีที่พบในพื้นที่ศึกษา และการตีความระบบของวัฒนธรรมในอดีต โดยเฉพาะในเรื่องการตั้งถิ่นฐาน

5.1.3 ปัจจัยในการเลือกพื้นที่และรูปแบบพื้นที่ในการเลือกตั้งถิ่นฐาน ที่จะช่วยคาดการณ์ และทำความเข้าใจเกี่ยวกับตำแหน่งที่ตั้งของแหล่งโบราณคดี

โดยได้จำกัดการศึกษาอยู่ที่รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน ตัวแปรหลักที่ใช้ในการเปรียบเทียบคือ สภาพแวดล้อม และด้วยข้อจำกัดของข้อมูลที่ได้จากข้อมูลเอกสารที่มีผู้ศึกษาไว้นั้นไม่ตรงกับประเด็นคำถามที่ต้องการทำได้นัก ประกอบกับการเก็บข้อมูลภาคสนามที่มีระยะเวลาอยู่จำกัด ในขั้นตอนของการวิเคราะห์จึงพบว่าข้อมูลที่จะนำมาใช้นั้นไม่สมบูรณ์ และจะทำให้เกิดความลำเอียงของการเสนอข้อมูลและวิเคราะห์ ทำให้จำเป็นต้องให้เฉพาะการวิเคราะห์รูปแบบการตั้งถิ่นฐานจากปัจจัยการตั้งถิ่นฐานทางด้านกายภาพเท่านั้น (อุดมลักษณ์ ชื่นตระกูล 2542)

5.2 แนวคิดที่ใช้ในการศึกษาชาติพันธุ์วิทยา ประกอบด้วย

5.2.1 การศึกษาชาติพันธุ์วิทยา (Ethnology) เป็นการศึกษาเปรียบเทียบวัฒนธรรมซึ่งอยู่ในปัจจุบัน ในการศึกษาเป็นการเปรียบเทียบเพื่อสรุปลักษณะร่วมในการเลือกตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ศึกษาจำนวน 6 กลุ่ม

5.2.2 การศึกษานิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology) เป็นการศึกษาที่ตั้งอยู่บนแนวความคิดด้านนิเวศวิทยา โดยศึกษาความสัมพันธ์ของการปรับตัว/เปลี่ยนแปลงของสังคมมนุษย์ให้เข้ากับสภาพแวดล้อม (Steward 1955) ซึ่งสภาพแวดล้อมในเขตพื้นที่สูงน่าจะทำให้เกิดรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่แตกต่างไปจากการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชนในที่ราบทั่วไป

5.2.3 การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จากข้อจำกัดของข้อมูลทำให้ทราบว่าเราขาดความรู้ด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ทำให้เห็นถึงพัฒนาการของกลุ่มคนภายในท้องถิ่น ในการที่จะเชื่อมโยงช่วงเวลาในอดีตเข้าสู่ปัจจุบันหรือสืบหาความต่อเนื่องทางวัฒนธรรมในท้องถิ่น

6.วิธีการศึกษา

ในการเสนอการศึกษาชาติพันธุ์วิทยาของกลุ่มชนบนที่สูงเพื่อนำไปใช้แปลความหลักฐานทางโบราณคดีที่พบซึ่งกำหนดขอบเขตของคำถามไว้ที่ลักษณะการเคลื่อนย้ายและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานนี้ มีที่มาของข้อมูลจาก

1. การเก็บข้อมูลภาคสนามในช่วงปี พ.ศ. 2541 จากจำนวนหมู่บ้าน 14 หมู่บ้าน การสัมภาษณ์เชิงลึก จากกลุ่มตัวอย่าง 16 คน จาก 6 กลุ่มชาติพันธุ์ ในพื้นที่ อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

2. ข้อมูลจากเอกสารรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้ โครงการพัฒนาที่สูงไทย-เยอรมัน (ดำเนินงานช่วงปี พ.ศ. 2526-2536) และโครงการจัดทำระบบฐานข้อมูลเกี่ยวกับถ้ำ จังหวัดแม่ฮ่องสอน (ดำเนินงานช่วงปี พ.ศ. 2540-2541) และตีความจากแผนที่ทางทหารระหว่าง 4647I, 4647II, 4647III และ 4647IV มาตราส่วน 1: 50,000 จำนวนรวมของข้อมูลตัวอย่างหมู่บ้านทั้งหมดในการศึกษารั้งนั้นคือ 40 หมู่บ้าน (ดูใน อุดมลักษณ์ สุนตระกูล 2542)

7. ข้อมูลของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ศึกษา

การให้ข้อมูลในส่วนนี้ผู้เขียนได้ยกมาจากบทความเรื่อง "ความหลากหลายของชาติพันธุ์ของคนบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน" ที่เสนอในการประชุมวิชาการเรื่อง คนวัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมโบราณบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งผู้เขียนได้สรุปจากการศึกษาชาติพันธุ์วิทยาทางโบราณคดีของกลุ่มชนบนพื้นที่สูง ประกอบด้วย กลุ่มชาติพันธุ์ทั้งหมด 6 กลุ่ม คือ ไทยใหญ่ กะเหรี่ยง ลัวะ ลีซอ มูเซอแดง และมูเซอดำ รายละเอียดต่างๆ มีดังนี้ (อุดมลักษณ์ สุนตระกูล 2546)

7.1 ไทยใหญ่

จัดอยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลไท-กะได ในประเทศไทยส่วนใหญ่มีประวัติอพยพมาจากพม่า และมีหลักฐานจากตำนานว่าเคยมีการตั้งถิ่นฐานบริเวณภาคเหนือมาตั้งแต่สมัยล้านนา (สงวน โชติสุรัตน์ 2508, 2514) สำหรับในอำเภอปางมะผ้าอาจจะอพยพเข้ามาในช่วงเวลาหลังจากที่ตำนานกล่าวถึงไว้ ความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ประกอบด้วยกลุ่มใหญ่ๆ 3 กลุ่ม โดยแบ่งตามที่มาก่อนการอพยพ (โครงการพัฒนาที่สูงไทย-เยอรมัน 2536; อุดมลักษณ์ สุนตระกูล 2542) คือ

กลุ่มที่ 1 เป็นกลุ่มซึ่งไม่ทราบประวัติแน่ชัด ปราบกฏแต่อายุที่เก่าย้อนไปได้ไกลถึงสมัยอาณาจักรล้านนายุคเสื่อมถอยอำนาจ จำนวน 2 หมู่บ้าน คือ บ้านไม้สูงอายุประมาณ 310 ปี และบ้านแม่ละนาอายุประมาณ 100 กว่าปี ทั้งสองหมู่บ้านอยู่ในกลุ่มลุ่มน้ำแม่ละนา

กลุ่มที่ 2 เคลื่อนย้ายมาจากพม่า ด้วยสาเหตุจากการหนีสงคราม ซึ่งเมื่อวิเคราะห์จากเอกสารประวัติศาสตร์ในช่วงของการย้ายหนีสงครามจากพม่านั้นเป็นช่วงต้น-กลางพุทธศตวรรษที่ 24 ซึ่งพม่าได้ยกทัพมารุกรานดินแดนล้านนา ดินแดนแถบนี้ประสบกับภัยสงครามที่ยืดเยื้อหลายปี

(สุรพล ดำริห์กุล 2545) กลุ่มไทยใหญ่กลุ่มที่ 2 นี้เป็นกลุ่มที่มีการขยายตัวจำนวนมากที่สุดของไทยใหญ่ใน อ.ปางมะผ้า ประกอบด้วย 3 เส้นทางคือ เส้นทางแรก อพยพมาตามลุ่มน้ำโป่งแสนปึก หมู่บ้านแรกที่ตั้งถิ่นฐานมีอายุประมาณ 160 ปี หลังจากนั้นจึงได้มีการแยกตัวออกไปตั้งหมู่บ้านอื่น และมีบางส่วนแยกออกไปที่ลุ่มน้ำลางอีก โดยสาเหตุหลักคือต้องการหาที่ทำกินใหม่ประกอบด้วย บ้านไม้ลัน บ้านปางคาม และบ้านถ้ำลอด เส้นทางที่ 2 ย้ายมาตามลุ่มน้ำของ หมู่บ้านแรกที่ตั้งมีอายุประมาณ 200 ปี และมีการแยกย้ายกันออกไปตั้งหมู่บ้านใหม่โดยสาเหตุจากการแสวงหาที่ทำกินใหม่ และหนีภัยสงครามโลกครั้งที่ 1 และ 2 ซึ่งเกิดผลกระทบกับพื้นที่ภาคเหนือในขณะนั้นด้วยเช่นกัน ประกอบด้วย บ้านนาปู่ป้อม บ้านทุ่งสะแล บ้านโห่งหลวง และบ้านน้ำฮูผาเสื่อ และเส้นทางที่ 3 เพิ่งย้ายมาเมื่อไม่นานมานี้ มีเพียงหมู่บ้านเดียวคือ บ้านปงยาม ย้ายมาจากดอยคูนพม่า และได้ย้ายตามมาสมทบอีกในภายหลังจากผาป่อง และดอยคูน หมู่บ้านตั้งอยู่ในลุ่มน้ำของ สาเหตุในการย้ายคือสาเหตุที่ทำกิน

กลุ่มที่ 3 ย้ายมาจากบ้านน้ำกาดในเขต จ.แม่ฮ่องสอนปัจจุบัน เมื่อปี พ.ศ. 2513 ด้วยสาเหตุต้องการหาที่ทำกินใหม่ มีเพียงหมู่บ้านเดียวคือ บ้านท่าไคร้

ลักษณะของการเคลื่อนย้ายสังเกตได้ว่าเป็นกลุ่มที่มาจากหมู่บ้านเดียวกัน แล้วจึงค่อยแยกออกไปตั้งหมู่บ้านใหม่ในภายหลัง ความสัมพันธ์ภายในหมู่บ้านจึงควรเป็นลักษณะเครือญาติ ยังคงมีการเดินทางติดต่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันอยู่ เหตุผลในการเลือกพื้นที่แต่ละครั้งมักต้องการพื้นที่ราบที่มากพอสำหรับตั้งบ้านเรือนและเป็นที่ทำกิน ในกลุ่มหมู่บ้านที่มีอายุเก่าแก่สาเหตุในการย้ายเนื่องมาจากภาวะสงครามระหว่างรัฐคือ ล้านนาและพม่า หรืออาจเกิดจากสงครามภายในพม่า ซึ่งนำไปสู่การอพยพอีกระลอก ส่วนเหตุผลการย้ายอันเนื่องมาจากสาเหตุที่ทำกินนั้นเป็นปัญหาด้านเศรษฐกิจซึ่งไม่ได้ส่งผลให้การอพยพรุนแรงเท่าการหนีสงคราม

การตั้งถิ่นฐานด้านกายภาพ ด้านความสูงคงจะไม่ค่อยมีผลต่อการเลือกพื้นที่มากนัก เพราะพบได้ในทุกระดับความสูง ตั้งแต่ 300-1,000 เมตรขึ้นไปจากระดับน้ำทะเลปานกลาง แต่สิ่งที่เห็นชัดเจนคือ ลักษณะพื้นที่ที่เลือก ซึ่งพบในอัตราที่สูง คือ 53.8 % เป็นที่ราบระหว่างหุบเขาซึ่งน่าจะส่งผลต่อรูปแบบการเกษตรที่เป็นการทำนาในที่ลุ่ม และทำให้ระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐานยาวนาน แหล่งน้ำสำหรับการใช้งานที่พบนอกจากใช้น้ำจากระบบน้ำผิวดินที่เป็นลำน้ำทั้งสายใหญ่และลำห้วยสาขาเล็กๆ แล้วยังมีการขุดบ่อน้ำใช้เองภายในหมู่บ้านและน้ำจากระบบน้ำใต้ดินซึ่งเป็นทางระบายน้ำจากลำธารใต้ดินมาสู่ผิวดินหรือที่เรียกว่า “น้ำฮู” ซึ่งในพื้นที่ที่เป็นภูมิประเทศแบบคารสต์ (Karst) อันมีเทือกเขาหินปูนเป็นภูมิประเทศหลักนี้เองมักเกิดระบบธารน้ำใต้ดินและส่งผลต่อการเลือกพื้นที่ตั้งถิ่นฐานที่แตกต่างจากพื้นที่อื่นๆ เพราะไม่จำเป็นต้องอยู่ในที่ลุ่มหรือใกล้

กับธารน้ำผิวดินก็สามารถมีน้ำใช้ในการดำรงชีวิตได้เช่นกัน ลักษณะของป่าไม้ซึ่งเป็นระบบนิเวศน์ที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตนั้นชาวไทยใหญ่มักจะเลือกอาศัยอยู่ในเขตป่าเบญจพรรณซึ่งมีน้ำดิน หนาอุดมไปด้วยแร่ธาตุเหมาะแก่การเพาะปลูก รวมทั้งระดับความสูงที่ไม่สูงนักพบได้ทั่วไปในที่ลุ่ม ระบบการผลิตส่วนใหญ่เป็นลักษณะผสมระหว่างการทำนาดำในพื้นที่ลุ่ม และทำไร่ในเขต ภูเขา ไม่พบว่ามีการทำไร่เพื่อการเลี้ยงชีพเพียงอย่างเดียว

7.2 กะเหรี่ยง

เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ในกลุ่มตระกูลธิเบต-พม่า เชื่อว่าอพยพเข้ามาในเขตประเทศไทยก่อนชน ชาติไทยแต่ภายหลังพวกตระกูลมอญ-เขมร สำหรับใน อ.ปางมะผ้าปัจจุบันย้ายเข้ามาในช่วงหลัง อพยพมาครั้งแรกเมื่อปี 2493 หรือประมาณ 53 ปีมาแล้วมีเพียง 2 หมู่บ้าน คือ หมู่บ้านเมืองแพม และหมู่บ้านแม่อุ้มอง มีอายุประมาณ 20-30 ปี เริ่มย้ายมาจาก บ้านแม่ย่าน อ.ปาย แล้วจึงแยก ย้ายออกไปตั้งหมู่บ้าน โดยลักษณะการเคลื่อนย้ายมี 2 ระลอก น่าจะอิงด้วยระบบเครือญาติ เมื่อมี การตั้งถิ่นฐานที่มั่นคงแล้วก็ยังมีโยกย้ายไปมาระหว่าง 2 หมู่บ้าน สาเหตุการย้ายนอกจากเป็น การย้ายตามเครือญาติแล้ว ยังเกิดจากปัญหาที่ทำกินไม่พอ ที่อยู่เดิมคับแคบ และขัดแย้งเรื่องที่ทำ กินกับหมู่บ้านใกล้เคียงที่ตั้งอยู่ก่อนหน้า เหตุผลในการเลือกพื้นที่เพราะพื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์ดี

ลักษณะการตั้งถิ่นฐานด้านกายภาพ มักเลือกตั้งถิ่นฐานในระดับความสูง 600-800 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง พื้นที่ที่เลือกตั้งถิ่นฐานเป็นที่ลาดหุบเขาหรือที่ลาดลุ่มน้ำซึ่งความลาดชันไม่มากนัก แหล่งน้ำใช้แหล่งน้ำธรรมชาติจากผิวดิน และบ่อน้ำขุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะหมู่บ้าน อยู่ใกล้ลำน้ำหลักอยู่แล้วจึงมีน้ำใช้พอเพียงไม่จำเป็นต้องหาแหล่งน้ำได้ดินอื่นเพิ่มเติม ลักษณะ ของนิเวศเป็นป่าเบญจพรรณ และป่าเบญจพรรณผสมป่าเต็งรัง

ระบบการผลิตเป็นแบบผสมระหว่างการทำนาในที่ลุ่มและทำไร่ในเขตภูเขา อาจเป็นเพราะ สภาพพื้นที่ที่อำนวยคืออยู่ระหว่างที่ราบลุ่มลำน้ำและแถบเทือกเขา

7.3 ลีซอ

เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่จัดอยู่ในกลุ่มธิเบต-พม่า สืบเชื้อสายมาจากชาวโล-โล ซึ่งมีที่มาเดียว กับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงอื่น เช่น มูเซอ กะเหรี่ยง และม้ง เป็นต้น กลุ่มลีซอในประเทศไทยส่วนใหญ่อพยพมาจากเขตเชียงตุงและเมืองป๋นในรัฐฉานของพม่า ใน อ.ปางมะผ้า เป็นกลุ่มอพยพมา จาก อ.ปาย ซึ่งกลุ่มนี้อพยพครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2506 หรือ 40 ปี มาแล้ว จากหมู่บ้านนาเลา จังหวัดเชียงใหม่ หลังจากตั้งหมู่บ้านลูกปะก้อ ที่ อ.ปาย ได้ประมาณ 2 ปีแล้ว จึงย้ายมา อ.ปาง มะผ้า ด้วยสาเหตุความห่างไกลจากถนนมากเกินไป ต่อมาจึงมีการย้ายมาสมทบจากเชียงใหม่ ซึ่ง

เป็นเครือญาติเดียวกับกลุ่มแรกที่เข้ามา หลังจากนั้นจึงมีการแยกย้ายไปตั้งหมู่บ้านต่างๆ โดยกระจายอยู่เฉพาะในเขตลุ่มน้ำล่าง และเขตรับน้ำบนที่สูง และมีการย้ายมาสมทบของลิซอจากเขตพม่าซึ่งหนีจากสงครามภายในประเทศมาอยู่ร่วมกับลิซอที่บ้านกีดสามสิบและบ้านน้ำบ่อสะเป หมู่บ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ลิซอในพื้นที่ศึกษาประกอบด้วย บ้านแม่หมูลิซอ บ้านน้ำริน บ้านกีดสามสิบ บ้านหนองผาจ้ำ และบ้านหนองตอง

มีการเคลื่อนย้ายไปมาระหว่างหมู่บ้านที่ไม่เป็นระบบนัก คือย้ายข้ามไปมา มีการย้ายกลับคืนไปหมู่บ้านเดิมบ้าง ย้ายไปหมู่บ้านใหม่บ้าง จึงคาดว่าเป็นการย้ายตามเครือญาติ หรือวนอยู่ในกลุ่มเดิม แต่มีข้อยกเว้นจากกลุ่มลิซอที่อพยพมาจากพม่าเนื่องจากหนีสงครามภายในประเทศเข้ามา นอกจากนี้เป็นสาเหตุของการหาที่ทำกินใหม่ และความต้องการเส้นทางคมนาคม เหตุผลในการเลือกพื้นที่นอกจากความต้องการเกี่ยวกับที่ทำกินแล้ว ก็มักมีหลักด้านความเชื่อเกี่ยวกับสภาพพื้นที่โดยรอบหมู่บ้าน และคำทำนายจากหมอดูประจำหมู่บ้าน

การตั้งถิ่นฐานด้านกายภาพ เลือกตั้งถิ่นฐานที่ระดับ 600-1,000 เมตรขึ้นไป จากระดับน้ำทะเลปานกลาง สภาพพื้นที่ที่เลือกตั้งถิ่นฐานเป็นที่ลาดลุ่มน้ำหรือลาดหุบเขา และสันเขา ไหล่เขา ขอบหุบเขา แหล่งน้ำใช้แหล่งน้ำธรรมชาติจากผิวดิน แหล่งน้ำใต้ดินประเภทน้ำซับ น้ำซึม น้ำสูล และบ่อน้ำที่ขุดใช้เอง ลักษณะทางนิเวศวิทยาเลือกป่าดิบเขา และป่าเบญจพรรณในปริมาณที่เท่ากัน และป่าผสมระหว่างป่าดิบเขาและป่าเบญจพรรณ

ระบบการผลิตนิยมการทำไร่ในที่สูง มีการทำนาในที่ลุ่มบ้างแต่น้อย

7.4 มูเซอแดง

เป็นกลุ่มที่จัดอยู่ในตระกูลทิเบต-พม่า สืบเชื้อสายมาจากชนชาติโล-โล อพยพจากพม่าเข้าสู่ไทยเมื่อประมาณ 100 ปี มานี้เอง ลักษณะการอพยพเป็นแบบค่อยเป็นค่อยไป มูเซอแดงเป็นกลุ่มที่พบมากที่สุดของมูเซอในประเทศไทย แต่สำหรับใน อ.ปางมะผ้ามีการอพยพเข้ามาประมาณ 30-44 ปีมานี้เอง โดยแบ่งกลุ่มออกเป็น 3 กลุ่ม ตามการอพยพ คือ

กลุ่มแรก มาจากคอยอัน มาอยู่ที่บ้านดงมะไฟ มีอายุประมาณ 30 ปี ในภายหลังมีชาวบ้านจากหมู่บ้านแสนคำลือ และวนาหลวงที่ย้ายตามการแต่งงานมาสมทบอีก 2-3 ครอบครัว

กลุ่มที่ 2 มาจากชายแดนพม่า เพราะหนีการรบกวและปล้นของชาวฮ่อ และเกิดโรคมาเลเรีย เป็นกลุ่มที่แยกเป็นหมู่บ้านของกลุ่มมูเซอแดงที่มากที่สุดในพื้นที่ เป็นกลุ่มใหญ่ที่มีการโยกย้ายไปมาภายในกลุ่มอพยพ ประกอบด้วย บ้านแอโก๋ บ้านยาป่าแหน บ้านผาเจริญ บ้านวนาหลวง บ้านผามอน และบ้านห้วยแห้ง โดยมีเส้นทางอพยพจากชายแดนพม่าแถบบ้านปางคาม สู่ลุ่ม

น้ำลางที่หมู่บ้านแอโก้เป็นแห่งแรก (มีอายุประมาณ 44 ปี) และอพยพต่ำลงมาตามลุ่มน้ำถึงหมู่บ้านผามอนมีบางส่วนที่ข้ามไปตั้งถิ่นฐานบริเวณช่วงปลายของลุ่มน้ำแม่ละนาที่บ้านยาป่าแห่นและบ้านผาเจริญ การเคลื่อนย้ายในกลุ่มนี้ทำให้เห็นได้ชัดเจนว่าไม่นิยมการย้ายข้ามกลุ่ม ยกเว้นกรณีที่ย้ายตามเครือญาติที่แต่งงานข้ามกลุ่มไปอยู่กับกลุ่มอพยพอื่นเพียงไม่กี่ครัวเรือนเท่านั้น สาเหตุการย้ายภายในเขต อ.ปางมะผ้าส่วนใหญ่เกี่ยวกับที่ทำกิน หวาดกลัวต่อผีน้ำเนื่องจากชาวบ้านเจ็บป่วย มีหมู่บ้านเดียวที่ขัดแย้งทางความคิดเกี่ยวกับศาสนาที่ต่างกัน

กลุ่มที่ 3 จากหัวหน้าของในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2505 หรือประมาณ 39 ปีมาแล้ว สูลุ่มน้ำของเพราะต้องการหาที่ทำกินใหม่ ประกอบด้วย บ้านปางตอง บ้านปางบอน และบ้านผาแดง ขนาดกลุ่มเล็กกว่ากลุ่มที่ 2 พื้นที่ที่ตั้งถิ่นฐานยังคงอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกันในกลุ่มน้ำของ และมีบางส่วนที่ย้ายข้ามไปสู่ลุ่มน้ำโป่งแสนปึกไปสมทบกับกลุ่มอพยพอื่นที่มาจากบ้านแอใจ สาเหตุในการย้ายเกี่ยวกับที่ทำกิน และใกล้เส้นทางคมนาคม

การเคลื่อนย้ายนิยมอยู่ภายในกลุ่มอพยพเดียวกันซึ่งน่าจะเป็นไปตามระบบเครือญาติ การย้ายหมู่บ้านจากสาเหตุการเจ็บป่วยหลายครั้ง พื้นที่ใหม่ที่เลือกมักจะอยู่บนดอยหรือที่สูง ใกล้เส้นทางคมนาคม และเลือกพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์เพราะปลูกได้ดี

การตั้งถิ่นฐานด้านกายภาพ เลือกตั้งถิ่นฐานที่ระดับ 700-1,000 เมตรจากระดับน้ำทะเล ปานกลาง สภาพพื้นที่พบทุกรูปแบบ ทั้งที่ราบระหว่างหุบเขา ในหุบเขา สันเขาหรือไหล่เขา และที่ลาดลุ่มน้ำหรือลาดชันเขา แต่พื้นที่ที่ได้รับความนิยมมากที่สุดเป็นบริเวณสันเขาหรือไหล่เขา และที่ลาดลุ่มน้ำ แหล่งน้ำใช้แหล่งน้ำธรรมชาติจากผิวดิน แหล่งน้ำซับและน้ำซึม น้ำสุม และแหล่งน้ำจากบ่อขุด แหล่งน้ำที่ได้รับความนิยมรองจากแหล่งน้ำธรรมชาติเป็นแหล่งน้ำซับ น้ำซึม ลักษณะทางนิเวศวิทยานิยมเลือกป่าเบญจพรรณมากที่สุด ส่วนป่าผสมระหว่างป่าเบญจพรรณและป่าเต็งรัง และป่าผสมระหว่างป่าเบญจพรรณและป่าดิบเขาพบน้อย

ระบบการผลิตนิยมการทำไร่ และพบการทำนาในที่ลุ่มเล็กน้อย

7.5 มูเซอดำ

เป็นกลุ่มที่จัดอยู่ในตระกูลทิเบต-พม่า สืบเชื้อสายมาจากชนชาติโล-โล อพยพเข้าสู่ไทยจากพม่าเมื่อประมาณ 100 ปีมาแล้ว พร้อมกับ กลุ่มมูเซอแดง มูเซอดำนี้พบจำนวนมากเป็นอันดับ 2 ของกลุ่มมูเซอในประเทศไทย ความแตกต่างของกลุ่มมูเซอดำและมูเซอแดงนี้อยู่ที่เครื่องแต่งกายของผู้หญิงโดยชาวมูเซอดำจะใช้สีดำ ส่วนชาวมูเซอแดงใช้สีดำเช่นกัน แต่มีสีแดงมากกว่าความแตกต่างอีกอย่างคือผู้ชายมูเซอแดงนิยมสูบฝิ่น ไม่ค่อยขยัน ล่าสัตว์ อุบิสัยเป็นนักรบ แต่มูเซอดำ

ขยัน ไม่สูบบุหรี่ และไม่ชอบล่าสัตว์ รักความสงบ (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ 2545: 199-258) ใน อ.ปางมะผ้า มีการอพยพเข้ามาของกลุ่มหนึ่งเมื่อประมาณ 60-70 ปีมาแล้ว และในช่วงประมาณไม่เกินปี พ.ศ. 2500 อีก 2 กลุ่ม รวมเป็น 3 กลุ่ม คือ

กลุ่มแรก ย้ายจากดอยสามหมื่นไปพม่าเพราะปัญหาการปราบปรามฝิ่นของเจ้าหน้าที่ เมื่อมีปัญหาที่ทำกินจึงย้ายกลับเข้ามาใน อ.ปางมะผ้าตามลุ่มน้ำแม่ละนา ในกลุ่มนี้เมื่อตรวจสอบประวัติตั้งแต่แรกเริ่มอพยพเข้ามา รวมระยะเวลาที่โยกย้ายใน อ.ปางมะผ้าแล้ว มีอายุประมาณ 60-70 ปี มีการย้ายอยู่หลายครั้งเพราะปัญหาเกี่ยวกับที่ทำกินกับหมู่บ้านอื่นซึ่งตั้งอยู่ก่อนมาตลอด แยกเป็นหมู่บ้าน 2 แห่ง คือ บ้านห้วยเฮี้ยะ และบ้านผาเผือก อายุประมาณ 20 ปี

กลุ่มที่ 2 ย้ายมาจากพม่าแถบห้วยแม่ยี่และป่าโยก เป็นกลุ่มที่คาดว่าอพยพเข้ามาช่วงไม่เกินปี พ.ศ. 2500 โดยเข้ามาตามลุ่มน้ำแม่ละนา หมู่ในกลุ่มนี้ประกอบด้วยบ้านปางคามน้อย บ้านจะโบ้ บ้านบ่อไคร้ และบ้านลูกข้าวหลาม เมื่อแรกเข้ามาอยู่ร่วมกันก่อนแล้วจึงแยกหมู่บ้านออกไป เนื่องจากความขัดแย้งทางความคิดกับเจ้าหน้าที่โครงการพัฒนาที่สูงไทย-เยอรมัน และออกมาหาที่ทำกินใหม่ หมู่บ้านกลุ่มนี้มีอายุ 16-18 ปี

กลุ่มที่ 3 ย้ายมาจากป่าตึงและห้วยผา เนื่องจากเกิดการเจ็บป่วย เข้าสู่ลุ่มน้ำแม่ละนา คาดว่าอพยพมาในช่วงเวลาไม่เกินปี พ.ศ. 2500 มีเพียงหมู่บ้านเดียว คือ บ้านลูกข้าวหลาม มีอายุ 12 ปี เมื่อเข้ามาแล้วยังมีการย้ายอีก 2-3 ครั้ง แล้วจึงย้ายไปสมทบกับกลุ่มที่ 1 ที่บ้านลูกข้าวหลามปัจจุบัน สาเหตุหลักของการย้ายเกิดจากการเจ็บป่วย

การเคลื่อนย้ายจะขยายหมู่บ้านกระจายอยู่ในกลุ่มลุ่มน้ำแม่ละนาโดยย้ายตามกันในช่วงแรก และในระยะหลังจึงได้แยกหมู่บ้านออกไปตั้งใหม่ น่าจะเป็นลักษณะของเครือญาติ ไม่นิยมย้ายข้ามไปอยู่กับกลุ่มอพยพที่ต่างกลุ่มกัน สาเหตุการย้ายหลักๆ เกิดจากปัญหาที่ทำกิน และการเจ็บป่วยของคนในหมู่บ้าน ความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านยังคงมีการเดินทางกลับไปทำพิธีกรรมที่หมู่บ้านเดิมอยู่ เนื่องจากหมู่บ้านที่เพิ่งแยกตัวไปยังไม่มีความพร้อมประจำ แสดงให้เห็นว่าการประกอบพิธีกรรมยังเป็นสิ่งสำคัญในสังคมอยู่ สาเหตุในการเลือกพื้นที่คือพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ มักเป็นพื้นที่ที่เป็นที่สูงไกลจากที่ลุ่มแต่มิมีน้ำใช้ตลอดปี

การตั้งถิ่นฐานด้านกายภาพ เลือกตั้งถิ่นฐานที่ระดับ 800-1,000 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง พื้นที่ตั้งถิ่นฐานนิยมเลือกพื้นที่สันเขา ไหล่เขา รองลงมาเป็นที่ลาดลุ่มน้ำหรือลาดหุบเขา และที่ราบในหุบเขาหรือโพลเย พบน้อยมาก แหล่งน้ำใช้จากแหล่งน้ำธรรมชาติจากผิวดินซึ่งอยู่ค่อนข้างห่างจากหมู่บ้าน แหล่งน้ำขับน้ำซึมนิยมใช้รองลงมา และสุดท้ายเป็นบ่อน้ำตื้นหรือบ่อขุด ลักษณะทางนิเวศนิยมเลือกป่าเบญจพรรณ และรองลงมาเป็นป่าดิบเขา

ระบบการผลิตนิยมการทำไร่ไถนาจะเป็นเพราะสภาพพื้นที่อำนวยต่อการทำไถมากกว่าและ
เป็นผลมาจากความเชื่อซึ่งกลุ่มมุเซอตาไม่นิยมตั้งถิ่นฐานใกล้ลำน้ำเพราะกลัวโรคภัย (มาเลเรีย)

7.6 ลัวะ

เป็นกลุ่มที่พูดภาษาตระกูลออสโตรเอเชียติก หรือภาษามอญ-เขมร ซึ่งเชื่อว่าเป็นกลุ่มชาติ
พันธุ์ดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ประเทศไทยตั้งแต่ก่อนการอพยพของชนชาติไทย แต่ในพื้นที่ศึกษา
พบว่าเป็นกลุ่มที่เพิ่งเข้ามาตั้งถิ่นฐานในปางมะผ้า โดยย้ายมาจากพม่า เมื่อประมาณ พ.ศ. 2518
หรือเมื่อ 28 ปีมาแล้ว ดังนั้นกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะในพื้นที่ศึกษานี้จึงอาจจะไม่มีความเกี่ยวข้องกับลัวะ
ที่เชื่อว่าเป็นกลุ่มชนดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ในภาคเหนือของประเทศไทยและถูกผลักดันให้ถอยร่นเข้าไป
อยู่ในป่าเขาแถบอำเภอแม่สะเรียงและจังหวัดเชียงใหม่เมื่อมีการอพยพเข้ามาของกลุ่มคนใน
ตระกูลไทย แต่เป็นกลุ่มใหม่ซึ่งมาจากพม่า การอพยพครั้งนี้เกิดจากปัญหากับชนกลุ่มน้อยใน
พม่า ลักษณะความสัมพันธ์เป็นเครือญาติกันทั้งหมู่บ้าน เมื่อเข้ามาใหม่ ๆ ได้รับการสอนศาสนา
จากมิชชันนารีชาวฮอลแลนด์ ปัจจุบันนับถือศาสนาคริสต์ทั้งหมู่บ้าน

การตั้งถิ่นฐานด้านกายภาพ เลือกตั้งถิ่นฐานที่ระดับความสูง 300-400 เมตรจากระดับน้ำ
ทะเลปานกลาง สภาพพื้นที่อยู่ในที่ราบระหว่างหุบเขา แหล่งน้ำใช้แหล่งน้ำธรรมชาติจากผิวดิน
และน้ำผุด ส่วนลักษณะทางนิเวศเลือกพื้นที่ป่าเบญจพรรณ

ระบบการผลิตเป็นการทำนาในที่ลุ่ม ข้อจำกัดในการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ คือในพื้นที่
ศึกษามีเพียงกลุ่มเดียว ทำให้มีข้อมูลเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานน้อย

8. ผลการศึกษา

ผลการศึกษาซึ่งผู้เขียนได้สรุปแยกตามประเด็นคำถามซึ่งตั้งไว้ตั้งแต่ช่วงแรกของการ
ศึกษา โดยแบ่งออกเป็น 3 ประเด็น คือ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ลักษณะการเคลื่อนย้าย และการตั้ง
ถิ่นฐาน ซึ่งมีรายละเอียดแต่ละหัวข้อ ดังนี้

8.1 ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

สามารถจัดลำดับช่วงเวลาการอพยพเข้ามาในพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ตั้งแต่กลุ่ม
แรกคือ กลุ่มชาติพันธุ์ไทยใหญ่ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกับสมัยอาณาจักรล้านนา เหตุการณ์ช่วงนั้นมี
การอพยพเคลื่อนย้ายอยู่ตลอดเวลาด้วยสาเหตุหลักจากภัยสงครามระหว่างรัฐ (คือล้านนาและ
พม่า) เส้นทาง การอพยพมีหลายเส้นทางแต่โดยรวมแล้วเป็นการอพยพจากเหนือลงใต้ การอพยพ
ครั้งใหญ่เกิดขึ้นอีกครั้งจากผลกระทบของสงครามโลกครั้งที่ 2 และช่วงหลังปี พ.ศ. 2500 เริ่มมีการ

อพยพเข้ามาของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นซึ่งทำให้เกิดความหลากหลายของชาติพันธุ์ในพื้นที่มากขึ้นในช่วงนี้เส้นทางการอพยพไม่ได้อพยพจากเหนือลงใต้ดังเช่นช่วงเวลาก่อนหน้านั้น ซึ่งอาจเกิดจากปัจจัยภายนอก เช่น เส้นทางคมนาคม (ถนน) ที่ตัดผ่านเทือกเขาจากเชียงใหม่ไปถึงชายแดนไทย-พม่า ทำให้เดินทางติดต่อได้ง่ายยิ่งขึ้น (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน อุดมลักษณ์ ชื่นตระกูล 2546)

ถึงแม้ว่าเราจะได้ภาพประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของกลุ่มชนในปัจจุบันที่ย้อนไปได้ไกลถึงอาณาจักรล้านนา แต่ก็ยังไม่ทำให้เห็นความต่อเนื่องของวัฒนธรรมในพื้นที่ เพราะเมื่อมองภาพรวมแล้วยังมีช่องว่างของช่วงเวลาที่เป็รอยต่อของชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์และสมัยประวัติศาสตร์อยู่ ในการสำรวจทางโบราณคดีเราพบแหล่งโบราณคดีหลายประเภทที่ยังไม่สามารถระบุกลุ่มชนผู้เป็นเจ้าของได้ นอกจากนี้จากการสำรวจพบโบราณสถานในสมัยประวัติศาสตร์ที่ยังไม่ทราบความเป็นมาหรือชุมชนเจ้าของโบราณสถาน (เชิดศักดิ์ ตรียาภิวัฒน์ 2546) ก็ยังทำให้เห็นว่าดินแดนแถบนี้มีการอยู่อาศัยที่ต่อเนื่องกันมายาวนาน แต่แทบจะไม่มีกำรบันทึกไว้ในประวัติศาสตร์ถึงการมีตัวตนของกลุ่มชนบนพื้นที่สูงในพื้นที่เลย

8.2 ลักษณะการเคลื่อนย้าย

ในการศึกษาพบว่าการเคลื่อนย้ายของกลุ่มชนบนพื้นที่สูงมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันซึ่งสามารถนำมาสรุปได้เป็นข้อเสนอแนะสำหรับการตีความทางด้านโบราณคดีได้ ดังนี้

8.2.1 การเคลื่อนย้ายมักจะเป็นเครือญาติเดียวกันและไม่นิยมอยู่ร่วมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ดังนั้นในการสำรวจที่พบรูปแบบของหลักฐานที่มีความคล้ายคลึงกัน ก็เป็นไปได้ว่าเป็นของกลุ่มคนในวัฒนธรรมเดียวกัน

8.2.2 ด้วยข้อจำกัดของพื้นที่การตั้งถิ่นฐานที่มีอยู่ย่นั้น ทำให้จำเป็นต้องเคลื่อนย้ายบ่อยครั้งหรือเมื่อจำนวนประชากรมากขึ้นก็ต้องแยกหมู่บ้านออกไปหาที่ตั้งใหม่เพื่อให้ความสมดุลระหว่างจำนวนประชากรกับพื้นที่ทำกิน ดังนั้นขนาดของชุมชนที่ไม่ว่าจะตั้งถิ่นฐานยาวนานเพียงใดก็มักจะไม่ขยายออกไปมากนัก ข้อเสนอแนะในทางโบราณคดีในการตีความแหล่งโบราณคดีที่พบเกี่ยวกับระยะเวลาที่ตั้งจึงควรพิจารณาจากปริมาณ และความหนาแน่นของโบราณวัตถุเป็นสำคัญ

8.3 การตั้งถิ่นฐาน

สภาพแวดล้อมเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลอย่างมากต่อการเลือกตั้งถิ่นฐานของคนบนพื้นที่สูงซึ่งเกิดจากการปรับตัวของมนุษย์ต่อสภาพแวดล้อม แต่เป็นที่น่าสังเกตว่ารูปแบบการตั้งถิ่นฐานนั้นมีความแตกต่างกัน ซึ่งมีสาเหตุมาจากปัจจัยทางวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ความสัมพันธ์

ในการเลือกพื้นที่ตั้งถิ่นฐานของคนบนที่สูงในลักษณะทางกายภาพที่เป็นเทือกเขาสูงกับระบบการผลิตพบว่า ในความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความแตกต่างทั้งด้านภาษา และวัฒนธรรม มีลักษณะร่วมในการตั้งถิ่นฐานอยู่ 2 ลักษณะคือ

8.3.1 พื้นที่ราบลุ่มลำนํ้า หรือที่ลาดลุ่มน้ำที่ไม่ชัน ไม่จำเป็นว่าต้องเป็นระดับความสูงที่ต่ำเสมอไปเพราะในพื้นที่ที่สูงแต่มีที่ราบกว้างขวางพอและมีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ก็สามารถตั้งถิ่นฐานได้ มักมีความสัมพันธ์กับระบบการผลิตแบบทำนาในที่ลุ่ม

8.3.2 พื้นที่สันเขาไหล่เขา หรือที่ลาดชันเขาที่กว้างและไม่ชัน พอจะตั้งถิ่นฐานได้ มีแหล่งน้ำใกล้เคียงที่สามารถนำมาใช้ได้ ไม่จำเป็นต้องเป็นที่ลุ่ม อาจเป็นลำห้วยสายเล็กๆ หรือแหล่งน้ำซับน้ำซึมตามระบบน้ำใต้ดิน มักมีความสัมพันธ์กับระบบการผลิตที่เป็นการทำไร่

การใช้ข้อมูลในหัวข้อนี้เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงความไม่สมบูรณ์ของข้อมูล เพราะรูปแบบพื้นที่ในการตั้งถิ่นฐานนี้กว้างเกินไปที่จะนำไปใช้ในการคาดการณ์ถึงตำแหน่งของแหล่งโบราณคดี และยังมีปัจจัยทางด้านวัฒนธรรมที่เป็นปัจจัยสำคัญในการเลือกพื้นที่ตั้งถิ่นฐานเช่นกัน ดังนั้น ในการศึกษาชาติพันธุ์วรรณาจึงควรจะต้องเก็บข้อมูลการตั้งถิ่นฐานในด้านวัฒนธรรมเพิ่มเติม

9. ข้อจำกัดจากการศึกษาชาติพันธุ์วิทยาทางโบราณคดีของคนบนพื้นที่สูง

ในหัวข้อนี้เป็นการสรุปปัญหาที่พบในการแปลความโดยใช้วิธีการศึกษาชาติพันธุ์วิทยาทางโบราณคดี ซึ่งชี้ให้เห็นถึงข้อจำกัดและจุดบกพร่องของงานที่ทำให้ต้องมีการใช้วิธีชาติพันธุ์วรรณาทางโบราณคดีซึ่งเป็นวิธีที่ลงลึกในรายละเอียดมากกว่าการศึกษาชาติพันธุ์วิทยา ในการแปลความหลักฐานทางโบราณคดีที่พบบนพื้นที่สูง

9.1 ข้อจำกัดในการใช้วิธีการเปรียบเทียบ จากการศึกษาชาติพันธุ์วิทยาที่ทำให้ไม่สามารถนำไปใช้ในการแปลความหลักฐานทางโบราณคดีบนพื้นที่สูงได้ โดยผู้เขียนได้สรุปออกมาตามลักษณะการเปรียบเทียบ คือ

- ความต่อเนื่องทางวัฒนธรรม เราไม่สามารถใช้การเปรียบเทียบในลักษณะนี้ได้ เพราะยังไม่พบข้อมูลทางประวัติศาสตร์หรือหลักฐานทางโบราณคดีชิ้นใดที่บ่งบอกว่ากลุ่มคนในอดีตมีความต่อเนื่องหรือสัมพันธ์กับกลุ่มชนบนที่สูงที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ในปัจจุบัน
- การเปรียบเทียบจากความคล้ายคลึงทางวัฒนธรรม ที่ยังระบุไม่ได้เช่นกันว่ากลุ่มคนในอดีตกับปัจจุบันมีความคล้ายคลึงทางวัฒนธรรมกันหรือไม่ ข้อจำกัดนี้เป็น

ปัญหาที่สืบเนื่องมาจากความไม่ชัดเจนของหลักฐานและการตีความ ทำให้ไม่สามารถระบุลักษณะทางวัฒนธรรมในอดีตได้ชัดเจน

- การเปรียบเทียบสภาพแวดล้อม เป็นการเปรียบเทียบลักษณะเดียวที่น่าจะสามารถนำมาใช้สร้างเป็นตัวแบบในการศึกษาการดำรงชีวิตของคนในอดีตจากข้อมูลของกลุ่มชนในปัจจุบัน ซึ่งต้องมีการศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมในอดีต และในปัจจุบันว่ามีความคล้ายคลึงหรือความแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร จึงจะสามารถใช้การเปรียบเทียบสภาพแวดล้อมได้

9.2 จุดบกพร่องและข้อจำกัดของการศึกษา ภายหลังจากที่ได้ประเมินผลการศึกษาชาติพันธุ์วิทยาทางโบราณคดีแล้ว ทำให้พบจุดอ่อนและข้อจำกัดของการศึกษาที่เกิดขึ้นและทำให้ไม่สามารถนำผลการศึกษามาใช้ได้อย่างเต็มที่ คือ

- การศึกษาชาติพันธุ์วิทยาโดยการเปรียบเทียบรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชนบนที่สูงทุกกลุ่มในพื้นที่จากปัจจัยทางด้านกายภาพ และสรุปรูปแบบร่วมกันพบว่าถึงแม้รูปแบบการตั้งถิ่นฐานจะแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ แต่ปัจจัยทางด้านวัฒนธรรมซึ่งมีอิทธิพลอย่างมากต่อการเลือกตั้งถิ่นฐานของแต่ละกลุ่มนั้นมีรายละเอียดที่แตกต่างกันออกไป และเป็นส่วนที่เรามีข้อมูลอยู่น้อยมาก ทำให้การนำข้อมูลลักษณะพื้นที่ของการตั้งถิ่นฐานจากปัจจัยทางด้านกายภาพมาสรุปพื้นที่การเลือกตั้งถิ่นฐานของคนบนที่สูงอยู่ในขอบเขตที่กว้างเกินกว่าที่จะนำมาใช้ระบุหรือคาดการณ์ตำแหน่งของแหล่งโบราณคดี
- วิธีการที่เปรียบเทียบและสรุปรูปแบบการตั้งถิ่นฐานจากทุกกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งมีความแตกต่างทางวัฒนธรรมนั้นจะทำให้เราพลาดข้อมูล ที่อาจมีความสำคัญในการอธิบายรูปแบบหรือคาดการณ์เกี่ยวกับหลักฐานทางโบราณคดีที่พบ
- คำถามของการศึกษายังไม่ชัดเจนนักเพราะเป็นการเริ่มต้นจากข้อมูลทางชาติพันธุ์ที่มีการศึกษาไว้ก่อนหน้านี้ การเก็บข้อมูลจึงไม่ได้เจาะจงในประเด็นการศึกษาเท่าที่ควรประกอบกับเวลาที่ใช้ในการเก็บข้อมูลมีอยู่จำกัด เมื่อลงลึกในรายละเอียดและนำข้อมูลมาวิเคราะห์จึงพบว่าไม่มีครบถ้วน ทำให้ไม่สามารถตอบคำถามการศึกษาได้อย่างชัดเจน

ดังนั้น ทำให้เห็นว่าก่อนที่จะทำการเปรียบเทียบข้อมูลของกลุ่มชนในปัจจุบันเข้ากับหลักฐานทางโบราณคดีนั้น เราควรที่จะมีการศึกษาชาติพันธุ์วรรณาทางโบราณคดีที่ดี ซึ่งสามารถช่วยให้เราตอบคำถามที่เราตั้งไว้ได้อย่างครบถ้วน

10. แนวทางการศึกษาชาติพันธุ์วรรณาทางโบราณคดีของกลุ่มคนบนที่สูง

การศึกษาชาติพันธุ์วรรณาทางโบราณคดีเป็นสาขาหนึ่งในการศึกษามานุษยวิทยาวัฒนธรรมซึ่งพัฒนาขึ้นโดยนักโบราณคดีแนวใหม่ (New Archaeology) เกิดขึ้นจากสำนักคิดอเมริกัน ที่เก็บข้อมูลทางชาติพันธุ์วรรณาทั้งในด้านเทคโนโลยี และวัฒนธรรม เพื่อใช้ในการตอบคำถามหรือการอนุมานทางโบราณคดี นอกจากนี้ก็เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจในกระบวนการเกิดหลักฐานทางโบราณคดีที่พบ (Longacre and Skibo 1994: XIII) วิธีการศึกษาคือการศึกษากลุ่มวัฒนธรรมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในปัจจุบันเพื่อนำข้อมูลไปเปรียบเทียบหรืออธิบายเกี่ยวกับหลักฐานทางโบราณคดีที่พบ

การศึกษาชาติพันธุ์วรรณาทางโบราณคดีจึงเป็นวิธีที่มีประโยชน์ต่อการแปลความหลักฐานทางโบราณคดีเป็นอย่างมาก แต่ทั้งนี้นักโบราณคดีควรมีเจตคติการศึกษาที่ชัดเจน เพื่อที่ในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลนั้นจะได้มีประเด็นที่ครอบคลุม และง่ายต่อขั้นตอนการเปรียบเทียบข้อมูลของกลุ่มคนในปัจจุบันเข้ากับการแปลความหลักฐานทางโบราณคดี สำหรับการศึกษาชาติพันธุ์วรรณาทางโบราณคดีของคนบนพื้นที่สูง ซึ่งจะเสนอในบทความนี้นั้น ผู้เขียนได้เกิดคำถาม ขึ้นจากการทำงานทางโบราณคดีคือ

ประการแรก จากการสำรวจพบแหล่งโบราณคดีในพื้นที่ อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบการใช้งานของพื้นที่ในหลายรูปแบบ โดยบางครั้งโบราณวัตถุที่พบเป็นชนิดเดียวกัน แต่พบอยู่ต่างพื้นที่ เช่น การสำรวจพบแหล่งที่มีเครื่องมือหินอยู่ในรูปแบบพื้นที่หลักๆ 2 แบบ คือ พื้นโล่งบริเวณสันเขา และพื้นที่เพิงผาทั้งที่อยู่ใกล้ลำน้ำ และในหุบเขา โดยเครื่องมือหินจากทั้ง 2 แหล่งนั้นมีรูปแบบเดียวกัน จึงทำให้เกิดข้อสงสัยว่ากลุ่มคนเจ้าของแหล่งโบราณคดีทั้ง 2 แหล่งนี้เป็นกลุ่มคนกลุ่มเดียวกัน หรือกลุ่มคนที่อยู่ในวัฒนธรรมเดียวกันหรือไม่ ถ้าใช่แล้วเหตุใดจึงมีความแตกต่างของการใช้พื้นที่

ประการที่สอง แหล่งโบราณคดีที่มีร่องรอยกิจกรรมของมนุษย์มักพบกระจายอยู่ในหลาย ๆ พื้นที่ แต่เรายังไม่มีหลักการอย่างเป็นระบบที่ใช้สำหรับการคาดการณ์ตำแหน่งของแหล่งโบราณคดีเลย

10.1 แนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

จากคำถามทางโบราณคดีที่เกิดขึ้นนี้ได้นำไปสู่แนวคิดที่ใช้ในการตอบคำถาม คือ

10.1.1 การศึกษาชาติพันธุ์วรรณาทางโบราณคดี ซึ่งศึกษาเรื่องราวในกลุ่มวัฒนธรรมโดยละเอียด ซึ่งสำหรับกรณีศึกษาที่ผู้เขียนให้ความสนใจเพื่อตอบคำถามทางโบราณคดี นี้ ต้องมีการศึกษาอย่างละเอียดในทุกกลุ่มชาติพันธุ์ โดยต้องจำกัดตัวอย่างในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ให้แคบลงมาที่หมู่บ้าน หรือกลุ่มเครือญาติ เพื่อให้สามารถเก็บข้อมูลได้อย่างละเอียด จุดประสงค์ของการเก็บข้อมูล แบ่งออกเป็น

- ระบบการเคลื่อนย้าย ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม และการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม ซึ่งจากข้อมูลเบื้องต้นที่ได้จากการศึกษาชาติพันธุ์วิทยา การเคลื่อนย้ายของกลุ่มคนบนพื้นที่สูงเกิดหลายๆ สาเหตุ ซึ่งก็ยังไม่มีการศึกษาที่ชัดเจนในรายละเอียดของระบบการเคลื่อนย้าย หัวข้อนี้เป็นการศึกษาเพื่อตอบคำถามแรก คือ ศึกษาว่ากลุ่มคนบนที่สูงแต่ละกลุ่มมีพฤติกรรมในการเคลื่อนย้ายใดบ้างที่แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของการใช้พื้นที่ ที่จะนำมาแปลความในหลักฐานทางโบราณคดีได้
- ระบบการตั้งถิ่นฐาน ซึ่งได้กล่าวมาแล้วในข้อจำกัดของการศึกษาที่ผ่านมา ว่าควรจะเก็บข้อมูลในรายละเอียดของวัฒนธรรมที่จะทำให้เราเข้าใจการปรับตัวของคนบนที่สูงมากขึ้น การศึกษาปัจจัยทางวัฒนธรรมนี้ ครอบคลุม ระบบความเชื่อ เทคโนโลยี องค์การทางสังคม และการดำรงชีวิต ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจในระบบการตั้งถิ่นฐานของคนบนที่สูง และช่วยในการตอบคำถามเกี่ยวกับการคาดการณ์ตำแหน่งของแหล่งโบราณคดีในอดีต

10.1.2 การศึกษานิเวศวัฒนธรรม (Cultural Ecology) เน้นศึกษาการปรับตัวของกลุ่มคนในปัจจุบันต่อสภาพแวดล้อมบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน เพื่อใช้อธิบายและทำความเข้าใจใน ระบบการเคลื่อนย้าย และระบบการตั้งถิ่นฐาน ของกลุ่มคนบนที่สูง

10.1.3 การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จะขยายขอบเขตให้กว้างกว่าการศึกษาเดิมที่ครอบคลุมเพียงประวัติชุมชนภายในพื้นที่ศึกษา ซึ่งการทำความเข้าใจพัฒนาการทางวัฒนธรรมของชุมชนควรศึกษาจากบริบทรอบข้าง โดยศึกษาย้อนไปถึงที่มาของกลุ่มชาติพันธุ์ และประวัติศาสตร์ในระดับที่กว้างขึ้น เพื่อให้เข้าใจถึงอิทธิพลจากสังคมภายนอกที่เข้ามาสู่พื้นที่สูง

10.2 การใช้วิธีการเปรียบเทียบ

การใช้วิธีการเปรียบเทียบ (Analogy) ข้อมูลชาติพันธุ์วรรณนาทางโบราณคดีเพื่ออธิบายหลักฐานทางโบราณคดีนี้ ใช้หลักเกณฑ์การเปรียบเทียบสภาพแวดล้อม (Comparability of Environment) ซึ่งสร้างตัวแบบ (Model) การปรับตัวของกลุ่มคนบนที่สูงในอดีต จากข้อมูลการปรับตัวของกลุ่มคนในปัจจุบันที่อยู่ภายใต้สภาพแวดล้อมแบบเดียวกัน (ดูรายละเอียดในหัวข้อ 3.1.2) ทั้งนี้ จากผลการวิจัยเบื้องต้นเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมโบราณของพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จากการสังเคราะห์และประมวลข้อมูลหลักฐานสภาพแวดล้อมโบราณเปรียบเทียบกับข้อมูลสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน โดย ผศ.ดร.รัศมี ชูทรงเดช พบว่าสภาพแวดล้อมในอดีตมีความแตกต่างจากในปัจจุบันไม่มากนัก ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมีเหตุผลส่วนใหญ่มาจากการกระทำของมนุษย์ ทำให้เกิดการขยายตัวของพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม รวมทั้งสัตว์ป่าขนาดใหญ่หลายชนิดสูญพันธุ์ไปจากพื้นที่ (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน รัศมี ชูทรงเดช 2546ข) ทำให้แนวทางที่ใช้วิธีการเปรียบเทียบสภาพแวดล้อมเพื่อสร้างตัวแบบ (Model) เกี่ยวกับการปรับตัวของคนบนที่สูงในอดีตมีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น

11. บทสรุป

บทความนี้เป็น การนำเสนอความสำคัญของการศึกษาชาติพันธุ์วรรณนาทางโบราณคดี ต่อการทำงานโบราณคดีบนพื้นที่สูง ซึ่งหลังจากผู้เขียนได้ทำการศึกษาชาติพันธุ์วิทยาทางโบราณคดีบนพื้นที่สูง แล้วพบว่ายังไม่สามารถตอบคำถามทางโบราณคดีได้อย่างชัดเจน ด้วยข้อจำกัดของข้อมูลชาติพันธุ์วรรณนาที่มีอยู่นั้นไม่เพียงพอ จึงทำให้เกิดความคิดว่าถ้าหากนักโบราณคดีซึ่งมีคำถามเกี่ยวกับการศึกษาที่ชัดเจนอยู่ในใจแล้ว ทำการเก็บข้อมูลทางชาติพันธุ์วรรณนาด้วยตัวเองก็น่าจะทำให้การตอบคำถามสมบูรณ์มากขึ้น

อย่างไรก็ตาม การศึกษาชาติพันธุ์วรรณนาทางโบราณคดีของคนบนที่สูง เป็นแนวทางที่เพิ่งเริ่มต้นเท่านั้น จึงต้องมีการปรับปรุงหรือเพิ่มเติมในรายละเอียดสำหรับการศึกษาเพื่อให้สามารถใช้อธิบายหรือแปลความทางโบราณคดีได้ต่อไปในอนาคต

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้ได้ขยายการศึกษาจากบทความเดิมชื่อ ความหลากหลายของชาติพันธุ์ของคนบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ในการประชุมทางวิชาการเรื่อง คน วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมโบราณบนพื้นที่สูง ในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ณ มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ ระหว่างวันที่ 20-21 กุมภาพันธ์ 2546 ผู้เขียนขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่ให้ทุนในการศึกษาวิจัยจนเป็นที่มาของข้อมูลทั้งหมด ผศ.ดร.รัศมี ชูทรงเดช ครูที่ให้ความรู้ทางโบราณคดีกับผู้เขียนตลอดมา อีกทั้งเป็นผู้จุดประกายทางความคิดรวมทั้งให้คำปรึกษาและแนะนำ ตรวจทานต้นฉบับให้ได้บทความที่สมบูรณ์ อาจารย์ปฐมฤกษ์ เกตุทัต คุณพิรพน พิสนุพงศ์ คุณพงศ์ธันว์ บรรทม ที่ช่วยวิจารณ์และให้ข้อเสนอแนะ

รูปที่ 1 แผนที่แสดงตำแหน่งหมู่บ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน
(ที่มา: โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2546)

บรรณานุกรม

กองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม

- 2540 ทำเนียบชุมชนบนพื้นที่สูง 20 จังหวัดในประเทศไทย ปี พ.ศ. 2540.
เอกสารทางวิชาการ ลำดับที่ 536 เล่มที่ 101/2541.

ขจัดภัย บุรุษพัฒน์

- 2538 ชาวเขา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งศิลป์.

โครงการพัฒนาพื้นที่สูงไทย-เยอรมัน บริเวณลุ่มน้ำลำปาง ต.ปางมะผ้า อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน

- 2526 รายงานการสำรวจสภาพเศรษฐกิจและสังคมของหมู่บ้าน ฉบับที่ 2
(Village Tables).

- 2536 เอกสารโครงการเล่มที่ 194 "การบริหารจัดการกองทุนพัฒนาชนบท พื้นที่
น้ำลำปาง พื้นที่ห้วยปูลิง.

ขวลิต ชาวเขียว

- 2546 ธรณีวิทยาทางโบราณคดีของเพิงผาบ้านไร่และถ้ำลอด. เอกสารประกอบการ
ประชุมทางวิชาการเรื่อง คน วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมโบราณบน
พื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. วันที่ 20-21 กุมภาพันธ์
2546 มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ กรุงเทพฯ.

ชัยพร ศิริพรไพบุลย์

- 2542 สายธาร...ภูผา...และอาณาจักรใต้พิภพ. เอกสารประกอบการประชุมทาง
วิชาการ เรื่อง ทรัพยากรถ้ำ. วันที่ 4-5 สิงหาคม 2542 โรงแรมรอยัล ซิตี
กรุงเทพฯ.

เชิดศักดิ์ ตริยาภิวัฒน์

- 2546 โบราณสถานสมัยประวัติศาสตร์บนพื้นที่สูง. เอกสารประกอบการประชุมทาง
วิชาการเรื่อง คน วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมโบราณบนพื้นที่สูงใน
อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. วันที่ 20-21 กุมภาพันธ์ 2546
มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ กรุงเทพฯ.

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์

- 2545 ชาวเขาในไทย. (พิมพ์ครั้งที่ 2) กรุงเทพฯ: บริษัทพิมเนส พรินต์ติ้ง เซ็นเตอร์
จำกัด.

ปฐมฤกษ์ เกิดหัต

- 2538 พัฒนาการโบราณคดีในประเทศไทย. วารสารเมืองโบราณ 21(1-4): 15-44.

รัศมี ชูทรงเดช

- 2538 โบราณคดียุคโลกาภิวัตน์: ตัวอย่างจากสำนักคิดอเมริกัน. วารสารเมืองโบราณ 21(1-4): 73-84.

- 2543 รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ ของโครงการสำรวจและจัดทำระบบฐานข้อมูลเกี่ยวกับถ้ำ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ด้านโบราณคดี. เสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

- 2546ก ภาพรวมของพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการเรื่อง คน วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมโบราณบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. วันที่ 20-21 กุมภาพันธ์ 2546 มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ กรุงเทพฯ.

- 2546ข สภาพแวดล้อมโบราณช่วงสมัยไพลสโตซีนตอนปลาย-โฮโลซีนตอนปลาย บนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการเรื่อง คน วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมโบราณบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. วันที่ 20-21 กุมภาพันธ์ 2546 มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ กรุงเทพฯ.

ศุภย์มานุษยวิทยาสรีนธร มหาวิทยาลัยศิลปากร

- 2538 เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง สถานภาพของความรู้ด้านโบราณคดีของประเทศไทยใน 15 ปีที่ผ่านมา. วันที่ 22-23 สิงหาคม 2538 ศุภย์มานุษยวิทยาสรีนธร มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สงวน โชติสุขรัตน์

- 2508 ดำนันทเมืองเหนือ. (พิมพ์ครั้งที่ 3) กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

- 2514 ดำนันทเมืองเชียงใหม่ (จากต้นฉบับอักษรขอม). กรุงเทพฯ: คณะกรรมการ การจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์.

สิทธิพงศ์ ดิลกวานิช, โครงการสำรวจและจัดทำระบบฐานข้อมูลเกี่ยวกับถ้ำ จ.แม่ฮ่องสอน

- 2542ก. เอกสารรายงานความก้าวหน้าครั้งที่ 2.

- 2542ข. เอกสารรายงานความก้าวหน้าการสำรวจการใช้ประโยชน์ที่ดินและชุมชน.

สุรพล ดำริห์กุล

2545 แผ่นดินล้านนา. (พิมพ์ครั้งที่ 2) กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์.

สุรพล นาถะพินธุ

2538 ข้อเท็จจริงบางประการเกี่ยวกับวิชาโบราณคดี.วารสารเมืองโบราณ 21(1-4): 45-64.

สุรินทร์ ภูษจร, รศ. และคณะ

2531 ผลการวิเคราะห์กลุ่มสังคมลุ่มน้ำ: ชนกลุ่มน้อยเผ่า “ผิวดองเหลือง” ในประเทศไทย. (พิมพ์ครั้งแรก) กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป.

2534 รายงานเบื้องต้นการขุดค้นที่ ถ้ำหมอเขียว จ.กระบี่, ถ้ำชาโก จ.ตรัง และการศึกษาชาติพันธุ์วิทยาทางโบราณคดีชนกลุ่มน้อยเผ่าชาโก จ.ตรัง. โครงการวิจัยวัฒนธรรมโหบินเนียนในประเทศไทย เล่มที่ 1 ประจำปี 2534.

สุริรัตน์ นุบผา

2544 การศึกษาชาติพันธุ์วรรณนาทางโบราณคดีเกี่ยวกับระบบนิเวศของภาชนะดินเผาที่บ้านหัวบึง จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

อภิสิทธิ์ เขียมหน่อ

2530 ธรณีสัณฐานวิทยา. (พิมพ์ครั้งแรก) กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

อุดมลักษณ์ ชื่นตระกูล

2542 การศึกษาชาติพันธุ์วิทยาทางโบราณคดี: ปัจจัยการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชนบนที่สูงในเขต อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน. สารนิพนธ์ระดับปริญญาศิลป ศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี) คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ.

2546 ความหลากหลายของชาติพันธุ์ของคนบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการเรื่อง คน วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมโบราณบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. วันที่ 20-21 กุมภาพันธ์ 2546 มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ กรุงเทพฯ.

David, N. and Carol Kramer.

2001 *Ethnoarchaeology in Action*. United Kingdom: Cambridge University Press.

Garbarino, M. S. (จุไรรัตน์ จันทรธำรงและ ยุพา คลังสุวรรณ แปล)

2531 ประวัติทฤษฎีทางมานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรมโดยสังเขป. (พิมพ์โรเนียวครั้งที่ 4) เอกสารประกอบการสอน คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Longacre, W.A. and James M. Skibo

1994 *Kalinga Ethnoarchaeology*. The Smithsonian Institution.

Sharer, R.J. and Wendy Ashmore

1987 *Archaeology Discovering Our Past*. California: Mayfield Publishing Company.

Steward, J.H.

1955 *Theory of Culture Change*. Urbana: University of Illinois Press.